

§ 26**Lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar****Framställan från utbildningsnämnden och förskolenämnden**

KS 2025/935

Beslut

1. *Lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar*, enligt bilaga 1 till utlåtandet, godkänns i huvudsak med följande omformulering på sidan 20, bilaga 1 till utlåtandet:

”Utgångspunkten ska även vara 20 kvm/barn för förskola och 15 kvm/elev för skola.” ersätts med ”Utgångspunkter är även en friyta som medger minst 20 kvm/barn för förskola och minst 15 kvm/elev för skola.”

2. Stockholms Stadshus AB uppmanas för egen del anta samt även ge Skolfastigheter i Stockholm AB, AB Familjebostäder, AB Stockholms hem och AB Svenska Bostäder samt övriga bolagsstyrelser som beställer, gestaltar och förvaltar förskole- och skolgårdar i uppdrag att anta *Lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar*.
3. Stadsdelsnämnderna ska anta *Så här gör vi – stöd vid utformning*, enligt bilaga 2 till utlåtandet.
4. Stockholms Stadshus AB uppmanas att ge Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) i uppdrag att anta *Så här gör vi – stöd vid utformning*, enligt bilaga 2 till utlåtandet.

Reservationer

Samtliga ledamöter för Moderaterna och Liberalerna reserverar sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget.

Samtliga ledamöter för Sverigedemokraterna reserverar sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget.

Samtliga ledamöter för Centerpartiet reserverar sig mot beslutet till förmån för det egna förslaget.

Ärendet

Kommunstyrelsens utlåtande behandlas. Utlåtandet gäller *Lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar*.

I debatten yttrar sig, se bilaga 4.

Förslag till beslut

Ewa Carlsson Hallberg (S), borgarrådet Mattson (V) och borgarrådet Lindhagen föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Socialdemokraternas, Vänsterpartiets och Miljöpartiets förslag till beslut, bilaga 3.

Borgarrådet Hedin (M) och borgarrådet Jönsson (L) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Moderaternas och Liberalernas förslag till beslut i kommunstyrelsen.

Linnéa Vinge (SD) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Sverigedemokraternas förslag till beslut i kommunstyrelsen.

Claes Nyberg (C) föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt Centerpartiets förslag till beslut i kommunstyrelsen.

Beslutsordning

Ordföranden ställer förslagen mot varandra finner att kommunfullmäktige beslutar enligt kommunstyrelsens förslag.

Lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar

Framställan från utbildningsnämnden och förskolenämnden

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. *Lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar*, enligt bilaga 1 till utlåtandet, godkänns.
2. Stockholms Stadshus AB uppmanas för egen del anta samt även ge Skolfastigheter i Stockholm AB, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem och AB Svenska Bostäder samt övriga bolagsstyrelser som beställer, gestaltar och förvaltar förskole- och skolgårdar i uppdrag att anta *Lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar*.
3. Stadsdelsnämnderna ska anta *Så här gör vi – stöd vid utformning*, enligt bilaga 2 till utlåtandet.
4. Stockholms Stadshus AB uppmanas att ge Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) i uppdrag att anta *Så här gör vi – stöd vid utformning*, enligt bilaga 2 till utlåtandet.

Kommunstyrelsen beslutar för egen del, under förutsättning att kommunfullmäktige beslutar enligt ovan, följande.

1. *Beräkningsverktyget Lekytefaktor*, bilaga 3 till utlåtandet, godkänns.
2. *Beräkningsverktyget Lekytefaktor*, bilaga 3 till utlåtandet, revideras vid behov i samband med den årliga lokalresursplanen.

Föredragande borgarråden Alexandra Mattsson och Emilia Bjuggren

Sammanfattning av ärendet

Utbildningsnämnden och förskolenämnden föreslår att kommunfullmäktige antar *Lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar*. Riktlinjerna anger hur förskole- och skolgårdar i Stockholms stad ska dimensioneras, utformas och gestaltas för att ge så höga lekkvalitéer som möjligt för stadens barn.

Riktlinjerna redogör för kunskapsläget, beskriver vilka ambitioner Stockholms stad har för gårdarna och beskriver hur arbetet ska gå till i praktiken. Förutom riktlinjerna finns ett stöddokument, som föreslås antas av de nämnder och bolagsstyrelser som

beställer, gestaltar och förvaltar förskole- och skolgårdar. Även beräkningsverktyget *Lekytefaktor* finns och ska användas i arbetet. Beräkningsverktyget beslutas av kommunstyrelsen.

Beredning

Ärendet har initierats av förskolenämnden och utbildningsnämnden och remitterats till stadsledningskontoret, exploateringsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Järva stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norra innerstadens stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB och kommunstyrelsens råd för Agenda 2030.

Bromma stadsdelsförvaltning har inkommit med ett kontorsyttrande som svar på remissen.

Stadsledningskontoret beskriver att riktlinjerna är ett välkommet verktyg för att säkerställa barns rätt till en god uppväxtmiljö, som ligger väl i linje med barnkonventionen och kommunfullmäktiges mål om att göra stadens förskole- och skolgårdar bättre, grönare och mer klimatanpassade.

Exploateringsnämnden anser att riktlinjerna ger ett bra och utförligt underlag om vad som bör beaktas i planeringen för att uppnå högt ställda mål och att de ligger väl i linje med inriktningen i stadens budget om att öka insatserna för en god utemiljö för barn. Nämnden anger därutöver ett antal konsekvenser av riktlinjerna, bland annat för exploateringsprojekten, och beskriver att tydliga, enkla och formellt korrekta arbetsprocesser och beslutshantering är mycket angeläget.

Stadsbyggnadsnämnden anser att riktlinjerna utgör ett bra underlag för att skapa värdeskapande gårdar och att bedömningsmodellen är ett kunskapsunderlag och stöd både då gårdarnas friyta formas och i ett strategiskt skede. Nämnden problematiserar även riktlinjernas betoning på ytstorlek och efterfrågar ökad tydlighet i mandat och beslutsordningar kopplat till riktlinjerna.

Bromma stadsdelsförvaltning ser positivt på att riktlinjerna grundar sig i forskning om barns behov av plats för lek och rörelse och att ytstorleken på gårdarna är en av de viktigaste aspekterna för att uppnå goda lekvärden. Förvaltningen understryker också vikten av att expertis från förskolorna involveras tidigt i processen.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd anser att riktlinjerna i huvudsak är ett välformulerat och användbart dokument, och ser positivt på att staden har utvecklat ett styrdokument som verkar för att utemiljöernas friytor är tillräckligt stora för att inrymma de kvaliteter som är viktiga för barns och ungas lärande och utveckling.

Farsta stadsdelsnämnd ser positivt på en gemensam riktlinje för utformning av förskolegårdar och understryker vikten av att stadens olika nämnder är involverade i hela processen för att barnen i förskolan ska få tillgång till bättre förskolegårdar och lekmiljöer i framtiden.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd välkomnar en gemensam riktning i frågan och ser positivt på att även befintliga gårdar omfattas i arbetet. Nämnden anser att det finns behov av att förtydliga processbeskrivningen gällande nya projekt och att tydliggöra vilka parter som är ansvariga för genomförandet och framtida kostnadsfördelningar.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd ser positivt på att staden har en tydlig och enhetlig bild av vad som är en god utemiljö för barn och unga, och understryker behovet av att beställarrollen stärks och att stadsdelsförvaltningarna tidigt blir involverad i planprocesserna.

Järva stadsdelsnämnd bedömer förslaget som positivt och ser riktlinjerna som ett viktigt verktyg för att skapa likvärdiga och stimulerande utemiljöer för stadens barn. Nämnden beskriver att det är särskilt värdefullt att de omfattar både nybyggnation och upprustning av befintliga gårdar samt att de främjar gemensam förståelse.

Kungsholmens stadsdelsnämnd anser att förslaget är väl genomarbetat och kommer vara en bra vägledning och stöd till berörda förvaltningar och bolag i planeringsarbetet med nya förskolor och skolor.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd ställer sig positivt till lekvärdesriktlinjerna och att de genomsyras av ett barnperspektiv, och understryker att ytstorleken är den viktigaste aspekten för att uppnå goda lekvärden. Nämnden betonar bland annat också vikten av att tidigt involvera expertis från förskolans verksamhet i utformningen.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd ser positivt på att staden har en tydlig gemensam bild av vad som är en god utemiljö för barn i förskola och skola. Nämnden understryker att det är av yttersta vikt att berörd stadsdelsförvaltning blir involverad tidigt i planprocessen och att det är angeläget att utbilda relevanta funktioner vid implementeringen av riktlinjerna.

Skärholmens stadsdelsnämnd är positiv till gemensamma riktlinjer som stärker barnens möjligheter till goda lekmiljöer utomhus och anser att det är ett bra underlag även för prioriteringar vid upprustning av befintliga gårdar. Nämnden efterfrågar förtydliganden, bland annat kring säkerhetsfrågor och avsteg från riktlinjerna.

Södermalms stadsdelsnämnd ser positivt på att staden har en tydlig och enhetlig bild av vad som är en god utemiljö för barn och unga, och framhåller vikten av att gårdarna innehållsmässigt ska hålla hög pedagogisk kvalitet vilket bland annat grönytor, rörelse- och zoneringsperspektivet möjliggör. Nämnden efterfrågar komplettering kring innerstadens förutsättningar.

Stockholms Stadshus AB anser att lekvärdesriktlinjerna ger ett starkt stöd för att utveckla stadens förskole- och skolgårdar och understryker att en samordning kring uppföljning och utvärdering behövs. Vidare lyfts vikten av att se över vilka insatser av kompetensutveckling och förstärkning som behövs hos beställare och utförare.

Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030 är positiv till att staden tar fram lekvärdesriktlinjer och ser att de kan främja flera mål i agenda 2030. Rådet understryker vikten av att riktlinjerna tillämpas i hela staden på lika villkor, anser att riktlinjer för buller bör lyftas in och efterfrågar underlag på hur stor yta per barn det finns på stadens skol- och förskolegårdar i dagsläget.

Föredragande borgarrådens synpunkter

Bra och ändamålsenliga förskole- och skolgårdar är en viktig del av förskolans och skolans utbildningsuppdrag och främjar barns och ungas rörelse och hälsa. Samtidigt ger gröna skol- och förskolegårdar bättre förutsättningar att hantera och motverka miljö- och klimatförändringarna och bidrar till biologisk mångfald. Därför är vi glada över att vi i den rödgröna majoriteten tagit initiativ till Stockholms stads första gemensamma riktlinjer för planering, dimensionering och utformning av skol- och förskolegårdar.

Grunden för människors möjlighet att forma sina egna liv läggs i förskolan och skolan och med lekvärdesriktlinjerna tar Stockholms stad stora kliv framåt för att prioritera barns behov högre i stadsplaneringen. Riktlinjerna ställer krav på större friytor och högre antal kvm lekyta per barn eller elev i nyproduktion, än vad vi hittills har planerat för i Stockholm. Utgångspunkten i de nya riktlinjerna är att friytan för förskolegårdar ska vara minst 3000 kvm och för skolgårdar minst 10 000 kvm. Utgångspunkten är även 20 kvm/barn för förskola och 15 kvm/elev för skola. Detta innebär exempelvis att inga nya utsläppsgårdar kommer planeras i förskolan. Med dessa förutsättningar finns möjlighet att skapa gårdar med höga lekvärden.

Riktlinjerna möjliggör i vissa fall att göra avsteg från att uppnå en godtagbar nivå på dessa värden. Avsteg kan behöva göras när en förskola eller grundskola ska etableras i redan tätbebyggt område eller om en tillfällig byggnad behöver placeras på förskolegården och skolgården. I dessa fall kompenseras gårdarna med vissa kvalitativa inslag i gårdens karaktär och utformning. Riktlinjerna tar också hänsyn till de varierade förutsättningar som finns i staden. För befintliga förskolor och skolor är det ofta svårt eller omöjligt att tillskapa en större yta än vad de i dagsläget har. Därför reglerar också riktlinjerna och tillhörande stöddokument och beräkningsverktyg hur befintliga gårdar kan utformas för att skapa en högre kvalitet på den yta som finns.

Med de här riktlinjerna tar staden ett helhetsgrepp om förskole- och skolgårdarna. De ställer högre krav på tidigt och fördjupat samarbete mellan stadens nämnder och bolag, kring projekt som ligger många år framåt i tiden, för att säkerställa att tillräcklig och kvalitativ mark reserveras för ändamålet i stadsutvecklingsprojekten. Vi vill därför understryka vikten av att nämnderna och styrelserna arbetar fram nya

gemensamma arbetssätt för att säkerställa en ändamålsenlig implementering av riktlinjerna. Riktlinjerna ger även beställande nämnder, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) och andra fastighetsägare konkreta verktyg för att i utformningen av friytan säkerställa en så kvalitativ utemiljö som möjligt. De ger också vägledning i hur den dagliga förvaltningen och användningen av gårdarna kan ge så höga lekkvalitéer som möjligt.

Riktlinjerna föreslås antas av kommunfullmäktige, Stockholms Stadshus AB och Skolfastigheter i Stockholm AB, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem och AB Svenska Bostäder samt övriga bolagsstyrelser som beställer, gestaltar och förvaltar förskole- och skolgårdar, och blir därmed styrande för hela stadens organisation. Stödmaterialet ”Så här gör vi – Stöd vid utformning” beskriver på en förhållandevis detaljerad nivå hur beställande, gestaltande och förvaltande aktörer främjar så höga lekvärden som möjligt. Därför föreslås dessa antas av stadsdelsnämnderna och SISAB, utöver förskolenämnden och utbildningsnämnden.

Beräkningsverktyget Lekytefaktor (LYF) föreslås beslutas av kommunstyrelsen, som kan revidera verktyget vid behov i samband med den årliga lokalresursplanen. Lekytefaktorn blir därmed också styrande för de nämnder och bolag som i enlighet med riktlinjerna ska använda verktyget vid arbetet med framtida och befintliga skol- och förskolegårdar. Genom att kommunstyrelsen beslutar om LYF skapas möjligheter att göra avvägningar, inom ramen för de ramar som sätts av riktlinjerna. Inför att revideringar föreslås krävs en tät dialog med samtliga berörda nämnder och styrelser.

Efter den interna remissrundan har mindre redaktionella justeringar gjorts i dessa tre styrdokument, framförallt mot bakgrund av att stödmaterialet och beräkningsverktyget föreslås beslutas av andra delar av stadens organisation än kommunfullmäktige, och därför inte kan benämnas som bilagor till riktlinjerna.

Vi i den rödgröna majoriteten är tydliga: Villkoren för stadens barn och barnens plats i staden behöver stärkas. De här riktlinjerna är ett av många beslut vi tagit initiativ till som förbättrar Stockholm för stadens yngsta, och lägger grunden för deras framtid.

Bilagor

1. Lekvärdesriktlinjer för Stockholms stad, dnr KS 2025/935-28.4
2. Stödmaterial, Lekvärden i praktiken, dnr KS 2025/935-28.5
3. Beräkningsverktyget, Lekytefaktor, dnr KS 2025/935-28.6

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådens förslag.

Reservation av borgarråden Christofer Fjellner och Andrea Hedin (båda M) och borgarrådet Jan Jönsson (L) enligt följande.

Vi föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut
2. Att lekvärdesriktlinjerna kompletteras med ett inledande kapitel om vikten av motorisk utveckling samt med konkreta riktlinjer kring vilka redskap och förutsättningar som bör finnas på förskole- och skolgårdar för att stimulera grundrörelser i olika åldrar.
3. Att därutöver anföra följande:

Det är bra att lekvärdesriktlinjer nu äntligen tagits fram. Förskolegården och skolgården är platser där barn tillbringar en betydande del av sin uppväxt. Gårdarna ska vara barnens plats i staden och fungerar som mötesplatser för familjer även utanför skoltid.

Att fysisk aktivitet är viktigt för barns hälsa vet vi alla, och WHO tydliggör i sina riktlinjer att fysisk aktivitet ger fördelar inte bara i den fysiska hälsan utan också för kognitiv förmåga och mental hälsa.

Motoriken och den motoriska utvecklingen är grunden för all utveckling – både fysisk och intellektuell. Lekvärdesriktlinjerna borde därför kompletteras med ett inledande kapitel som tydligare beskriver varför fri lek i utmanande miljö är så viktig. Här borde man också tydliggöra vilka grundrörelser (snurra, hänga, springa, hoppa, balansera, rulla, kasta, fånga, gunga osv) som barn behöver öva på i olika åldrar.

Dokumentet skulle också bli mer konkret och användbart om det kompletterades med tydliga riktlinjer kring vilka redskap och förutsättningar som bör finnas på förskole- och skolgårdar för att stimulera inläringen av grundrörelserna.

För att riktlinjer som dessa ska vara verkningsfulla och långsiktigt hållbara krävs att de vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Framöver är det därför viktigt att inte enbart arkitekter och stadsplanerare involveras i framtagandet av den här typen av riktlinjer, utan även forskare och experter inom barns utveckling och pedagogik behöver involveras på ett tidigt stadium. Även experter på arbetsmiljö och ergonomi behöver vara delaktiga.

Slutligen hoppas vi att ett liknande dokument kring vilka utrymmen, redskap och miljöer som bör finnas i förskolornas inomhusmiljöer snarast tas fram i samarbete med SISAB och experter på barns utveckling och hälsa.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt föredragande borgarråds förslag.

Stockholm den 12 november 2025

Karin Wanngård
Kommunstyrelsens ordförande

Reservation av Christofer Fjellner, Jonas Nilsson och Johan Paccamonti (alla M) och Jan Jönsson (L) som är likalydande med Moderaternas och Liberalernas gemensamma reservation i borgarrådsberedningen.

Reservation av Gabriel Kroon (SD) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar att delvis bifalla borgarrådsberedningens förslag till beslut.
2. Därutöver anför följande:

Tillräckliga ytor för lek och fysisk aktivitet är en grundläggande förutsättning för elevernas välbefinnande och skolgång och en fråga som Sverigedemokraterna drivit länge. Det är positivt att staden visar att frågan nu tas på allvar. Samtidigt vill vi understryka att det nyligen förekommit fall där Vänsterstyret godkänt projekt trots otillräckliga utomhusytor för elevernas behov. Sådana beslut riskerar att försämra både trivsel och möjligheten till fysisk rörelse under skoldagen. Något som i sin tur påverkar inlärning, hälsa och arbetsmiljö. Vi ser därför med tillförsikt på att de nya riktlinjerna kommer att bidra till en bättre utomhusmiljö för elever i Stockholms skolor, men vill understryka att staden bör sträva efter att uppnå Boverkets rekommendationer.

Sverigedemokraterna vill därför tillägga att boverkets rekommendationer om minst 40 kvadratmeter yta per barn i förskolan och minst 30 kvadratmeter yta per elev i grundskolan är avgörande för en aktiv vardag. Därmed bör strategin revideras med dessa mål.

Reservation av Jonas Naddebo (C) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att föredragande borgarrådets förslag till beslut godkänns delvis.
2. Att därutöver anför följande:

Centerpartiet välkomnar lekvärdesriktlinjerna, men vill att Stockholms stad ska sikta ännu högre. En roligare och grönnare stad garanterar goda utemiljöer för barn och unga som är stimulerande med fokus på lek, lärande och en giftfri miljö. Det är särskilt viktigt att förskolebarn har tillgång till en utemiljö av hög kvalitet. Sambandet mellan kost, rörelse och hälsa etableras redan i förskoleåldern.

Vi vill att nya förskolor och stadsdelar planeras så att utemiljöerna uppfyller goda standarder och att det finns tillräckligt med gröna ytor för barnen, även i städer. Alla barn ska lära sig kopplingen från jord till bord. Alla förskolor ska ha tillgång till odlingslotter och stadens parker ska bättre tillgängliggöras för barn i förskoleålder. Forskningen visar på flera positiva effekter av gröna miljöer för barn. Det viktiga är att barn har hög kvalitet på sina utemiljöer, men staden borde också, i de lägen det är möjligt, försöka följa Boverkets mått på friyta vilket är 40 m²/barn i förskola och 30m²/barn i grundskola.

.

Ärendet

Utbildningsnämnden och förskolenämnden föreslår att kommunfullmäktige ska anta *Lekvärdesriktlinjer – Utformning av förskole- och skolgårdar*. Nämnderna framför att lekvärdesriktlinjerna säkerställer att framtida förskole- och skolgårdar i staden uppnår de goda lekvärden som staden eftersträvar och att de samhällsviktiga synergier som gårdarna skapar når sin fulla potential.

Enligt förslaget ska riktlinjerna användas vid planering av nya gårdar och vid upprustningar av befintliga gårdar. Nivån på upprustningsprojekt är upp till beställaren utifrån behov, prioriteringar och resurser.

Lekvärdesriktlinjerna omfattar ett huvuddokument som består av tre delar, ”*Det här vet vi*”, ”*Det här vill vi*” och ”*Så här gör vi*”. Den första delen beskriver kunskaps- och forskningsläge och grundläggande förutsättningar för att skapa goda lekmiljöer utomhus och hur utemiljön påverkar barnen och eleverna. Den andra delen beskriver Stockholms stads ambitioner med lekvärdesriktlinjer för utformning av friytor på förskole- och skolgårdar. Den tredje delen beskriver hur gårdarnas friytor ska disponeras och utformas för att uppnå goda lekvärden och det verktyg som ska användas för detta.

Utbildningsnämnden och förskolenämnden föreslår en friyta om minst 10 000 kvadratmeter för grundskola och minst 3 000 kvadratmeter för förskola. En friyta kan också medge minst 20 kvadratmeter per barn för förskola och minst 15 kvadratmeter per elev för skola. Andra kvaliteter såsom befintlig naturmark och topografi viktas också högt. För förskolor ges högre värde om förskolan är friliggande. För skola kan kompensatorisk yta ingå som ska ligga dikt an skolgården.

Lekvärdesriktlinjerna beslutas av kommunfullmäktige och utgör ett stadsövergripande styrdokument, därmed ska även revideringar av riktlinjerna beslutas av kommunfullmäktige. Detta har förtydligats efter stadens interna remissrunda. Utöver riktlinjerna har utbildningsnämnden och förskolenämnden tagit fram stödmaterialet *Så här gör vi – stöd vid utformning* (bilaga 2) och verktyget *Beräkningsverktyget Lekytefaktor* (bilaga 3). Efter den interna remissrundan har ett förtydligande gjorts i dessa tre styrdokument, där stödmaterialet och beräkningsverktyget inte längre beskrivs som bilagor till lekvärdesriktlinjerna, eftersom de föreslås beslutas av andra delar av stadens organisation än kommunfullmäktige.

Så här gör vi – stöd vid utformning

Dokumentet *Så här gör vi – stöd vid utformning* är ett stödmaterial till hur beräkningsverktyget ska tillämpas vid projektering och utformning av förskolors och grundskolors utemiljöer. Den riktar sig direkt till de som arbetar med detaljutformning av förskole- och skolgårdar. Stödmaterialet föreslås beslutas av stadsdelsnämnderna och SISAB, utöver förskolenämnden och utbildningsnämnden.

Beräkningsverktyget Lekytefaktor (LYF)

Kalkylarket *Beräkningsverktyget Lekytefaktor (LYF)* föreslås användas för att beräkna lekytefaktor. I steg ett ska tomten bedömas i tidigt planeringsskede för att avgöra om det finns förutsättningar för att uppnå en godkänd LYF. Friyta, befintlig topografi och naturmark ingår och ger en nulägesbedömning. Resultatet kommer i form av ett värde som bedöms grön-gul-röd, där ett förslag med röda siffror inte ska arbetas vidare med.

Steg två avser senare skede och beräknar LYF för ett mer detaljerat utformningsförslag på en viss plats. I det här steget bedöms den kommande gestaltningen av gården.

Exploateringsnämnden föreslås ansvara för att markanvisningar till förskola och skola uppnår godkända värden i steg ett. Utbildningsnämnden eller stadsdelsnämnd ansvarar tillsammans med byggaktören för att säkerställa ett godkänt värde i steg ett och två. Stadsbyggnadsnämnden ska beakta lekvärdesriktlinjerna inför och under arbetet med ny detaljplan för att bedöma markens lämplighet. I detaljplaneprocessen bevakar samtliga berörda nämnder och bolag hur LYF efterföljs. Bedömningen ska göras av alla aktörer som planerar och bygger förskola eller skola, såväl privata som kommunala. De förskolor och grundskolor som bedrivs i kommunal regi omfattas av LYF steg ett och steg två.

Beräkningsverktyget LYF föreslås antas av kommunstyrelsen och vid behov revideras i samband med beslut om lokalresursplanen.

Förskolenämnden

Förskolenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 10 juni 2025 följande.

1. Förskolenämnden godkänner förslaget om lekvärdesriktlinjer inklusive bilagor och överlämnar ärendet till kommunstyrelsen.
2. Förskolenämnden föreslår att kommunfullmäktige delegerar till utbildningsnämnden och förskolenämnden att vid behov besluta om mindre ändringar och revideringar i riktlinjerna.

Reservation av Åsa Nilsson Söderström (L) och Amelie Langby (M), se Reservationer m.m.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 12 juni 2025 följande.

1. Utbildningsnämnden godkänner förslaget om lekvärdesriktlinjer inklusive bilagor och överlämnar ärendet till kommunstyrelsen.
2. Utbildningsnämnden föreslår att kommunfullmäktige delegerar till utbildningsnämnden och förskolenämnden att vid behov besluta om mindre ändringar och revideringar i riktlinjerna.

Särskilt uttalande av Mats Johnsson (SD), se Reservationer m.m.

Förskoleförvaltningens och utbildningsförvaltningens gemensamma tjänsteutlåtande daterat den 28 maj 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Utbildningsförvaltningen och förskoleförvaltningen ser positivt på att staden har en tydlig och enhetlig bild av vad som är en god utemiljö för barn och unga. För att riktlinjerna ska bli en ambitionshöjning i staden ser förvaltningarna ett behov av att stärka beställarrollen för förskolor och skolor i staden samt att utbildningsförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna blir tidigt involverade i planprocesser för att kunna säkerställa att planerade förskolor och skolors gårdar uppnår godkända värden av lekytefaktorn (LYF).

Lekvärden

För att tillmötesgå budgetuppdraget att säkerställa tillräckliga yttorlekar på förskolegårdar och skolgårdar har förvaltningarna föreslagit en nivå på total friyta på minst 10 000 kvm på grundskola och minst 3000 kvm på förskola. Förslaget är förankrat i forskning utifrån vad som krävs för att säkerställa en god utemiljö. Projektet har däröver valt att vikta andra kvalitéer utöver den totala friytan för att få ett mer dynamiskt verktyg. Till exempel ska utgångspunkten vara en friyta som medger minst 20kvm/barn för förskola och minst 15kvm/elev för skola. Befintlig naturmark viktas även högt då det är tidskrävande, och en fördyrning för projektet, att etablera ny grönska. Tillika topografi som även viktas högt.

För skola kan kompensatorisk yta räknas med i lekytefaktorn. Ytan ska ligga dikt an skolgården, utan barriärer som regional cykelbana eller bilväg. Ytan får inte vara bullerstörd, förorenad eller på annat sätt olämplig som skolgård. Den kompensatoriska ytan får inte utgöra mer än en tredjedel av den totala friytan (skolans friyta + kompensatorisk friyta). Till exempel om friytan är 8000 kvm kan ytterligare 4000 kvm räknas in som kompensatorisk friyta. Exempel: Är skolfastighetens tillgängliga friyta 8000 kvm kan ytterligare 4000 kvm räknas som kompensatorisk friyta utanför fastigheten om den uppfyller kraven i punktlistan ovan.

Riktlinjerna möjliggör i vissa fall att göra avsteg från att uppnå en godtagbar nivå på lekytefaktorn. Avsteg kan behöva göras när en förskola eller grundskola ska etableras i redan tätbebyggt område. Det kommer även vara accepterat att göra avsteg om en tillfällig byggnad behöver placeras på förskolegården och skolgården för att kunna möta ett tillfälligt ökat behov av barn- eller elevplatser eller för att delar av en förskola eller skola behöver renoveras eller byggas om. I dessa fall kan det vara bättre att friytan minskar tillfälligt än att barnen blir hänvisade till en annan förskola eller skola längre bort. Vid avsteg är det viktigt att beslutet innehåller ett barnrättsperspektiv så att barns bästa har utretts och beaktats.

Investeringsmodell och bostadsmål

Budgetuppdraget att ta fram riktlinjer för att säkerställa tillräckliga yttorlekar på förskole- och skolgårdar kommer att utmana stadens investeringsmodell och bostadsmål. Större gårdar för förskola och skola innebär att mark behöver tas från annat ändamål. Det betyder att staden kan gå miste om intäkter till förmån för

utemiljö för barn och unga. Tillika gäller stadens bostadsmål där yta som kunde blivit bostäder vigs till förskolegårdar och skolgårdar. Det är därför viktigt att tidigt planera in tillräckligt med ytor för förskolor och skolgårdar för att kunna göra rimliga prioriteringar. Inte minst är det viktigt att tänka på de synergieffekter som gröna förskolegårdar och skolgårdar, tillsammans med övriga grönytor, kan ge staden: en svalare plats i ett tätt bebyggt område, en möjlighet att öka biologisk mångfald och en plats för lek och rekreation även efter verksamhetstid.

Beslutsprocessen

Beräkningsverktyget lekytefaktorn (LYF) är uppdelad i två steg:

- Steg 1 bedömer tomtens nuvarande beskaffenhet utifrån om förutsättningar finns för att skapa goda lekvärden. Friyta, befintlig topografi och naturmark bedöms i detta steg och ger en nulägesbedömning.
- Steg 2 bedömer den kommande gestaltningen av gården, dvs hur gården sedan zonerar och aktiveras. Om steg 1 är en nulägesbedömning är steg 2 framåtblickande.

Exploateringskontoret ansvarar för att de markanvisningar som görs till skola och förskola uppnår godkända värden i LYF steg 1. Utbildningsförvaltningen eller aktuell stadsdelsförvaltning, tillsammans med byggaktören, ansvarar för att säkerställa att godkänt värde av LYF steg 1 uppnås. Stadsbyggnadskontoret ska beakta lekvärdesriktlinjerna inför och under arbetet med ny detaljplan för skola eller förskola för att bedöma markens lämplighet.

Eftersom utbildningsförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna med förslaget ges ansvar för att säkerställa att godkända nivåer av LYF uppnås vid markanvisning och detaljplan för förskola och skola måste beställarrollen i tidiga skeden stärkas i staden. Förskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen vill framföra att de beställande förvaltningarna, tillsammans med byggaktören, måste få inflytande tidigt i planprocesserna för att kunna specificera behoven och bevaka dessa frågor.

I detaljplaneprocessen blir det viktigt att samtliga berörda nämnder bevakar hur LYF efterföljs. Dels i de fall bedömningen av en tomts lämplighet utifrån lekytefaktorn görs sent i planprocessen, exempelvis när markanvisning ges långt efter beslut om ny detaljplan. Och dels i de fall markanvisning inte är aktuella utan det gäller en ändring av rådande detaljplan, till exempel ändring från kontorsbyggnad till skola. Stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden har heller inte rådighet över de privata aktörernas detaljplaneprocesser.

Gestaltningen av gårdarna, och för att nå en slutgiltig godkänd lekytefaktor, ansvarar de beställande nämnderna för. Aktuell stadsdelsförvaltning och utbildningsförvaltningen ansvarar för att inhämta uppgifter av byggaktören med redovisad LYF steg 1 och steg 2. Detta innebär att de förskolor och skolor som bedrivs i kommunal regi omfattas av LYF steg 1 och steg 2, vilket tillsammans blir en

helhetsbild av friytans lekvärden. Staden har inte rådighet över hur privata aktörer väljer att gestalta sina gårdar.

Drift och skötsel

Utbildningsförvaltningen och SISAB har sedan 2022 arbetat för att skapa grönare miljöer på stadens skolgårdar. Genom att tillskapa grönare och naturligare lekmiljöer för barn och unga frångår förvaltningen och SISAB hur staden tidigare har gestaltat skolgårdar. Rätt skötsel och underhåll av gröna miljöer är, utöver yta, den viktigaste faktorn att få hållbara gröna gårdar. Det behövs andra rutiner och anvisningar än för de konstgjorda och programmerade gårdarna. Utifrån att utbildningsförvaltningen och SISAB har påbörjat att arbeta med grönare gårdar inom det praktiska skolgårdsprojektet är detta aspekter som idag arbetas med och kommer att behövas fortsätta utvecklas. Kunskapshöjande åtgärder kommer behövas för att bevara och förvalta grönytor på bästa sätt.

Schablonen som utbildningsförvaltningen och stadsdelsförvaltningarna betalar till SISAB för drift och underhåll är baserad på byggnadens storlek. Det innebär att större friyta inte kommer att påverka drift och underhåll. Om det skulle visa sig att SISAB får ökade kostnader av drift och underhåll på grund av ökade friytor behöver detta regleras enligt samverkansavtalet. Erfarenheten är att större gårdar inte nödvändigtvis genererar ökade kostnader för drift och underhåll. En mindre gård kan exempelvis ha ett större slitage än en större gård då det är fler barn på mindre yta.

Samma princip gäller om det skulle visa sig att SISAB får ökade kostnader vid anläggning av gröna gårdar. I dagsläget vet förvaltningarna inte tillräckligt mycket om kostnaderna vid anläggning av gröna gårdar i Sverige för att med säkerhet kunna bedöma om det blir ökade eller minskade kostnader utifrån gröna gårdar. En rapport som togs fram av landskapsarkitektkontoret Urbio har jämfört gröna lekmiljöer med traditionellt förprogrammerade gårdar och konstaterar att drift och underhåll minskar för de gröna gårdarna. Studien är för småskalig för att dra några generella slutsatser men tillräcklig för att konstatera att det inte nödvändigtvis behöver bli ökade kostnader med gröna miljöer sett till drift och underhåll. Därför kommer SISAB och utbildningsförvaltningen utvärdera de gröna gårdar som har byggts och kommer att byggas för att följa kostnaderna inom ramen för projektet skolgårdsutveckling.

Lek och säkerhet

Ytterligare en aspekt med att ta fram gröna miljöer för barn och unga är säkerhet. Fastighetsägaren är enligt plan- och bygglagen skyldig att underhålla lekplatser för att begränsa risker för olycksfall. Därför besiktigas skolgårdarna årligen för att säkerställa att gårdarna bedöms som säkra. De kriterier som skolgårdar och lekplatser bedöms efter är framtagna för mer programmerade ytor så som utrustning med fallskydd och är inte anpassade efter återskapande av naturliga lekplatser. Allt fler kommuner arbetar därför med en balanserad riskbedömning som syftar till att barn ska få testa gränser inom rimligt säkra förhållanden. I dagsläget saknar staden erfarenhet och kunskap kring balanserad riskbedömning. Utbildningsförvaltningen

kommer ingå i ett forskningsprojekt där dessa frågor ska studeras mer ingående. Tills vidare anpassas gestaltningen av de gröna gårdarna utifrån leksäkerhetsbesiktningens normer. Lekvärdesriktlinjerna kommer inte heller beröra någon annan typ av leksäkerhetsbesiktning än den som idag görs.

Konsekvenser för barn och barns rättigheter

Enligt barnrätten så har barn i staden rättigheter enligt barnkonventionen. Staden har skyldighet att tillgodose dessa rättigheter. Alla barn och unga har rätt god hälsa, utbildning, lek, vila och trygghet. Stadens uppdrag är att utforma skol- och förskolegårdar där alla barn, oavsett rörelseförmåga, intresse, personlighet eller preferens så att dessa rättigheter blir tillgodosedda. Eftersom barn och unga tillbringar majoriteten av sin tid på förskolan och skolan blir dessa platser centrala när det gäller att efterleva barnkonventionen. Lekvärdesriktlinjerna med lekytefaktorn är ett stöd för staden för att svara till det ansvaret.

Riktlinjerna slår fast att barn och unga i staden har rätt till inflytande över sin utemiljö. Barn och ungas erfarenheter och perspektiv på sin miljö ska vara viktiga utgångspunkter vid planering av förskolegård eller skolgård. Vid involvering av barn och unga ska dialogen anpassas efter deras mognad och ålder. Framtagningen av riktlinjerna görs också med bakgrunden att utbildningsförvaltningen genomfört elevdialoger inför skolgårdssombyggnationen på 38 skolor. Detta syns bland annat i begreppsapparaten i riktlinjerna. Begrepp som ”pratplatser” kommer från elever själva som bättre ringar in det aktiva som sker på dessa platser som vuxna gärna kallar det något mer passiva ”hängplatser”. Även begreppet ”roligt-läskigt” fångar den där kittlande känslan av att utmana sig själv i leken i stället för vuxnas beskrivning av lek som är ”utvecklande”.

Förvaltningarnas förslag till beslut

Förvaltningarna föreslår att utbildningsnämnden och förskolenämnden beslutar att godkänna förslaget om lekvärdesriktlinjer inklusive bilagor och överlämnar ärendet till kommunstyrelsen för vidare beredning och beslut i kommunfullmäktige. Nämnderna föreslår vidare att kommunfullmäktige delegerar till utbildningsnämnden och förskolenämnden att vid behov besluta om mindre ändringar och revideringar i riktlinjerna.

Remissammanställning

Ärendet har initierats av utbildningsnämnden och förskolenämnden och remitterats till stadsledningskontoret, exploateringsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Järva stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norra innerstadens stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB och kommunstyrelsens råd för Agenda 2030.

Bromma stadsdelsförvaltning har inkommit med ett kontorsyttrande som svar på remissen.

Innehållsförteckning

Stadsledningskontoret	15
Exploateringsnämnden.....	17
Stadsbyggnadsnämnden.....	23
Bromma stadsdelsförvaltning	24
Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd	25
Farsta stadsdelsnämnd	27
Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd.....	28
Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd	28
Järva stadsdelsnämnd	29
Kungsholmens stadsdelsnämnd	29
Norra innerstadens stadsdelsnämnd	31
Skarpnäcks stadsdelsnämnd	33
Skärholmens stadsdelsnämnd	33
Södermalms stadsdelsnämnd	34
Stockholms Stadshus AB	35
Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030	39
Reservationer m.m.	40

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 13 oktober 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsledningskontoret anser att *Lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar* är ett välkommet verktyg för att säkerställa barns rätt till en god uppväxtmiljö. Riktlinjerna ligger väl i linje med barnkonventionen och kommunfullmäktiges mål att göra stadens förskole- och skolgårdar bättre, grönare och mer klimatanpassade. I kommunfullmäktiges budget 2025 framgår att implementeringen av lekvärdesriktlinjer ska påbörjas under året och stadsledningskontoret konstaterar att framställan är i linje med budgetuppdraget.

Stadsledningskontoret konstaterar att riktlinjerna inte kan användas för kravställning på privat mark eller vid bygglov för privata förskolor och skolor. Staden har inte heller rådighet över hur privata aktörer gestaltar sina gårdar. Riktlinjerna kommer i

dess fall att fungera som kunskapsunderlag att dela med privata aktörer och fastighetsägare, för att säkra goda lekvärden.

Utbildningsnämnden och förskolenämnden framför att riktlinjerna kan utmana stadens investeringsmodell och bostadsmål eftersom större andel yta troligtvis kommer att avsättas för förskolor och skolor. Stadsledningskontoret noterar att exploateringsnämnden och stadsbyggnadsnämnden inkommit med synpunkter kopplade till investeringsutgifter och bostadsmål och kan konstatera att nämnderna varit delaktiga i framtagandet av riktlinjerna. Utifrån ett stadsövergripande perspektiv finner kontoret att riktlinjerna innebär en omställning som behöver påbörjas och utvecklas i kommande exploateringsprojekt. Implementeringen av riktlinjerna kommer således vara en process under kommande år.

Stadsledningskontoret har med anledning av inkomna synpunkter från nämnderna om oklarheter i beslutsgång och revideringar förtydligat detta vilket innebär att tidigare bilagor nu är självständiga dokument och beslutas av respektive nämnd och bolag.

Utbildningsnämnden och förskolenämnden redogör att den drift- och underhållsschablon som nämnderna betalar till SISAB som del av hyran inte kommer att påverkas. Stadsledningskontoret konstaterar att kostnader för drift och underhåll regleras i samverkansavtalet och att ökade drift- och underhållskostnader belastar hyresgästerna. Hyrorna finansieras via grundschabloner, såväl inom förskoleverksamhet som skola. Om förslaget innebär höjda hyror kommer en större andel av schablonerna gå till hyreskostnader. Kontoret ser fram emot utbildningsnämndens utvärdering av kostnader för gröna gårdar, och finner att förskolenämnden behöver ingå i arbetet för att samordna stadsdelsnämndernas perspektiv.

Stadsledningskontoret finner det positivt att staden har ett gemensamt och tydligt mått gällande friyta för förskole- och skolgårdar. Kontoret finner att friytekravet främst påverkar framtida markanvisningar samt möjligheten att exploatera befintliga gårdar. Kravet på friyta bidrar till att minska risken för slitage på gröna gårdar och närliggande parker. Eftersom det redan idag är hög konkurrens om ytor i staden ser kontoret att det är viktigt att även fortsätta arbeta för att gårdar nyttjas mer utanför verksamhetstid.

Avsteg från att uppnå godkänd LYF är möjligt när en förskola eller grundskola ska etableras i redan tätbebyggt område eller om en tillfällig byggnad behöver placeras på gården i samband med renovering eller för att möta ett tillfälligt behov av barn- eller elevplatser. Stadsledningskontoret finner att berörda nämnder och bolag ska enas om avsteget vilket kan innebära en längre process i tidigt skede. Det kan också bidra till ökad samordning och dialog mellan parterna. Avsteget som rör tillfällig byggnad på gård bör även kunna appliceras utifrån stadens övriga verksamhetsbehov, för att möta behov av omställning.

Stadsledningskontoret finner det positivt och nödvändigt att SISAB tillsammans med beställarsidan utvecklar de rutiner och anvisningar som behövs för att besiktiga och

underhålla samtliga av stadens förskole- och skolgårdar. En utveckling av gårdarna kan med fördel ske successivt för att bygga upp erfarenhet och möjliggöra lägre drifts- och underhållskostnader.

Stadsledningskontoret konstaterar att riktlinjerna bidrar till stöd vid utvärdering och prioritering inom nämndernas befintliga bestånd. Förslaget innebär en stärkt beställarroll och större delaktighet i planprocessen. Ansvar för att efterleva lekvärdesriktlinjerna är fördelat på flera nämnder och bolag och kontoret konstaterar att det krävs tidig dialog i planeringsskedet.

Avslutningsvis instämmer stadsledningskontoret i utbildningsnämndens och förskolenämndens bedömning att riktlinjerna bidrar till att staden har en tydlig och enhetlig bild av vad som är en god utemiljö för barn och unga. Kontoret välkomnar en gemensam riktning.

Exploateringsnämnden

Exploateringsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 25 september 2025 följande.

1. Exploateringsnämnden beslutar att överlämna exploateringskontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Exploateringsnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Reservation av Gabriel Kroon (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Peter Öberg (L), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Anders Österberg m.fl. (S), Tim Schnoor m.fl. (V) och Lennart Tonell (MP), se Reservationer m.m.

Exploateringskontorets tjänsteutlåtande daterat den 29 augusti 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Lekvärdesriktlinjer som stadsövergripande styrdokument

Syftet att beskriva lekvärden och ge underlag till arbetet med att skapa en god utemiljö för barn ligger väl i linje med inriktningen i stadens budget på detta område. Exploateringskontoret konstaterar samtidigt att riktlinjerna är ett mycket omfattande och detaljerat material.

Bilagan ”Så här gör vi – stöd vid utformning” tillsammans med del två i beräkningsverktyget är enligt kontorets bedömning i första hand en projekteringsanvisning och utgör ett utmärkt underlag för utbildningsförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna och SISAB vid detaljprojektering av nya gårdar och vid upprustning av befintliga gårdar för att säkra goda lekvärden. De kan också vara ett värdefullt kunskapsunderlag för andra aktörer, inom och utanför staden.

Kontorets uppfattning är dock att de är alltför detaljerade för att ingå i ett stadsövergripande styrdokument samtidigt som de riktar sig till ett begränsat antal

aktörer inom staden. Kontoret föreslår därför att bilagan och beräkningsverktygets steg 2 inte ingår i kommunfullmäktiges beslut om stadsövergripande riktlinjer. Utbildningsnämnden, förskolenämnden och SISAB kan då själva uppdatera dokumenten vid behov, i linje med nämndernas hemställan om rätt att få göra mindre ändringar och revideringar.

Arbets- och beslutsprocesser

Riktlinjerna föreskriver att kommunstyrelsen årligen ska besluta om Lekytefaktorn (LYF), med eventuella revideringar, i lokalresursplanen (LRP).

Stadsövergripande riktlinjer bör enligt kontorets mening vara långsiktiga i syfte och utformning. Det gäller i synnerhet styrdokument för mångåriga stadsutvecklingsprocesser, där tiden från kommunfullmäktiges första utredningsbeslut till genomförande regelmässigt löper över mycket lång tid. Årliga uppdateringar är resurskrävande och kan skapa oklarhet om vilka riktlinjer som faktiskt gäller för varje pågående projekt. Det stödjer inte heller stadens mål om effektiva planeringsprocesser.

Processbeskrivningen för planering och beslut med samverkan mellan förvaltningar och nämnder är detaljerad, men i några avseenden otydlig och kan synas inte vara helt i linje med nämndernas reglementen och gällande ansvarsfördelning. Exempelvis sägs: *"När exploateringsnämnden beslutar om markanvisning för förskola eller skola ska godkänt värde av LYF steg 1 redovisas. Utbildningsförvaltningen eller aktuell stadsdelsförvaltning, tillsammans med byggaktören, ansvarar för att säkerställa att godkänt värde av LYF steg 1 uppnås."* Samt: *"Exploateringsnämnden ska redovisa möjligheterna att leva upp till lekytefaktorn i samband med beslut om markanvisning. Behöver avsteg göras ska även detta beskrivas. Avsteg redovisas och beslutas i utbildningsnämnd eller aktuell stadsdelsnämnd i samband med beslut om ny förskola eller skola..."*

Hur en sådan beslutsprocess ska organiseras behöver förtydligas.

Därutöver noterar kontoret att processbeskrivningen inte fullt ut överensstämmer med hur stadsutvecklingsprocesser drivs. Markanvisningar är centrala som start för ett projekt, men i det skedet finns inte slutliga uppgifter varken om antal barn eller gårdars storlek. Det förekommer också att inriktningsbeslut fattas och planarbete drivs till samråd utan föregående markanvisningar. Därför bör betonas att beslut om hur olika ändamål vägs mot varandra fattas senare i stadsutvecklingsprocessen.

Enligt kontorets mening behöver beskrivningen av arbetsgång, beslutsprocess och ansvarsfördelning en genomgående bearbetning med förtydliganden och vissa revideringar så att det linjerar med stadens styrning och reglementen och med ansvarsfördelningen mellan nämnder och förvaltningar. Det bör också göras mindre detaljerat, vilket även ökar riktlinjernas hållbarhet över tid.

Införande

I riktlinjerna anges att de ska gälla från och med när beslut fattats i kommunfullmäktige. Införande av nya riktlinjer bör enligt kontorets uppfattning göras med viss framförhållning, även för helt nya ärenden eller projekt, så att beredning av beslut till nämnderna kan ske med aktuella riktlinjer.

Som övergångsregler föreskriver riktlinjerna att *”för projekt med planerade förskolor och skolor där planprocessen passerat samråd eller där exploateringsnämnden tidigare beslutat om markanvisning fullföljs fattade beslut och ingångna avtal.”*

Hur nya riktlinjer ska tillämpas i pågående projekt har mycket stor påverkan på exploateringsnämndens verksamhet och investeringsbeslut, med många förskolor och skolor i planering.

Skrivningen kan förefalla klar, men behöver utvecklas och förtydligas. Exempelvis är det inte helt entydigt om det endast syftar på beslut och avtal om markanvisningar, eller om även stadens investeringsbeslut och intentionsavtal med aktörer utanför staden ska fullföljas. Som framgått ovan förekommer också att inriktningsbeslut fattas och plansamråd genomförs utan föregående markanvisningar. Enligt kontorets mening bör det förtydligas att tidigare fattade inriktningsbeslut inte berörs. I annat fall bedömer kontoret att en stor andel pågående projekt kan komma att behöva reviderade investeringsbeslut, då förändringarna som föreslås är så stora i relation till nuvarande planeringsförutsättningar. Ärenden som utarbetats under lång tid och varit föremål för beslut i nämnder och kommunfullmäktige kan då behöva avbrytas för omtag i ett relativt sent skede, med påverkan på alla inblandade aktörer. Även med hänsyn till stora nedlagda kostnader är det angeläget med tydlighet om riktlinjernas införande.

Exploateringskontoret anser att skrivningen om införande behöver utvecklas och preciseras med avseende på tidigare beslut och pågående projekt, efter analys av konsekvenserna.

Avgränsningar och riktlinjernas genomslagskraft

Privata aktörer och privatägd mark

Det anges att Lekvärdesriktlinjerna ska användas av samtliga nämnder, bolag och privata aktörer vid planering av placering, storlek och utformning av förskolegårdar och skolgårdar och att beräkning av lekytefaktor (LYF) ska göras av alla aktörer som planerar och bygger förskola eller skola, såväl privata som kommunala.

I tjänsteutlåtandet från utbildnings- och förskolenämnden framgår dock att staden inte har rådighet över hur privata aktörer utformar sina gårdar. Enligt kontorets bedömning är det korrekt, då staden inte har möjlighet att med stöd i lag ställa så långtgående krav på privata aktörer eller fastighetsägare avseende arbetsprocess eller detaljutformning. I kommunfullmäktiges budgetuppdrag anges att riktlinjerna *så långt möjligt* ska vara styrande även för privata aktörer. Det framgår inte av förslaget om man har utrett i vilken utsträckning detta är möjligt.

Riktlinjerna är samtidigt ett utmärkt kunskaps- och inspirationsunderlag att dela med privata aktörer och fastighetsägare. Materialet visar med goda exempel på möjligheter att förbättra barns utemiljöer i befintliga och planerade förskolor och skolor, och ger bra stöd för utformning av gårdar med goda lekvärden. Lekvärdesriktlinjerna kan enligt kontorets bedömning dock inte användas för skarp kravställning från stadens sida i planering på privat mark eller vid bygglov för privata förskolor.

Beräkningsmodell och förskoleverksamhetens storlek

Steg 1 i beräkningsverktyget ska användas för att i tidigt skede beräkna om det finns förutsättningar att uppnå goda lekvärden. Resultatet kommer i form av ett värde som bedöms grön-gul-röd, där ett förslag med röda siffror inte ska arbetas vidare med.

Ett av syftena med lekvärdesberäkningar är att väga olika faktorer mot varandra för att bedöma lekvärden och skapa bästa möjliga utemiljöer utifrån platsens förutsättningar. Riktlinjerna saknar exempel på modellens resultat, men anger *”Det finns inga absoluta gränstal på storlek eller kvm/barn utan den ger en samlad bedömning där de faktorerna vägs samman med vilka förutsättningar för olika lekvärden gården har.”* Den beskrivningen stämmer dock inte med kalkylmodellens utfall, som ger definitiva gränser för vad som är godkänt, även om de samlade konsekvenserna är svårbedömda.

De valda utgångspunkterna om totala ytor ger effekter som enligt kontorets bedömning kan vara utmanande, inte bara med tanke på andra mål i budget. Särskilt påverkas medelstora eller mindre förskolor.

Exempelvis krävs för en förskola i bottenvåning på ett flerbostadshus minst 2 000 kvm friyta för att vara acceptabelt enligt modellen, förutsatt i övrigt optimala förhållanden, dvs att minst 50 procent av gården har befintlig naturkaraktär och varierad topografi. Saknas befintlig natur ökar kravet på yta. För en friliggande förskola är motsvarande yta 1 860 kvm, båda exemplen med ca 25 kvm friyta per barn för högst 74–79 barn, allt enligt modellen.

Mindre friytor än så blir underkända, oavsett antal barn. En förskola i bottenvåning med en gård om 1950 kvm blir alltid underkänd, vare sig den planeras för 30 barn med 65 kvm per barn, eller 18 barn med 108 kvm per barn.

Det är en mycket genomgripande förändring och kan uppfattas som utmanande i förhållande till befintliga och planerade förskolegårdar i stora delar av staden. Modellen ger också möjlighet till mer yteffektiva förskolegårdar, ned mot ca 14 kvm per barn vid förskolor för ca 200 barn, eller drygt 11 kvm per barn med mer än 300 barn i en förskola, förutsatt helt optimala förhållanden för gårdar.

Med tanke på modellens centrala funktion som beslutsunderlag hade det varit värdefullt med en tydligare beskrivning och en analys av modellens effekter. Exploateringskontorets bedömning är att målen om tillräckligt stor friyta löpande kommer behöva vägas mot eventuella oönskade effekter och risker, som att barn

kommer behöva erbjudas skolor eller förskolor längre från hemmet, och en styrning mot väsentligt större förskolor än idag.

Hur riktlinjerna är avsedda att tillämpas på befintliga förskolor är inte helt entydigt. Exploateringskontorets bedömning är att de kan vara ett utmärkt stöd vid upprustning och utveckling av befintliga gårdar, men att riktlinjer om friytornas storlek kommer att få en mycket begränsad effekt på befintliga gårdar, särskilt i stadsdelar med de minsta gårdarna idag, där mark ofta saknas.

Förutsättningarna och tillgången på mark skiljer sig avsevärt mellan olika stadsdelar. Sedan starten av Hammarby sjöstad har staden planerat och byggt för den utvidgade innerstaden. Översiktsplanen beskriver en stad med ”täta och sammanhållna stadsmiljöer” som växer successivt, allt längre ut från den traditionella innerstaden. Vid komplettering med nya förskolor eller skolor i de stadsdelarna finns mycket små möjligheter att hitta de ytor som riktlinjerna föreskriver, i synnerhet för fristående byggnader. Det kommer att vara utmanande även i många delar av ytterstaden, särskilt där staden har mål om att stärka lokala centrum med ny och tät stadsbebyggelse i goda kommunikationslägen.

I stora delar av staden kommer avsteg från riktlinjernas krav på ytor vara en förutsättning för nya förskolor och skolor, nästan oavsett projektens ekonomiska ramar. Det finns helt enkelt inte tillgänglig mark. Det behöver beaktas vid en översyn av förslagets arbets- och beslutsprocesser som berörts ovan. I dessa lägen kan riktlinjerna i första hand fungera som ett viktigt kunskapsunderlag till stöd för att skapa goda lekvärden och finna bästa möjliga utformning efter de förutsättningar som finns. Riktlinjerna innehåller resonemang om möjligheter till eventuella avsteg i ett ”redan tätbebyggt område”. Kontoret konstaterar att det är ett begrepp som används i planeringslagstiftningen och att hela staden där utgör ett tätbebyggt område, liksom större delen av Stockholms län.

Riktlinjerna kommer att påverka både mindre och medelstora stadsutvecklingsprojekt och förtätningsområden med nya skolor och förskolor. De största effekterna, både möjligheter till genomförande och påverkan på andra mål, skulle dock enligt kontorets bedömning uppstå i de stora stadsutvecklingsområden där staden är markägare. Där uppstår också de största målkonflikterna med andra uppdrag och styrdokument från kommunfullmäktige.

Påverkan på andra mål och verksamheter och samordning med andra styrdokument

Riktlinjerna innebär en mycket tydlig prioritering av barns utemiljöer och betydelsen av skolgårdar och förskolegårdar i planeringen av hur stadens mark ska användas, med en väsentligt höjd ambition avseende gårdars lekmiljö och friytor.

Kommunfullmäktiges mål om en tät och sammanhållen stad och på god ekonomisk hushållning ställer stora krav på markanvändning även för andra ändamål. Det medför att riktlinjerna får stor påverkan på andra av kommunfullmäktiges mål, framförallt genom de stora förändringarna i kraven på friytor. Förslaget hade tjänat på

en genomarbetad beskrivning och analys av hur det påverkar andra mål och verksamheter inom staden, och vilka ekonomiska konsekvenser förslaget medför.

I förvaltningarnas tjänsteutlåtande skriver man att riktlinjerna innebär att mark i planeringen behöver tas från andra ändamål, och att mark som kunde bebyggts med bostäder istället avsätts för skolgårdar och förskolegårdar, vilket även medför minskade intäkter från markförsäljning.

Exploateringskontoret instämmer helt i den beskrivningen. Det är också en effekt av riktlinjerna som inte går att undvika genom mer framsynt planering. Varken park- och naturområden eller gatumark har överytor i dagens stadsutvecklingsområden, och då återstår bara att omdisponera annars byggbar kvartersmark.

Staden har högt ställda mål för bostadsbyggandet och åtaganden i infrastrukturförhandlingar med stat och region. Exploateringsprojekten ska enligt stadens investeringsstrategi vara lönsamma. Det innebär att inkomster från markförsäljning och tomträttsavgifter ska bära både de investeringsutgifter som projekten medför och det behov av kommunal service som uppstår i anslutning till (exempelvis) bostadsprojekt. Därutöver ska överskott genereras som kan omfördelas till satsningar i stadens fokusområden.

Enligt exploateringskontorets uppfattning innebär Lekvärdesriktlinjerna en risk att en stor del av exploateringsprojekten inte längre kan bära sina egna investeringsutgifter om en mindre andel byggbar mark kan användas för bostäder och generera inkomster.

Fortsatt utbyggnad förutsätter då tillskott av skattemedel, samtidigt som antalet nya bostäder minskar. I synnerhet påverkas stadsutvecklingsområden med höga kostnader för utbyggnad av infrastruktur.

Alternativt skulle staden kunna tänkas ompröva andra förutsättningar för bostadsbyggande och stadsutveckling i syfte att öka markutnyttjandet och stadens inkomster. Det skulle dock erfordra än mer genomgripande förändringar i kommunfullmäktiges direktiv och styrdokument.

För att nå målet om goda lekmiljöer för alla barn är det enligt kontorets mening viktigt att riktlinjerna är anpassade till de faktiska förutsättningar som finns i staden. Riktlinjernas starka fokus på stora friytor medför att behoven av avsteg i stora delar av staden kommer att bli mer regel än undantag. Det är därför mycket angeläget att arbetsprocesser och beslutshantering, även vid avsteg, är tydliga, enkla och formellt korrekta. Effektiva processer för planering och byggande som utgår från faktiska förhållanden bidrar också till att arbetet inom staden kan fokusera på att skapa bra lekmiljöer.

Riktlinjerna utgör ett värdefullt underlag för planering av goda utemiljöer för nya skolor och förskolor och skulle enligt kontorets mening fungera bättre som vägledande planeringsverktyg och måldokument, snarare än som bindande styrdokument. Kontoret ser fram emot fortsatt samverkan för att stadens förskole- och skolgårdar ska uppnå de goda lekvärden som staden eftersträvar.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 25 september 2025 följande.

1. Stadsbyggnadsnämnden beslutar att överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen från kommunstyrelsen.
2. Stadsbyggnadsnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Reservation av Mats Johnsson (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Marie Della Morte Pålstam (L), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Maria-Elsa Salvo m.fl. (S), Maria Mustonen m.fl. (V) och Cecilia Obermüller (MP), se Reservationer m.m.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 22 augusti 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsbyggnadskontoret anser att riktlinjerna utgör ett bra kunskapsunderlag för att skapa värdeskapande förskole- och skolgårdar. Riktlinjerna ger en gedigen kunskapsgenomgång gällande olika funktioner; dess betydelse och utformning. Dokumentet tydliggör vikten av att utforma gårdar med grönska och multifunktionella ytor, både för att stimulera till lek och rörelse, och för att öka andel grönska och biologisk mångfald. Kontoret ser att riktlinjerna kan fungera som ett värdefullt underlag för stadens beställande och utförande förvaltningar och bolag och dess arkitekter och landskapsarkitekter vid utformning av förskole- och skolgårdar. Kontoret är positivt till att det finns ett samlat och gediget kunskapsunderlag som kan användas i dialog med privata aktörer, där har kontoret tidigare saknat ett liknande stöd. Riktlinjernas användning kommer dock att vara just ett *diskussionsstöd* då kontoret saknar verktyg eller lagstöd att kräva en efterlevnad gentemot de privata aktörerna.

Kontoret ser positivt på att dokumentet lyfter fram att generösa friytor på förskole- och skolgårdar skapar stadsvärden - både för lekande barn och för lokalsamhället. Att avväga friyta i stadsbyggnadsprocessen är dock ett komplext bedömningsarbete. Stockholms stadsmiljöer är urbana med varierande grad av tät bebyggelse och befolkning. Som stadsväv har Stockholm ingen jämförelse i Sverige och att tillämpa generella principer om ytstorlek baserat på nationella jämförelse är därför problematiskt.

Plan- och bygglagen (PBL) är en avvägningslagstiftning där allmänna intressen ska beaktas och vägas mot varandra, likaså ska allmänna intressen vägas mot enskilda intressen i varje enskilt ärende. De detaljplaner kontoret utformar ska hantera en komplex helhetsbild utifrån befintliga och täta bebyggelsemiljöer, behov och utmaningar. Stadsbyggnadskontorets planering utgår från Stockholms översiktsplan, med ett uttalat mål om att vara en fortsatt växande stad med god tillgång till stadskvaliteter i stadens alla delar. För att kunna skapa nya, eller komplettera, stadsdelar med tillgång till både bostäder och allmän service samt friyta så måste de

olika markanspråken vägas mot varandra och skapa en bra helhetsbild. Att riktlinjerna lägger stor vikt på ytstorlek ser kontoret som problematiskt. Stadsbyggnadskontorets uppfattning är att arbete med planering och tillståndsgivning snarare ska säkerställa att ytor som tillskapas ska ha förutsättningar för goda och värdeskapande egenskaper. Friytor ska utformas utifrån platsens och projektets förutsättningar och i samverkan med terrängen, ges goda sol-/ och skuggförhållanden med mera.

Stadsbyggnadskontoret ser att lekytefaktorn som bedömningsmodell kan vara ett *kunskapsunderlag och stöd* i ett strategiskt skede, men framförallt i ett skede där gårdarnas friyta utformas, för att säkerställa en god kvalitet och innehåll. Kontoret anser att som modellen är utformad i remissförslaget, är friytans storlek en för avgörande parameter i bedömningen. Stadsbyggnadskontoret ska sträva efter att skapa förutsättningar för värdeskapande förskole- och skolgårdar, men storlek på friyta måste utgå från plats och behov. Om en viss storlek på friyta skulle vara ett givet krav kommer troligtvis en större andel yta avsättas för förskolor och skolor och en mindre andel yta avsättas för andra användningar som bostäder eller verksamheter. Detta kan påverka projektets genomförbarhet och möjlighet till återinvestering i allmän plats, eller till finansiering av förskolan/skolan.

Stadsbyggnadskontoret anser att mandat och beslutsordningar som beskrivs i riktlinjerna behöver ses över och förtydligas. Till exempel redovisas att kommunstyrelsen årligen ska besluta om lekytefaktorn med eventuella revideringar. Detaljplanearbeten sträcker sig ofta över flera år, och en årlig uppdatering kan leda till oklarheter inom projekten kring vilket års riktlinjer som ska följas. Vidare så ges utbildningsnämnden och förskolenämnden i uppdrag att, vid behov, genomföra mindre ändringar och revideringar av riktlinjerna. Då riktlinjerna påverkar flera förvaltningar och bolag, till exempel gällande friytans storlek, ser kontoret att revideringar inte kan göras utan förankring eller formell remiss.

Bromma stadsdelsförvaltning

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 16 september 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till att riktlinjerna har tagits fram bland annat då välplanerade skolgårdar främjar barns fysiska och sociala utveckling samt hälsa och inlärningsförmåga. Utifrån ett barnperspektiv har även gårdarna en funktion som barnens plats i staden och fungerar som mötesplatser för familjer även utanför skoltid.

Ett syfte med framtagande av lekvärdesriktlinjerna är att nybyggda skolgårdar ska ha en ytstorlek på minst 40 kvm/barn. Förvaltningen ser positivt på sådan ytstorlek då ytstorleken på gårdarna är en av de viktigaste aspekterna för att uppnå goda lekvärden och främja fysisk aktivitet bland barn. Större gårdar möjliggör för fler barn att vara ute samtidigt och att bland annat pedagogisk verksamhet kan äga rum på skolgården. Skolgårdar används även i stor utsträckning annan tid än då verksamheten befinner

sig på gården. Detta gör att slitage och underhållsbehov ökar mer vilket styrker behovet av större skolgårdar. Förvaltningen ser dock en utmaning i att uppnå lekvärdesriktlinjerna i tätbebyggda områden i stadsdelen. Där kan det behöva göras fler avsteg från LYF för att kunna garantera att alla barn har en förskola nära hemmet.

Förvaltningen vill understryka att det är av vikt att ytstorleken på minst 40 kvm/barn omfattar lekyta och att delar av skolgården så som barnvagnsparkering inte ska omfattas. Det kan därför vara betydelsefullt att expertis från förskolans verksamhet deltar i planering av förskolegårdar för att inte missa viktiga delar som kan påverka barnens utveckling, vardagsarbetet eller tryggheten och säkerheten på gårdarna.

Lekvärdesriktlinjerna genomsyras av ett barnperspektiv vilket förvaltningen ser positivt på. Då riktlinjerna tydligt grundar sig i barns behov av goda lekvärden möjliggör det för samtliga aktörer att delaktiggöra barn i utformningen av stadens förskole- och skolgårdar. Vid planering av nya gårdar eller upprustning bör det ingå för samtliga aktörer att redogöra för hur barnen har delaktiggjorts i processen. I de fall där LYF inte uppfylls ser förvaltningen positivt på att en barnkonsekvensanalys ska göras.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 25 september 2025 följande.

1. Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Ärendet justeras omedelbart.

Särskilt uttalande av Emelie Wassermann (SD), se Reservationer m.m.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 juli 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen ställer sig positiv till att staden har utvecklat ett styrdokument som kan verka för att förskolors och skolors utomhusmiljöers friytor är tillräckligt stora för att inrymma de kvaliteter som är viktiga för barn och ungas lärande och utveckling.

Stadsdelsförvaltningen har varit delaktig i arbetet med att utveckla lekvärdesriktlinjerna och är därför väl bekant med innehållet. I stora drag anser stadsdelsförvaltningen att riktlinjerna är ett väl formulerat dokument, som kommer att vara användbart för samtliga aktörer som på något sätt är inblandade i planering av förskolor. Stadsdelsförvaltningen bedömer att riktlinjerna kan ersätta *Funktionsprogram för förskolors utemiljöer*, som stadsdelsförvaltningen idag använder vid planering av förskolor och upprustning av gårdar.

Det är särskilt positivt att riktlinjerna fastställer vilka ytor som är nödvändiga för att uppnå tillfredsställande lekvärden. Denna form av nyckeltal eller riktvärden har tidigare saknats inom staden och stadsdelsförvaltningen bedömer att riktlinjerna kan

skapa en samsyn mellan berörda parter som gör det svårare att prioritera bort förskolors ytbehov i stadsutvecklingsprocesser.

Stadsdelsförvaltningen bedömer att riktlinjerna kommer att vara ett bra stöd i tidiga planeringsskeden, framförallt i samband med markanvisningar, för att säkerställa att tillräckligt stora ytor avsätts för förskolor och skolor.

Riktlinjerna styr mot större ytor för förskolor och skolor jämfört med idag och stadsdelsförvaltningen anser därför att det är viktigt att bevaka att det inte sker på bekostnad av andra ytor som används av barn och unga, till exempel parker eller idrottsytor.

Eftersom det redan idag är hög konkurrens om ytor i staden anser stadsdelsförvaltningen att det är viktigt att arbeta för att förskolors gårdar ska nyttjas mer utanför verksamhetstid. I en tät stad är stora gröna förskolegårdar en resurs och det är viktigt att de utformas så att människor känner sig välkomna att vistas på dem.

Det är däremot angeläget att se över ansvarsfrågor kring drift och underhåll av förskolegårdar om nyttjande utanför verksamhetstid ökar, för att säkerställa att förskolepersonal inte behöver lägga arbetstid på att städa efter allmänheten.

Jämställdhetsanalys

Stadsdelsförvaltningen kan konstatera att riktlinjerna belyser frågor om hur flickor och pojkar använder förskolegårdar på olika sätt. Enligt riktlinjerna visar studier att gröna gårdsmiljöer, som inte styr mot en viss lek eller aktivitet, främjar jämställd lek. Stadsdelsförvaltningen anser att jämställdhetsperspektivet finns med i riktlinjerna och att inriktningen om att verka för gröna gårdar kan bidra till att öka jämställdheten på stadens förskolegårdar.

Barnrättsperspektiv

Stadsdelsförvaltningen kan konstatera att riktlinjerna bland annat påverkar barn och ungas möjligheter till aktivitet och rekreation, vilket ryms inom artikel 31 från barnkonventionen om att barn har rätt till lek, vila och fritid. Riktlinjerna styr mot ökade ytor för barn och unga och stadsdelsförvaltningen bedömer därför att de främjar målgruppens möjligheter att lära och utvecklas.

Tillgänglighet

Stadsdelsförvaltningen kan konstatera att det finns direktiv kring tillgänglighet i riktlinjerna. Ambitionen om gröna och kuperade gårdar kan leda till målkonflikter kopplat till tillgänglighet, vilket skapar utmaningar i planeringen. Stadsdelsförvaltningen anser att det finns visst stöd i riktlinjerna för att hantera dessa målkonflikter, samt exempel och vägledning kring hur förskolegårdar ska utformas för att barn med funktionsnedsättningar ska känna sig inkluderade och delaktiga.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 28 augusti 2025 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen av förslag till lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar

Särskilt uttalande av Leif Söderström (SD), se Reservationer m.m.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 juli 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på en gemensam riktlinje för utformning av förskolegårdar, friyta och att skapa goda lekmiljöer för barnen. Detta kommer att gynna barnens bästa och skapa möjligheter för mer rörelse, lek och undervisning på förskolegårdarna. Förslaget kommer även gynna staden på andra sätt genom synergier som gröna gårdar tillsammans med andra grönytor skapar, bland annat en ökad biologisk mångfald och en svalare plats i det annars tätbebyggt området.

Förvaltningen ser en stor vikt att stadens olika nämnders är involvering i hela processen för att barnen i förskolan kommer få tillgång till bättre förskolegårdar och lekmiljöer i framtiden. Stadsdelarnas delaktighet i planprocessen och att Exploateringskontoret samt Stadsbyggnadskontoret med förslaget får tydligare riktlinjer gällande markanvisningar och detaljplanearbetet kommer skapa en större möjlighet för stadsdelen och byggaktören att skapa en tryggare och bättre lekmiljö för barnen på förskola.

Implementeringen av dessa riktlinjer kommer dock vara en process som kommer ske sakta under många år framöver, detta på grund av att många byggprojekt som är planerade flera år framåt redan är förbi steg 1 av LYF och därför kommer ej riktlinjerna kunna följas fullt ut i dessa planerade projekt.

Förvaltningen ser även positivt till att ha ett gemensamt verktyg för att utvärdera och prioritera nämndens nuvarande förskolor och dess gårdar på ett systematiskt sätt. Förvaltningen ser sedan en möjlighet utifrån dessa utvärderingar se vilka lekvärden som eventuellt behöver prioriteras inom nämnden befintliga förskolebestånd.

Analys mänskliga rättigheter

Alla barn och unga har rätt till god hälsa, utbildning, lek, vila och trygghet. Stadens uppdrag är att utforma förskolegårdar där alla barn, oavsett rörelseförmåga, intresse, personlighet eller preferens så att dessa rättigheter blir tillgodosedda. Eftersom förskolebarn tillbringar majoriteten av sin tid på förskolan blir dessa platser centrala när det gäller att efterleva barnkonventionen. Lekvärdesriktlinjerna med lekytefaktorn är ett stöd för staden för att svara till det ansvaret. Riktlinjerna slår fast att barn i staden har rätt till inflytande över sin utemiljö. Barn erfarenheter och perspektiv på

sin miljö ska vara viktiga utgångspunkter vid planering av förskolegård. Vid involvering av barn ska dialogen anpassas efter deras mognad och ålder.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 28 augusti 2025 följande.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Särskilt uttalande av Sara Grolander (MP), Max Otterman m.fl. (S) och Maria Ljuslin (V), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Henrik Åkerlund (SD), se Reservationer m.m.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 6 augusti 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Lekvärdesriktlinjerna är tydliga och förvaltningen välkomnar en gemensam riktning i frågan. Att man i riktlinjerna lyfter fram forskningen inom området bidrar till att ge goda argument i arbetet. Förvaltningen ser positivt på att man även omfattar de befintliga gårdarna i arbetet med att höja lekvärdet på stadens förskolegårdar. Arbeta kommer att kräva riktade resurser som i dagsläget inte finns avsatta. Det finns behov av att förtydliga processbeskrivningen gällande nya projekt, då det kan tolkas som enbart friliggande förskolor. Eftersom lekvärdesriktlinjerna är något nytt att förhålla sig till är det viktigt att tydliggöra vilka parter som är ansvariga för genomförandet samt framtida kostnadsfördelningar.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 28 augusti 2025 följande.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens svar på remiss om förslag till lekvärdesriktlinjer för förskole- och skolgårdar och överlämnar svaret på remissen till kommunstyrelsen.

Särskilt uttalande av Pär Gustavsson (SD), se Reservationer m.m.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 28 augusti 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen ser positivt på att staden har en tydlig och enhetlig bild av vad som är en god utemiljö för barn och unga. För att riktlinjerna ska bli en ambitionshöjning i staden ser förvaltningarna ett behov av att stärka beställarrollen för förskolor och skolor i staden och att stadsdelsförvaltningarna tidigt blir involverade i planprocesserna. Förvaltningen instämmer med förskoleförvaltningen och vill framföra att de beställande förvaltningarna, tillsammans med byggaktören,

måste få inflytande tidigt i planprocesserna för att kunna specificera behoven utifrån lekvärdesriktlinjerna och särskilt beräkningsverktyget lekytefaktorn. (LYF)

Järva stadsdelsnämnd

Järva stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 25 september 2025 följande.

1. Järva stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Järva stadsdelsnämnd beslutar om omedelbar justering.

Reservation av Åsa Nilsson Söderström (L), se Reservationer m.m.

Särskilt uttalande av Ghazal Saberian (SD), se Reservationer m.m.

Järva stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 18 augusti 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsnämnden bedömer förslaget till Lekvärdesriktlinjer som positivt och ser det som ett viktigt verktyg för att skapa likvärdiga och stimulerande utemiljöer för stadens barn. Att riktlinjerna omfattar både nybyggnation och upprustning av befintliga gårdar gör dem särskilt värdefulla. De utgör samtidigt ett konkret stöd i arbetet med att stärka förskolans utbildning och undervisning, genom att främja gemensam förståelse för både pedagogiska förhållningssätt och den fysiska miljön.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 28 augusti 2025 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar tjänsteutlåtandet som svar på remissen.

Reservation av Liliane Åkerlund (SD), se Reservationer m.m.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 11 augusti 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att lekvärdesriktlinjerna är genomarbetade och visar på viktiga faktorer för förskole- och skolgårdar.

Riktlinjerna är väl underbyggda med forskning om utemiljöns betydelse för barns utveckling. Förslaget till lekvärdesriktlinjer ligger i linje med de lekvärdesfaktorer som stadsdelsförvaltningen tog fram för de kommunala förskolorna för ett par år sedan.

Det första avsnittet i riktlinjerna ”Det här vet vi” beskriver på ett bra sätt lekens och förskole- och skolgårdens betydelse. Det lyfts också fram olika typer av lek och zoner som ska vara möjliga på gården och vikten av att förstå olika gruppers förutsättningar och villkor.

I det andra avsnittet i riktlinjerna ”Det här vill vi” lyfts det fram att stadens förskole- och skolgårdar ska vara platser där det finns goda möjligheter för eleverna att röra sig fritt och vad som krävs för att skapa detta.

Förvaltningen anser att riktlinjerna innehåller bra resonemang och argument kring variationen av lekmiljöer, växter och odlingars betydelse, barnens delaktighet samt trygghet och säkerhet i förhållande till utmaningar för barnen.

Det tredje avsnittet ”Så här gör vi” beskriver hur lekvärdesriktlinjerna är tänkta att användas i planeringsprocessen.

I denna del beskrivs hur alla aktörer i staden ska använda beräkningsverktyget Lekyt faktor (LYF). Det ska säkerställa tillräckliga friytor och goda förutsättningar för variation, med ökad grönska och mer pedagogiska utemiljöer.

LYF-modellen ska även användas för att förbättra lekvärden på befintliga gårdar som ska rustas upp.

Förvaltningen ser positivt på den gemensamma modellen för att beräkna och bedöma friytor och förutsättningar. De lekvärden som lyfts fram i bedömningen är relevanta och angelägna vid planeringen av nya förskolor.

Det är bra att riktlinjerna beskriver hur olika aktörer i staden ska använda lekvärdesriktlinjerna vid planering och upprustning av förskole- och skolgårdar. Detta gäller särskilt exploateringskontoret som ska använda riktlinjerna vid exploatering av mark och för stadsbyggnadskontorets arbete med detaljplaner. Oftast är det i de skedena som det avgörs hur stor yta som avsätts för förskole- eller skolgård.

Det är bra att lekvärdesriktlinjerna utgår från att friytan för förskolegårdar ska vara minst 3000 kvadratmeter i ett tidigt skede.

Förvaltningens erfarenheter av att etablera nya förskolor i innerstaden bland befintlig byggnation innebär oftast en friyta på cirka 10 kvadratmeter per barn och dessa förutsättningar ges när exploateringsavtal skrivs.

Förvaltningen ser ett behov av att även barnkonsekvensanalyser genomförs parallellt med LYF-beräkningen. Bland annat för att se hur brister skulle kunna kompenseras genom till exempel att använda grönområden i närheten av förskolor och skolor.

Lekvärdesriktlinjerna ger en bra vägledning och tydlighet som kommer att vara värdefull vid planeringen av utemiljöer för nya förskolor och skolor. Den skulle med fördel även kunna användas vid planering av nya parklekar och upprustning av utemiljöer i befintliga parklekar.

En annan viktig aspekt för att ge barnen i förskolor och skolor lika möjligheter till utevistelse är personalens kompetens i utepedagogik och kunskaper om vikten av rörelseaktiviteter för barn.

Förvaltningen ser därför att lekvärdesriktlinjerna skulle kunna kompletteras med en stadsövergripande satsning på kompetensutveckling i utepedagogik för personal i förskola och skola.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd

Norra innerstadens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 25 september 2025 följande.

1. Norra innerstadens stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

Norra innerstadens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 6 augusti 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till att riktlinjerna har tagits fram då det finns ett behov av att säkra tillräckligt stora gårdar med höga lekvärden, inte minst i stadsutvecklingsområden. I områden med små förskole- och skolgårdar tenderar besöksstrycket och slitaget på närliggande parker att bli högt, vilket försvårar underhåll inom de befintliga budgetramarna som finns för investering och drift av parker.

I norra innerstadens stadsdelsnämndsområde är det många gårdar som inte uppfyller kravet på 20 kvadratmeter friyta per barn, vilket inte heller kommer kunna åtgärdas på befintliga platser. Förvaltningen ser dock att det är en viktig aspekt i nybyggnadsområden. Förvaltningen vill också understryka att ytstorleken på gårdarna är den viktigaste aspekten för att uppnå goda lekvärden och främja fysisk aktivitet. Det är därför bra att gårdar med en area på under 20 kvadratmeter per barn ger ett negativt värde i beräkningsverktyget. Det är dock viktigt att andra lekvärden, såsom anlagd naturkaraktär, inte i för hög grad kan kompensera för en liten yta. Många barn på en liten yta kommer innebära så pass högt slitage på den anlagda grönytan att den inte kommer att gå att underhålla. Risken blir då att en nyanlagd grön gård efter en tid behöver omvandlas till hårdgjord yta på grund av slitaget och då tappar gården sina lekvärden.

Förvaltningen ser positivt på att göra gårdarna grönare genom mer planteringar och mindre hårdgjord yta, men det är viktigt att följa hur underhållsbehovet utvecklar sig för de nyproducerade gårdarna. Inom stadsdelsnämndsområdet används redan idag gårdar och parker i stor utsträckning även annan tid än då verksamheten befinner sig på gården. Dels till följd av dagbefolkningen i innerstaden, dels för att rekreationsutrymmet i innerstaden är mer begränsat än i ytterstaden. Detta gör att slitage och underhållsbehov ökar mer. En viktig aspekt att ta med när nya förskolor planeras, så att inte kostnaden för skötsel ökar i alltför stor utsträckning.

Förvaltningen vill även understryka vikten av att tidigt i processen involvera expertis från förskolans verksamhet vid planeringen av förskolor för att inte missa viktiga funktioner i vardagsarbetet. Exempelvis behovet av yta för förvaring av barnvagnar

och lekmaterial i anslutning till förskolan, då det riskerar att ta yta från gårdens friyta om det inte planeras in från början och då uppfylls inte längre riktlinjerna. Detta får särskilt stor vikt i innerstaden där yta och utrymmen redan är begränsade.

Även expertis kring säkerhets- och trygghetsfrågor bör vara med i ett tidigt skede för att förebygga att staden bygger in vad som senare blir utmaningar i utomhusmiljö ur ett trygghetsperspektiv. Här finns mycket erfarenhet och kunskap som det är resurseffektivare att ta med sig i ett tidigt stadie i planeringen av utomhusmiljöer.

Barnkonsekvensanalys

Barn och unga har enligt barnkonventionen rätt att tycka till om sin omgivning och omsorgen av sin livsmiljö. Barn har även rätt att delta i olika skeden i samhällsbyggnadsprocessen. Det förutsätter att barnets bästa väger tungt vid avvägningar och beslut, men även att barn genom inkluderande arbetsmetoder ges utrymme för inflytande.

Utifrån att Stockholm ska vara en stad som ger plats åt barn och unga, ser förvaltningen positivt på att lekvärdesriktlinjerna genomsyras av ett barnperspektiv och talar om att barn ska ges möjlighet att vara delaktiga i utformningen av stadens förskole- och skolgårdar. Enligt en ny studie från Kungliga Tekniska högskolan finns en otydlighet i regleringen av barns rättigheter i den fysiska planeringen som ofta leder till ett vuxenperspektiv i tillämpningen. Studien pekar på att kommuner, som enligt barnkonventionen ska beakta barns rättigheter i sin verksamhet, i stor utsträckning saknar vägledning om *hur* barns rättigheter ska beaktas i beslut som rör den fysiska planeringen.

För att den fysiska planeringen inte ska präglas av ett vuxenperspektiv är det viktigt att involvera barn i processen och ta deras åsikter på allvar. Samtidigt finns utmaningar med att konkretisera barns rättigheter och behov i planeringen, varför styrande dokument såsom lekvärdesriktlinjerna skulle kunna utgöra en bra vägledning för nämnder, bolag och privata aktörer. Här finns en möjlighet för staden att förtydliga *hur* barn ska göras delaktiga och *hur* deras erfarenheter och kunskaper ska ges utrymme att påverka utformningen. En beskrivning av processen med att involvera barn, likt de andra beskrivningarna i riktlinjernas avslutande del *Så här gör vi*, skulle kunna minska otydligheten kring praktisk tillämpning av barnkonventionen (artikel 12) och bidra till att öka barns inflytande i den fysiska planeringen. Förutom möjligheten att vägleda i hur barn aktivt ska göras delaktiga, skulle det även öka möjligheterna att synliggöra resultat och fånga upp utmaningar i arbetet med att delaktiggöra barn och unga i den fysiska planeringen. Ett sätt att organisera staden så att barnen får inflytande.

Utifrån utmaningarna med att förflytta oss från en rådande vuxennorm, där system och verksamheter gynnar vuxna, till att bli en stad för alla ser förvaltningen positivt på att en barnkonsekvensanalys ska göras i de fall där LYF inte uppfylls. På vilka sätt olika perspektiv kommer att ställas mot varandra, vad som kommer bli avgörande och hur barn kommer att involveras i dessa avvägningar blir intressant att följa.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 28 augusti 2025 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande av Sergej Salnikov (SD), se Reservationer m.m.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 4 augusti 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsdelsförvaltningen ser positivt på att Stockholms stad har en tydlig gemensam bild av vad som är en god utemiljö för barn i förskola och skola. Förvaltningen ser att riktlinjerna blir ett viktigt stöd både vid projektering och upprustning av förskolor och skolor.

Det är av yttersta vikt att berörd stadsdelsförvaltning blir involverad tidigt i planprocessen inför nybyggnation av förskolor. Detta för att kunna säkerställa att gårdar uppnår godkända värden i enlighet med riktlinjerna. Förvaltningen ser dock att det kan finnas utmaningar avseende att uppnå lekytefaktorn (LYF) särskilt i innerstadens förutsättningar avseende tillgång till mark. Vid implementering av riktlinjerna ser förvaltningen att det blir angeläget att utbilda lokalstrateger, avdelningschefer och andra relevanta funktioner. Bland annat för att LYF ska bli en självklar del vid projektering och utveckling av skol- och förskolegårdar.

Förvaltningen ser slutligen positivt på att lekens värde för barn tydligt lyfts fram i riktlinjerna och att det finns en tydlig koppling till aktuell forskning och förskolans läroplan.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 28 augusti 2025 följande.

Stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens skrivelse som svar på remiss gällande lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar

Särskilt uttalande av Tapani Juntunen m.fl. (SD), se Reservationer m.m.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 15 augusti 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till gemensamma riktlinjer som stärker barnens möjligheter till goda lekmiljöer utomhus. Barnens behov och perspektiv lyfts tydligt fram och förskolegårdens innehåll och syfte beskrivs väl. Det är ett bra underlag för att se över befintliga gårdar och se vad som behöver prioriteras i en eventuell upprustning. Förvaltningen ser även positivt på att utbildningsnämnden och förskolenämnden kan revidera och göra eventuella justeringar i riktlinjerna.

I riktlinjerna saknas ett avsnitt om säkerhet när förskolan är stängd för att minska oönskat häng på gården. Exempelvis behöver det planeras för belysning, insyn till förråd, samt placering av lekhus för att minska risk för oönskat häng eller övernattnings. Förvaltningen ser också att riktlinjerna bör tydliggöra vikten av ett välfungerande nätverk på hela gården.

Vid nybyggnation ser förvaltningen risk för målkonflikter där riktlinjerna behöver ytterligare problematiseras utifrån olika intressen. Exempelvis ska förskolans gård ha en viss yta samtidigt som alla barn i staden ska ha nära till en kommunal förskola. På vissa platser i staden går det inte att uppfylla riktlinjerna om gårdens yta. Det finns även tomter inom staden som uppfyller kraven på yta men som kräver sprängningar för att kunna bebyggas. Sprängningar på en tomt fördröjar byggnationen vilket gör att tomten blir dyr för förskola. Förvaltningen önskar ett förtydligande kring när avsteg från riktlinjerna kan göras och av vem. Är det stadsdelsnämnden eller förskolenämnden som beslutar om eventuella avsteg?

Jämställdhetsanalys

Ärendet bedöms vara könsneutralt. Lekvärdesriktlinjer innebär inte någon påverkan på barn eller medarbetare utifrån könstillhörighet.

Barnkonsekvensanalys

Syftet med lekvärdesriktlinjerna är att alla barn ska ha tillgång till en lekfrämjande miljö. Riktlinjerna anses därmed vara förenliga med barnets bästa.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 september 2025 följande.

1. Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Ärendet justeras omedelbart.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 4 juli 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på att staden har en tydlig och enhetlig bild av vad som är en god utemiljö för barn och unga samt stärker barnens utemiljö.

Förvaltningen tycker det är viktigt att det fortsatt är barnets perspektiv som lyfts fram och samnyttjandet eftersom staden har den plats den har. Grönytor och rörelseperspektivet är också viktigt att fortsatt ha med i dokumentet samt zoneringsperspektivet. Samt att riktlinjerna sätter fokus på gröna miljöer och utbyte av hårda ytor eftersom det gynnar både barns utveckling och som arbetet med att möta ett ändrat klimat. Det är också viktigt att det lyfts fram att gårdarna innehållsmässigt även ska hålla hög pedagogisk kvalitet.

Förvaltningen anser att det finns behov av att komplettera riktlinjerna utifrån innerstadens förutsättningar. Att kompensatorisk yta, exempelvis parker och parklekar, värderas på samma sätt för att uppnå riktlinjerna.

I del ett eller i inledningen kan riktlinjerna förtydligas med ett avsnitt som förklarar ett nuläge för hur förutsättningarna ser ut i Stockholm. Exempelvis har innerstaden en utmaning i att få tillgång till tillräcklig yta vid nybyggnation eller att förskolan inryms i bottenplan på ett flerfamiljshus. Genom att tillföra detta skulle lekvärdesriktlinjerna bli mera trovärdiga och inte enbart en riktning och ett önskat läge. Att bygga förskole- och skolgårdar i en urban miljö är idag en utmaning. Men samtidigt är det positivt att dokumentet ska säkra tillräcklig yttorlek.

En av förvaltningens kommunala förskola, Tullstugan, ingår i arbetet med ”Gröna gårdar”. Det är SISAB som på uppdrag av förskoleförvaltningen identifierat prioriterade förskolegårdar för upprustning utifrån den strategi och det koncept för gröna gårdar som tagits fram.

Riktlinjerna har ett fokus på gårdarnas betydelse för fysisk aktivitet. Det ser förvaltningen som positivt då detta ligger i linje med den reviderade läroplanen där förskolläraren fått ett tydligare ansvar för att främja fysisk aktivitet.

Barnrättsanalys

Enligt barnrätten så har barn i staden rättigheter enligt barnkonventionen. Staden har skyldighet att tillgodose dessa rättigheter. Alla barn och unga har rätt till god hälsa, utbildning, lek, vila och trygghet. Stadens uppdrag är att utforma skol- och förskolegårdar där alla barn, oavsett rörelseförmåga, intresse, personlighet eller preferens så att dessa rättigheter blir tillgodosedda. Eftersom barn och unga tillbringar majoriteten av sin tid på förskolan och skolan blir dessa platser centrala när det gäller att efterleva barnkonventionen. Lekvärdesriktlinjerna med lekytefaktorn är ett stöd för staden för att svara till det ansvaret.

Stockholms Stadshus AB

Stockholms Stadshus AB:s yttrande daterat den 9 september 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Koncernledningen anser att förslaget om lekvärdesriktlinjer stärker möjligheter till kvalitativa, tillgängliga och gröna utemiljöer som stödjer barn och ungas lek, hälsa och lärande samt att staden kan uppnå de goda lekvärden som eftersträvas. Det är positivt att riktlinjerna ska vara styrande, så långt som det är möjligt, för såväl kommunala som fristående förskolor och skolor.

Koncernledningen instämmer i likhet med SISAB att en samordning kring aspekter som uppföljning och utvärdering av riktlinjerna behövs för att kunna bidra till utveckling av rutiner kring skötsel samt även det förebyggande trygghets- och säkerhetsarbetet.

Det är även viktigt att se över vilka insatser av kompetensutveckling och förstärkning som behövs hos dels beställare och dels hos utförare. En översyn av materialval och standard på utrustning lyfts även som en viktig aspekt för att säkerställa att det är lämpliga för bolagets drift och förvaltning av gårdarna. En utveckling av gårdarna kan med fördel ske successivt för att bygga upp erfarenhet och innebära lägre drifts- och underhållskostnader.

Sammanfattningsvis ger lekvärdesriktlinjerna ett starkt stöd för att utveckla stadens förskole- och skolgårdar på ett hållbart, pedagogiskt och tryggt sätt.

Underremisser

SISABs remissvar har i huvudsak följande lydelse:

Förskole- och skolmiljöer är en högt prioriterad fråga inom SISAB. Skol- och förskolegårdar är ett viktigt rum för eleverna och boende i närområdet. En plats som erbjuder lekytor men också ställen med träd och grönska, dels för skydd mot värme och sol men också en yta som bjuder in till vila och återhämtning. SISAB arbetar redan idag med att tillskapa kvalitativa och tillgängliga förskolegårdar utifrån zoner för olika aktiviteter. Gårdar bör även ha naturliga inslag av grönska samt varierad topografi där det är möjligt. SISAB prioriterar redan idag utemiljön som en viktig fråga och arbetar med utformning av gårdar utifrån biologisk mångfald, där exempelvis återbruk av naturmaterial är ett viktigt inslag. Som exempel kan nämnas bolagets arbete med anläggande av skogsmatta på en förskolegård under 2024 i samband med upprustning av gården. Skogsmattan hämtades från skogsområden som ska avverkas och innehöll ljung, mossor, lingon och blåbär. På detta sätt får bolaget omgående en skogsmiljö för barnen och ett naturligt tillskott av biologisk mångfald samt en undervegetation för gårdens träd.

Grönska ökar välmående och förstärker ekosystemtjänster samt inspirerar till lek. SISAB har tillsammans med elever och utbildningsförvaltningen utvecklat skolgårdar sedan 2015. Målsättningen med projekten har varit att säkerställa elevinflytande samt öka förutsättningarna för rörelse utomhus, inkludera tillgänglighet, gynna biologisk mångfald och samtidigt anpassa gårdarna för ett förändrat klimat genom svalkande grönska och genomsläppliga material. För att klara det hårda slitaget på en skolgård, planteras stryktåliga och motståndskraftiga växter som till exempel bambu och salix.

I SISAB:s anvisningar finns beskrivningar kring zonuppdelning av gårdar utifrån både pedagogik och ekologiska värden och naturkontakt. Grunden för SISAB Ute bygger på Boverkets indelning av förskolegården i zonerna trygg, vidlyftig och vild för att skapa en utmanande och kreativ utemiljö som stimulerar hjärta, hjärna och kropp

Lekvärdesriktlinjerna som syftar till att lyfta och bredda planeringen av kvalitativa utemiljöer till flera aktörer i staden kommer att bidra till ytterligare utveckling. Programmet utgör ett gediget kunskapsunderlag med en vetenskaplig grund och kommer bidra till ytterligare utveckling av utomhusmiljöer. SISAB kommer att följa

utvecklingen inom området och säkerställa kompetensen internt. SISAB kommer genomlysas arbetssätt och rutiner för markskötsel och anvisningar för markanläggning av skol- och förskolegårdar.

Lekvärdesriktlinjerna ökar kunskapen kring de behov som finns hos olika barngrupper och individer. De stöttar barnen och deras behov för en sund fysisk och psykisk utveckling. Riktlinjerna ger också en bra grund för den pedagogiska verksamhet som skolan/förskolan bedriver.

Lekvärdesriktlinjerna liksom utbildningsförvaltningens lokal- och funktionsprogram för utförandet av byggnaden stödjer SISAB i att bygga bra skolor. Som är angivet i materialet så är en utvärdering senast 2030 av största vikt, likt kontinuerlig uppföljning och utvärdering av funktionsprogram för nybyggda skolor där det senare fortlöpande revideras avseende innehållet för att förbättra kravställningarna.

SISAB anser att det är av stor vikt att löpande följa upp och utvärdera utförda projekt, för kunskapshöjande aktiviteter och revidering av kravställningar och skötselrutiner. SISAB uppskattar att materialet är indelat i olika delar så att mottagaren och användaren av riktlinjerna kan fokusera på det som är viktigt för det aktuella projektet.

Lekvärdesriktlinjerna kommer vara ett stöd i tidig planering för att säkerställa funktion och kvalitet där ytmått är en faktor. I den täta staden kommer dock avvägningar att behöva göras vilket programmet också stödjer.

Flertalet av de åtgärder som föreslås i riktlinjerna är av vikt och möjliggörare för att SISAB ska uppnå och möta de krav som ställs vad gäller lekvärden, hållbarhet, miljöaspekter och utmaningar med klimatförändringarna. Programmet bedöms möta ambitionerna i kommunfullmäktiges budget samt miljöprogram och klimathandlingsplan.

Att utöka, bevara och förvalta grönområden ger en stor synergieffekt mellan klimatanpassning, biologisk mångfald och reduktion av växthusgaser. Dessa tre områden gagnas av att använda sig av mer naturliga material och mindre hårdgjorda ytor. Det är även tre områden som är väl förankrade lokalt (inom Stockholm stad), nationellt (genom diverse myndigheter och Sveriges miljömål) och internationellt (genom EU).

SISAB vill lyfta fram att det blir av vikt att löpande följa upp och utvärdera riktlinjerna för att utveckla såväl nödvändiga skötselrutiner som det förebyggande trygghets- och säkerhetsarbetet. Ny utrustning och utformning för med sig nya kravställningar och anpassningar av exempelvis bolagets markskötselavtal, rutiner och krav för besiktningar av lekutrustning, anpassade skötselanvisningar och kravställningar avseende materialval och zoner för att möjliggöra maskinell snöröjning, framtida underhåll av byggnad (t.ex. med framkomlig plats för byggnadsställningar och intransporter av byggmaterial). Detta är ett arbete som behöver utvecklas över tid.

Det är också av vikt att inte kostnader för drift och skötsel ökar varför en noggrann planering vid utplacering av till exempel träd, planteringar mm kommer bli centralt så att inte underhållet av exempelvis tak och fasade behöver öka. Likaså blir det av vikt att noggrant följa upp materialval och standard på utrustning i relation till drift och förvaltning.

SISAB konstaterar därför att en utveckling av befintliga gårdar behöver göras succesivt över tid för att utvecklingen ska kunna ske kostnadseffektivt och för att ny kunskap ska kunna byggas upp.

Vad gäller besiktningar och säkerhet är detta en central fråga för bolaget. Rent konkret behöver bolaget sätta en modell som går i linje med fastighetsägaransvaret för att säkerställa nödvändiga besiktningsrutiner.

Förändringsarbetet kommer även säkerligen innebära diskussioner med verksamheten kring just felanmälningar utifrån att gårdar på ett annat sätt än tidigare tillåts vara mer naturliknande både utifrån lera, buskage som skymmer samt rotsystem som påverkar marken. Det kommer behövas kompetensinsatser för både medarbetare inom bolaget men även hos beställare av skol- och förskoleprojekt hos utbildningsförvaltning och stadsdelar. Av programmet framgår att utbildning är av vikt för verksamheten vilket SISAB också vill understryka.

Kostnader för utveckling av nya gårdar enligt lekvärdesriktlinjerna är svår att uppskatta initialt. Mer praktisk erfarenhet behöver byggas upp. Initiala investeringskostnader för nya skol- och förskolegårdar kommer också att variera beroende på tomtens storlek och förutsättningar. Nya gårdar enligt lekvärdesriktlinjerna kräver individuell skötsel och mer kompetens av den som utför skötseln. Lekvärdesriktlinjerna förespråkar användning av mer naturmaterial, naturmaterial slits snabbare och kräver tätare underhåll/skötsel, men är billigare att reparera. Sammanfattningsvis är det troligt att ovanstående kommer att leda till högre drift- och underhållskostnader för SISAB. I dagsläget beräknas hyra för SISAB:s lokaler genom samverkansavtalet. Hyran baseras på antal kvm lokalyta men det tas ingen hänsyn till antal kvm gårdsyta. Med anledning av införandet av lekvärdesriktlinjerna behöver SISAB se över en modell för hur drift och underhåll av mark/gårdar ska se ut framöver.

Sammanfattningsvis så ser SISAB att bolaget såväl som kommunala som fristående förskolor och skolor med stöd av lekvärdesriktlinjerna framgent kan få stöd i att utveckla stadens skol- och förskolegårdar på ett naturligt och hållbart sätt som inspirerar till lek och gynnar den biologiska mångfalden. Dokumentet kommer vara särskilt viktigt i den tidiga planeringen och SISAB ser fram emot en ökad samverkan i dessa processer med övriga staden.

Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030

Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030:s yttrande daterat den 15 september 2025 har i huvudsak följande lydelse.

Rådet för Agenda 2030 är positiv till att staden tar fram lekvärdesriktlinjer och tillstyrker dessa i stort. Rådet ser att lekvärdesriktlinjerna kan främja flera mål i agenda 2030, exempelvis barns hälsa och välbefinnande (mål 3), jämställdhet mellan pojkar och flickor (mål 5) och hållbara städer och samhällen (mål 11).

Rådet vill dock understryka, med utgångspunkt i mål 10 om minskad ojämlikhet, vikten av att riktlinjerna tillämpas i hela staden på lika villkor. Här saknar rådet tydlighet i hur befintliga förskole- och skolgårdar, som idag understiger riktlinjerna, ska kunna anpassas till dessa. Som rådet förstår riktlinjerna, kommer dessa att främst användas på nybyggnationer av förskolor och skolor, och i viss mån när befintliga gårdar ska rustas upp. Detta innebär att barn som placeras i nybyggda skolor och förskolor kommer att få en betydligt bättre utemiljö än andra barn. Rådet önskar se en plan för att även befintliga gårdar rustas upp för att så långt som möjligt kunna följa riktlinjerna.

Överlag anser rådet att lekvärdesriktlinjerna har tagit hänsyn till de rekommendationer som finns kring lekyta, buller, luftkvalitet och skydd mot solljus. Rådet anser dock att riktlinjerna bör tydliggöra att man bör följa Naturvårdsverkets vägledning och riktvärden för buller på skolgård som innebär att huvuddelen av skolgården skall ligga under 50 dBA och resten skall klara 55 dBA. Detta är inte helt tydligt utskrivet.

I bakgrundstexten i riktlinjerna finns en skrivning om hur många kvm/barn som det idag finns på skolgårdar och förskolegårdar i genomsnitt i Sverige. Det hade varit mer lämpligt om staden, i arbetet med att ta fram riktlinjerna, hade kunnat ta fram hur det ser ut i Stockholm uppdelat på lämplig områdesnivå (t.ex. stadsdel). Som det står i riktlinjerna kan skolgårdar och förskolegårdar vara mindre när dessa byggs bland befintlig bebyggelse, något som inte är ovanligt i en storstad som Stockholm. För den framtida uppföljningen av om utvecklingen går i avsedd riktning eller ej, samt i vilka områden det finns behov av särskilda insatser även i befintlig bebyggelse är information med tillräcklig spatial upplösning central. Det är därför lämpligt, anser rådet, att som bakgrundsinformation ha kunskap om hur stor yta per barn det finns just i Stockholms stad, inte i Sverige generellt.

Reservationer m.m.

Förskolenämnden

Reservation av Åsa Nilsson Söderström (L) och Amelie Langby (M)

1. Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut
2. Att lekvärdesriktlinjerna kompletteras med ett inledande kapitel om vikten av motorisk utveckling samt med konkreta riktlinjer kring vilka redskap och förutsättningar som bör finnas på förskole- och skolgårdar för att stimulera grundrörelser i olika åldrar.
3. Att därutöver anföra följande:

Det är bra att lekvärdesriktlinjer nu äntligen tagits fram. Förskolegården och skolgården är platser där barn tillbringar en betydande del av sin uppväxt. Gårdarna ska vara barnens plats i staden och fungerar som mötesplatser för familjer även utanför skoltid.

Att fysisk aktivitet är viktigt för barns hälsa vet vi alla, och WHO tydliggör i sina riktlinjer att fysisk aktivitet ger fördelar inte bara i den fysiska hälsan utan också för kognitiv förmåga och mental hälsa.

Motoriken och den motoriska utvecklingen är grunden för all utveckling – både fysisk och intellektuell. Lekvärdesriktlinjerna borde därför kompletteras med ett inledande kapitel som tydligare beskriver varför fri lek i utmanande miljö är så viktig. Här borde man också tydliggöra vilka grundrörelser (snurra, hänga, springa, hoppa, balansera, rulla, kasta, fånga, gunga osv) som barn behöver öva på i olika åldrar.

Dokumentet skulle också bli mer konkret och användbart om det kompletterades med tydliga riktlinjer kring vilka redskap och förutsättningar som bör finnas på förskole- och skolgårdar för att stimulera inläringen av grundrörelserna.

För att riktlinjer som dessa ska vara verkningsfulla och långsiktigt hållbara krävs att de vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Framöver är det därför viktigt att inte enbart arkitekter och stadsplanerare involveras i framtagandet av den här typen av riktlinjer, utan även forskare och experter inom barns utveckling och pedagogik behöver involveras på ett tidigt stadium. Även experter på arbetsmiljö och ergonomi behöver vara delaktiga.

Slutligen hoppas vi från Liberalernas sida att ett liknande dokument kring vilka utrymmen, redskap och miljöer som bör finnas i förskolornas inomhusmiljöer snarast tas fram i samarbete med SISAB och experter på barns utveckling och hälsa.

Utbildningsnämnden

Särskilt uttalande av Mats Johnsson (SD)

Sverigedemokraterna ställer sig bakom de föreslagna lekvärdighetsriktlinjerna. Tillräckliga ytor för lek och fysisk aktivitet är en grundläggande förutsättning för elevernas välbefinnande och skolgång och en fråga som Sverigedemokraterna drivit länge. Det är positivt att förvaltningen visar att frågan tas på allvar.

Samtidigt vill vi understryka att det tidigare förekommit fall där staden godkänt skolverksamhet trots otillräckliga utomhusytor för elevernas behov. Sådana beslut riskerar att försämra både trivsel och möjligheten till fysisk rörelse under skoldagen – något som i sin tur påverkar inläring, hälsa och arbetsmiljö.

Vi ser därför med tillförsikt på att de nya riktlinjerna kommer att bidra till att säkerställa en god utomhusmiljö för samtliga elever i Stockholms skolor, men vill understryka att staden bör sträva efter att uppnå Boverkets rekommendationer.

Exploateringsnämnden

Reservation av Gabriel Kroon (SD)

Gabriel Kroon (SD) föreslår att exploateringsnämnden beslutar att delvis godkänna svaret på remissen samt att därutöver anföra följande:

Exploateringsnämnden har fått ”Lekvärdesriktlinjer – utformning av förskole- och skolgårdar”, ett förslag från utbildningsnämnden och förskolenämnden, för yttrande. Riktlinjerna ger ett bra och utförligt underlag om barns behov och vad som bör beaktas i planeringen för att uppnå högt ställda mål om goda lek- och lärandemiljöer för barn. De beskriver arbetsprocessen och ansvarsfördelning mellan förvaltningar och mellan nämnder och kommunstyrelsen.

Sverigedemokraterna vill däremot tillägga att boverkets krav om mins 40 kvm gårdsförskoleyta per barn, 30 kvm grundskoleyta per barn är avgörande för en aktiv vardag. Därmed bör strategin revideras med dessa mål.

Reservation av Peter Öberg (L)

a. Att delvis bifalla kontorets förslag till beslut.

b. Att lekvärdesriktlinjerna kompletteras med ett inledande kapitel om vikten av motorisk utveckling samt med konkreta riktlinjer kring vilka redskap och förutsättningar som bör finnas på förskole- och skolgårdar för att stimulera grundrörelser i olika åldrar.

c. Att därutöver anföra följande:

Det är bra att lekvärdesriktlinjer nu äntligen tagits fram. Förskolegården och skolgården är platser där barn tillbringar en betydande del av sin uppväxt. Gårdarna ska vara barnens plats i staden och fungerar som mötesplatser för familjer även utanför skoltid.

Att fysisk aktivitet är viktigt för barns hälsa vet vi alla, och WHO tydliggör i sina riktlinjer att fysisk aktivitet ger fördelar inte bara i den fysiska hälsan utan också för kognitiv förmåga och mental hälsa.

Motoriken och den motoriska utvecklingen är grunden för all utveckling – både fysisk och intellektuell. Lekvärdesriktlinjerna borde därför kompletteras med ett inledande kapitel som tydligare beskriver varför fri lek i utmanande miljö är så viktig. Här borde man också tydliggöra vilka grundrörelser (snurra, hänga, springa, hoppa, balansera, rulla, kasta, fånga, gunga osv) som barn behöver öva på i olika åldrar.

Dokumentet skulle också bli mer konkret och användbart om det kompletterades med tydliga riktlinjer kring vilka redskap och förutsättningar som bör finnas på förskole- och skolgårdar för att stimulera inläringen av grundrörelserna.

För att riktlinjer som dessa ska vara verkningsfulla och långsiktigt hållbara krävs att de vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Framöver är det därför viktigt att inte enbart arkitekter och stadsplanerare involveras i framtagandet av den här typen av riktlinjer, utan även forskare och experter inom barns utveckling och pedagogik behöver involveras på ett tidigt stadium. Även experter på arbetsmiljö och ergonomi behöver vara delaktiga.

Slutligen hoppas vi från Liberalernas sida att ett liknande dokument kring vilka utrymmen, redskap och miljöer som bör finnas i förskolornas inomhusmiljöer snarast tas fram i samarbete med SISAB och experter på barns utveckling och hälsa.

Särskilt uttalande av Anders Österberg m.fl. (S), Tim Schnoor m.fl. (V) och Lennart Tonell (MP)

Lekvärdesriktlinjerna är ett viktigt steg framåt för att säkra barn och ungas rätt till en god pedagogisk utemiljö. Forskningen visar tydligt att såväl utformningen av skol- och förskolegårdar som storleken på gårdarna har avgörande betydelse för barns utveckling, hälsa och lärande.

Genom de nya lekvärdesriktlinjerna skapas förutsättningar för en strukturerad process för att redan tidigt i plan- och exploateringsprocessen säkerställa att barnperspektivet tillgodoses i planeringen av nya skolor och förskolor. Målkonflikter uppstår ofrånkomligen i alla typer av projekt och processer, men genom riktlinjerna skapas ett ramverk för hur dessa ska hanteras.

För att säkerställa en ändamålsenlig implementering av riktlinjerna är det av stor vikt att kommunstyrelsen och nämnderna utvecklar en fungerande och nära samverkan i planerings-, utrednings- och genomförandeskedet av projekten. Arbetet bör utvärderas löpande för att säkerställa att lekvärdesriktlinjerna tillämpas på ett bra sätt.

Stadsbyggnadsnämnden

Reservation av Mats Johnsson (SD)

Mats Johnsson (SD) föreslår att stadsbyggnadsnämnden beslutar att delvis godkänna kontorets förslag samt att därutöver anföra följande:

Sverigedemokraterna kan i huvudsak instämma med kontorets förslag till svar på remissen om utformning av förskole- och skolgårdar. Vi kan dock inte godkänna resonemanget om att svaret från Stockholm skulle vara att friytans storlek är en allt för avgörande parameter i bedömningen, så som modellen är utformad i remissförslaget.

Vi förstår problematiken i att tillämpa generella riktlinjer i en tät stadsstruktur, men det är vår uppfattning att det är just i tätbebyggda orter såsom i storstäder som det är extra viktigt att barnen och ungdomarna har tillräckligt stora friytor att vistas på. Istället för att möjliggöra att mindre ytor avsätts i tät stad bör vi föreslå att där det är svårt att få in tillräckligt stora skolgårdar det möjliggörs för sam användning av friytorna för skolorna med exempelvis parkmark eller annan allmän mark i skolornas närhet.

Reservation av Marie Della Morte Pålstam (L)

1. Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut.
2. Att lekvärdesriktlinjerna kompletteras med ett inledande kapitel om vikten av motorisk utveckling samt med konkreta riktlinjer kring vilka redskap och förutsättningar som bör finnas på förskole- och skolgårdar för att stimulera grundrörelser i olika åldrar.
3. Att därutöver anföra följande:

Det är bra att lekvärdesriktlinjer nu äntligen tagits fram. Förskolegården och skolgården är platser där barn tillbringar en betydande del av sin uppväxt. Gårdarna ska vara barnens plats i staden och fungerar som mötesplatser för familjer även utanför skoltid.

Att fysisk aktivitet är viktigt för barns hälsa vet vi alla, och WHO tydliggör i sina riktlinjer att fysisk aktivitet ger fördelar inte bara i den fysiska hälsan utan också för kognitiv förmåga och mental hälsa.

Motoriken och den motoriska utvecklingen är grunden för all utveckling – både fysisk och intellektuell. Lekvärdesriktlinjerna borde därför kompletteras med ett inledande kapitel som tydligare beskriver varför fri lek i utmanande miljö är så viktig. Här borde man också tydliggöra vilka grundrörelser (snurra, hänga, springa, hoppa, balansera, rulla, kasta, fånga, gunga osv) som barn behöver öva på i olika åldrar.

Dokumentet skulle också bli mer konkret och användbart om det kompletterades med tydliga riktlinjer kring vilka redskap och förutsättningar som bör finnas på förskole- och skolgårdar för att stimulera inläringen av grundrörelserna.

För att riktlinjer som dessa ska vara verkningsfulla och långsiktigt hållbara krävs att de vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Framöver är det därför viktigt att inte enbart arkitekter och stadsplanerare involveras i framtagandet av den här typen av riktlinjer, utan även forskare och experter inom barns utveckling och pedagogik behöver involveras på ett tidigt stadium. Även experter på arbetsmiljö och ergonomi behöver vara delaktiga.

Slutligen hoppas vi från Liberalernas sida att ett liknande dokument kring vilka utrymmen, redskap och miljöer som bör finnas i förskolornas inomhusmiljöer snarast tas fram i samarbete med SISAB och experter på barns utveckling och hälsa.

Särskilt uttalande av Maria-Elsa Salvo m.fl. (S), Maria Mustonen m.fl. (V) och Cecilia Obermüller (MP)

Lekvärdesriktlinjerna är ett viktigt steg framåt för att säkra barn och ungas rätt till en god pedagogisk utemiljö. Forskningen visar tydligt att såväl utformningen av skol- och förskolegårdar som storleken på gårdarna har avgörande betydelse för barns utveckling, hälsa och lärande.

Genom de nya lekvärdesriktlinjerna skapas förutsättningar för en strukturerad process för att redan tidigt i plan- och exploateringsprocessen säkerställa att barnperspektivet tillgodoses i planeringen av nya skolor och förskolor. Målkonflikter uppstår ofrånkomligen i alla typer av projekt och processer, men genom riktlinjerna skapas ett ramverk för hur dessa ska hanteras.

För att säkerställa en ändamålsenlig implementering av riktlinjerna är det av stor vikt att kommunstyrelsen och nämnderna utvecklar en fungerande och nära samverkan i planerings-, utrednings- och genomförandeskedet av projekten. Arbetet bör utvärderas löpande för att säkerställa att lekvärdesriktlinjerna tillämpas på ett bra sätt.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Emelie Wassermann (SD)

Sverigedemokraterna ställer sig bakom de föreslagna lekvärdighetsriktlinjerna. Tillräckliga ytor för lek och fysisk aktivitet är en grundläggande förutsättning för elevernas välbefinnande och skolgång och en fråga som Sverigedemokraterna drivit länge. Det är positivt att förvaltningen visar att frågan tas på allvar.

Samtidigt vill vi understryka att det tidigare förekommit fall där staden godkänt skolverksamhet och förskolor trots otillräckliga utomhusytor för elevernas behov. Sådana beslut riskerar att försämra både trivsel och möjligheten till fysisk rörelse

under skoldagen – något som i sin tur påverkar inläring, hälsa och arbetsmiljö. Forskning visar att den totala utomhusytan för förskolor alltid bör överstiga 3000 kvm, risken är annars att barngruppen får svårt att utveckla lek och socialt samspel på ett sätt som tillgodoser deras behov.

Vi ser därför med tillförsikt på att de nya riktlinjerna kommer att bidra till att säkerställa en god utomhusmiljö för samtliga elever i Stockholms förskolor och skolor, men vill understryka att staden alltid bör sträva efter att uppnå Boverkets rekommendationer.

Farsta stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Leif Söderström (SD)

Sverigedemokraterna ställer sig bakom de föreslagna lekvärdighetsriktlinjerna. Tillräckliga ytor för lek och fysisk aktivitet är en grundläggande förutsättning för elevernas välbefinnande och skolgång och en fråga som Sverigedemokraterna drivit länge. Det är positivt att förvaltningen nu visar att frågan tas på allvar.

Vi vill dock påpeka att det tidigare förekommit fall där staden godkänt skolverksamhet trots otillräckliga utomhusytor för elevernas behov. Sådana beslut riskerar att försämra både trivsel och möjligheten till fysisk rörelse under skoldagen – något som i sin tur påverkar inläring, hälsa och arbetsmiljö.

Vi ser nu med tillförsikt på att de nya riktlinjerna kommer att bidra till att säkerställa en god utomhusmiljö för samtliga elever i Stockholms skolor, men vill understryka att staden bör sträva efter att uppnå Boverkets rekommendationer.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Sara Grolander (MP), Max Otterman m.fl. (S) och Maria Ljuslin (V)

De nya lekvärdesriktlinjerna är en tydlig ambitionshöjning där vi tydligt sätter barnens behov i centrum. Nu säkerställer vi både att ytan för förskole- och skolgårdar blir tillräckligt stor men också att ytan innehåller de kvalitéer som barn behöver. För nya förskolor gäller nu 20 kvm per barn och en totalyta på minst 3000 kvm. Asfaltsöken bytas ut mot grönska och naturmaterial. Fler olika zoner kommer att skapas som ger utrymme både för lek och för avskildhet och lugn. Vi vet att barns hälsa, utveckling och inlärningsförmåga stärks av en bra gård därför är vi glada och stolta över att Lekvärdesriktlinjerna nu är på plats.

Särskilt uttalande av Henrik Åkerlund (SD)

Sverigedemokraterna ställer sig bakom de föreslagna lekvärdighetsriktlinjerna. Tillräckliga ytor för lek och fysisk aktivitet är en grundläggande förutsättning för elevernas välbefinnande och skolgång och en fråga som Sverigedemokraterna drivit länge. Det är positivt att förvaltningen visar att frågan tas på allvar.

Samtidigt vill vi understryka att det tidigare förekommit fall där staden godkänt skolverksamhet trots otillräckliga utomhusytor för elevernas behov. Sådana beslut riskerar att försämra både trivsel och möjligheten till fysisk rörelse under skoldagen – något som i sin tur påverkar inlärning, hälsa och arbetsmiljö.

Vi ser därför med tillförsikt på att de nya riktlinjerna kommer att bidra till att säkerställa en god utomhusmiljö för samtliga elever i Stockholms skolor, men vill understryka att staden bör sträva efter att uppnå Boverkets rekommendationer.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Pär Gustavsson (SD)

Sverigedemokraterna ställer sig bakom de föreslagna lekvärdighetsriktlinjerna. Tillräckliga ytor för lek och fysisk aktivitet är en grundläggande förutsättning för elevernas välbefinnande och skolgång och en fråga som Sverigedemokraterna drivit länge. Det är positivt att förvaltningen visar att frågan tas på allvar.

Samtidigt vill vi understryka att det tidigare förekommit fall där staden godkänt skolverksamhet trots otillräckliga utomhusytor för elevernas behov. Sådana beslut riskerar att försämra både trivsel och möjligheten till fysisk rörelse under skoldagen, något som i sin tur påverkar inlärning, hälsa och arbetsmiljö.

Vi ser därför med tillförsikt på att de nya riktlinjerna kommer att bidra till att säkerställa en god utomhusmiljö för samtliga elever i Stockholms skolor, men vill understryka att staden bör sträva efter att uppnå Boverkets rekommendationer.

Järva stadsdelsnämnd

Reservation av Åsa Nilsson Söderström (L)

1. Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut
2. Att lekvärdesriktlinjerna kompletteras med ett inledande kapitel om vikten av motorisk utveckling samt med konkreta riktlinjer kring vilka redskap och förutsättningar som bör finnas på förskole- och skolgårdar för att stimulera grundrörelser i olika åldrar.
3. Att därutöver anföra följande:

Det är bra att lekvärdesriktlinjer nu äntligen tagits fram. Förskolegården och skolgården är platser där barn tillbringar en betydande del av sin uppväxt. Gårdarna ska vara barnens plats i staden och fungerar som mötesplatser för familjer även utanför skoltid.

Att fysisk aktivitet är viktigt för barns hälsa vet vi alla, och WHO tydliggör i sina riktlinjer att fysisk aktivitet ger fördelar inte bara i den fysiska hälsan utan också för kognitiv förmåga och mental hälsa.

Motoriken och den motoriska utvecklingen är grunden för all utveckling – både fysisk och intellektuell. Lekvärdesriktlinjerna borde därför kompletteras med ett inledande kapitel som tydligare beskriver varför fri lek i utmanande miljö är så viktig. Här borde man också tydliggöra vilka grundrörelser (snurra, hänga, springa, hoppa, balansera, rulla, kasta, fånga, gunga osv) som barn behöver öva på i olika åldrar.

Dokumentet skulle också bli mer konkret och användbart om det kompletterades med tydliga riktlinjer kring vilka redskap och förutsättningar som bör finnas på förskole- och skolgårdar för att stimulera inläringen av grundrörelserna.

För att riktlinjer som dessa ska vara verkningsfulla och långsiktigt hållbara krävs att de vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Framöver är det därför viktigt att inte enbart arkitekter och stadsplanerare involveras i framtagandet av den här typen av riktlinjer, utan även forskare och experter inom barns utveckling och pedagogik behöver involveras på ett tidigt stadium. Även experter på arbetsmiljö och ergonomi behöver vara delaktiga.

Slutligen hoppas vi från Liberalernas sida att ett liknande dokument kring vilka utrymmen, redskap och miljöer som bör finnas i förskolornas inomhusmiljöer snarast tas fram i samarbete med SISAB och experter på barns utveckling och hälsa.

Särskilt uttalande av Ghazal Saberian (SD)

Sverigedemokraterna ställer sig bakom de föreslagna lekvärdighetsriktlinjerna. Tillräckliga ytor för lek och fysisk aktivitet är en grundläggande förutsättning för elevernas välbefinnande och skolgång och en fråga som Sverigedemokraterna drivit länge. Det är positivt att förvaltningen visar att frågan tas på allvar.

Samtidigt vill vi understryka att det tidigare förekommit fall där staden godkänt skolverksamhet trots otillräckliga utomhusytor för elevernas behov. Sådana beslut riskerar att försämra både trivsel och möjligheten till fysisk rörelse under skoldagen – något som i sin tur påverkar inläring, hälsa och arbetsmiljö.

Vi ser därför med tillförsikt på att de nya riktlinjerna kommer att bidra till att säkerställa en god utomhusmiljö för samtliga elever i Stockholms skolor, men vill understryka att staden bör sträva efter att uppnå Boverkets rekommendationer.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Reservation av Liliane Åkerlund (SD)

1. Kungsholmens stadsdelsnämnd bifaller delvis förvaltningens tjänsteutlåtande.
2. Därutöver anför följande:

Sverigedemokraterna föreslår att delvis bifalla förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen. Däremot vill vi förtydliga och framhäva att stadens verksamhet ska följa boverkets minimikrav på kvadratmeter per barn vilket är 30m²/barn i grundskola och 40 m²/barn i förskola.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Sergej Salnikov (SD)

Sverigedemokraterna ställer sig bakom de föreslagna lekvärdighetsriktlinjerna. Tillräckliga ytor för lek och fysisk aktivitet är en grundläggande förutsättning för elevernas välbefinnande och skolgång och en fråga som Sverigedemokraterna drivit länge. Det är positivt att förvaltningen visar att frågan tas på allvar.

Samtidigt vill vi understryka att det tidigare förekommit fall där staden godkänt skolverksamhet trots otillräckliga utomhusytor för elevernas behov. Sådana beslut riskerar att försämra både trivsel och möjligheten till fysisk rörelse under skoldagen – något som i sin tur påverkar inläring, hälsa och arbetsmiljö.

Vi ser därför med tillförsikt på att de nya riktlinjerna kommer att bidra till att säkerställa en god utomhusmiljö för samtliga elever i Stockholms skolor, men vill understryka att staden bör sträva efter att uppnå Boverkets rekommendationer.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande av Tapani Juntunen m.fl. (SD)

Sverigedemokraterna ställer sig bakom de föreslagna lekvärdighetsriktlinjerna. Tillräckliga ytor för lek och fysisk aktivitet är en grundläggande förutsättning för elevernas välbefinnande och skolgång och en fråga som Sverigedemokraterna drivit länge. Det är positivt att förvaltningen visar att frågan tas på allvar.

Samtidigt vill vi understryka att det tidigare förekommit fall där staden godkänt skolverksamhet trots otillräckliga utomhusytor för elevernas behov. Sådana beslut riskerar att försämra både trivsel och möjligheten till fysisk rörelse under skoldagen – något som i sin tur påverkar inläring, hälsa och arbetsmiljö.

Vi ser därför med tillförsikt på att de nya riktlinjerna kommer att bidra till att säkerställa en god utomhusmiljö för samtliga elever i Stockholms skolor, men vill understryka att staden bör sträva efter att uppnå Boverkets rekommendationer.

A young boy with short brown hair, wearing a dark blue long-sleeved shirt and light-colored shorts, is seen from behind as he climbs a large, weathered wooden log structure. The log has several dark, circular holes along its length. The boy is wearing dark shoes with red and white stripes. The ground is covered in brown wood chips. The background is slightly blurred, showing more of the wooden structure and the ground.

Lekvärdesriktlinjer

Utformning av förskole- och skolgårdar



Stockholms
stad

Lekvärdesriktlinjer

Utformning av förskole- och skolgårdar

Lekvärdesriktlinjer har tagits fram på uppdrag av utbildningsförvaltningen, förskoleförvaltningen och Skolfastigheter i Stockholm AB i samarbete med representanter från stadsbyggnadskontoret, exploateringskontoret, miljöförvaltningen samt från stadens stadsdelsförvaltningar.

Konsult Landskapslaget genom

Lise Strand Hellström
Ida-Maria Classon Frangos
Patrik Glansholm
Gunnel Sandstedt

Bildreferenser

Bilder:
Landskapslaget, alternativt Stockholms stad eller SISAB, där ej annat anges. Framsidebild: Rashid Sadykov.
Illustrationer:
Landskapslaget och Max Goldstein.



Förord

Stockholm ska vara en stad som ger plats åt barn och unga. I enlighet med barnkonventionen ska staden säkerställa alla barns rätt till en god uppväxtmiljö. Lekvärdesriktlinjerna är ett verktyg för att uppfylla det ansvaret.

Förskolegården och skolgården är platser där barn tillbringar en betydande del av sin uppväxt. Den har flera viktiga funktioner för såväl individ som samhälle men framför allt är gården en viktig plats för rörelse, lek och återhämtning. Endast två av tio barn i Sverige når upp till WHO:s rekommenderade nivå av en timmes pulshöjande aktivitet per dag. Förskolan och skolan spelar en central roll för att främja fysisk aktivitet, bryta det ökade stillasittandet och väcka rörelseglädje. Utomhusvistelse med lek och rörelse spelar en avgörande roll i barns motoriska utveckling, stärker deras inlärningsförmåga, minskar stress och ökar välmåendet.

Stockholms stad ska skapa förutsättningar för att utemiljön vid förskolor och grundskolor utformas så att alla barn och unga - oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, intresse eller personlighet - har möjlighet till lek, fysisk aktivitet, socialt samspel och lärande.

För att uppnå det ska stadens förskolegårdar och skolgårdar bli grönare. Träd,

buskar och annan växtlighet ökar möjligheten för variation i lek och rörelse, bidrar till bättre luftkvalitet och svalka i ett varmare klimat. I en tät och sammanhållen stad bidrar de gröna gårdarna även till att Stockholm blir en mer motståndskraftig, klimatsmart stad.

Gårdarna ska vara barnens plats i staden och fungerar som mötesplatser för familjer även utanför skoltid. Gröna gårdar bidrar till att göra Stockholm till en attraktiv stad för familjer att bo i. Lekvärdesriktlinjerna är ett led i arbetet att uppfylla dessa ambitioner.

Lekvärdesriktlinjerna ska användas av samtliga nämnder, bolag och privata aktörer vid planering av placering, storlek och utformning av förskolegårdar och skolgårdar. Riktlinjerna ska användas vid planering av nya gårdar och vid upprustningar av befintliga gårdar för att skapa mångfunktionella, gröna och hälsosamma miljöer för dagens och morgondagens barn i Stockholm.

Emilia Bjuggren
Skol-, arbetsmarknads-, och
personalborgarråd

Alexandra Mattsson
Förskole-, barn- och fritidsborgarråd



Introduktion

Innehåll

INTRODUKTION	5
Avgränsningar och läsanvisning	6

1. DET HÄR VET VI	8
Barn och lek	10
Gårdens värde	12
Gårdens egenskaper	16

2. DET HÄR VILL VI	22
Förskola och skola tar plats i staden	24
Grönare gårdar	25
Mer rörelse och aktivitet	26
Variation för en inkluderande lekmiljö	28
Skötsel och drift bidrar till lekvärden	29
Trygga och säkra gårdar	30
Barn är delaktiga	33

3. SÅ HÄR GÖR VI	34
Lekvärden i planeringsprocessen	36
Tillräckliga friytor	38
Flera olika zoner för ökad variation	39
Praktisk tillämpning	46
Översikt lekvärden	50
Beskrivning av lekvärden	52

4. LITTERATUR- OCH KÄLLISTA	62
------------------------------------	-----------



Avgränsningar och läsanvisning

Lekvärdesriktlinjerna omfattar friytan - den fysiska utemiljön vid skolor och förskolor som är avsedd för barn och elever.

Lekvärdesriktlinjer ska säkerställa att Stockholms förskole- och skolgårdar uppnår de goda lekvärden som staden eftersträvar och att de samhällsviktiga synergier som gårdarna skapar når sin fulla potential. En beräkning med hjälp av lekytefaktor (LYF) ska göras av alla aktörer som planerar och bygger förskola eller skola, såväl privata som kommunala. Riktlinjerna kommer kunna nyttjas även på det befintliga beståndet för att identifiera vilka lekvärden som saknas på gården. Vilken ambitionsnivå staden väljer att rusta upp det befintliga beståndet till, är inte reglerat i riktlinjerna utan de ger inriktning i gestaltning och en hjälp till prioritering. Nivån på upprustningen bestäms av beställaren utifrån resurser, behov och prioriteringar.

Lekvärdesriktlinjerna beskriver förutsättningar för hur friytan (i detta dokument även kallat gården) på bästa sätt kan erbjuda möjligheter till lek, rörelse och återhämtning för barn och unga. Friyta är den term som används för att beskriva den yta av en förskole- eller skolgård som barnen eller eleverna kan vistas på. Barnvagnsförråd, bil- och cykelparkering samt ytor för lastning och lossning ingår inte i friytan. Med lekvärden menas hur väl en lekmiljö tillgodoser barnens lekbehov.

Lekvärdesriktlinjerna behandlar inte frågor om skolornas inomhusmiljö, verksamhetens

organisering och arbetssätt eller fysiska förutsättningar för sophantering, angöring, gårdens omgivningar eller liknande.

Implementering, uppföljning & uppdatering
Utbildningsförvaltningen, förskoleförvaltningen, stadsdelsförvaltningarna, stadsbyggnadskontoret, exploateringskontoret och Stockholms Stadshus AB, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) ansvarar för implementering av *Lekvärdesriktlinjerna*. Detta görs inom ramen för ordinarie planering och uppföljning av verksamheten. I verksamhetsplanerna ska nämnder och bolagsstyrelser precisera hur de arbetar med lekvärdesriktlinjerna samt i sina verksamhetsberättelser synliggöra resultat och utmaningar i arbetet. Som ett stöd i implementeringsarbetet ska de nämnder och bolagsstyrelser som beställer eller genomför gestaltning av gårdar använda stödmaterialet *Så här gör vi - stöd vid utformning*.

Kommunstyrelsen ansvarar för att årligen besluta om lekytefaktorn (LYF), med eventuella revideringar, i lokalresursplanen (LRP) i samråd med berörda nämnder och bolag. En första utvärdering av *Lekvärdesriktlinjer* bör genomföras senast år 2030.

LEKVÄRDESRIKTLINJER BESTÅR AV TRE DELAR

Del 1. Det här vet vi

Beskriver kunskapsläge och grundläggande förutsättningar för att skapa goda lekmiljöer utomhus. Här finns även sammanställd forskning om hur förskolor och skolors utemiljöer påverkar eleverna.

Del 2. Det här vill vi

Beskriver Stockholms stads ambitioner med lekvärdesriktlinjer för utformning av friytor på förskole- och skolgårdar.

Del 3. Så här gör vi

Beskriver hur gårdarnas friytor ska disponeras och utformas för att uppnå goda lekvärden. Beskriver beräkningsverktyget Lekytefaktorn (LYF) och de lekvärden som ingår i detta.

1 Det här vet vi



Forskningen är tydlig när det gäller barns behov av plats för lek och rörelse utomhus i samband med skoldagen. Den visar att förskole- och skolgårdar spelar en avgörande roll för barnens fysiska och sociala utveckling samt påverkar deras hälsa och inlärningsförmåga. Lekvärdesriktlinjerna baseras på forskning och beprövade erfarenheter av gårdens betydelse för individ och samhälle.

Barn och lek

Lekens betydelse

Lek är lika nödvändigt för ett barn som att äta och sova. Leken stärker kreativiteten, utvecklar fantasin och övar barnet att uttrycka och bearbeta känslor och tankar. Ofta är leken förknippad med någon form av rörelse. Den fysiska aktiviteten gynnar inte bara den motoriska utvecklingen, den påverkar även den psykosociala och kognitiva förmågan. Leken kan också, om rätt förutsättningar finns, bidra till återhämtning. Med möjlighet till fri lek i samspel med andra, läggs grunden för våra sociala färdigheter. Leken bidrar till att utveckla empati, respekt för andra, förståelse för rättvisa, samarbetsvilja och att öva kompromissförmågan.

Barn i förskoleåldern föredrar generellt aktiv lek med mycket rörelse när de vistas utomhus. Ju äldre barnen blir desto mer bygger deras utevistelse på att det finns attraktiva sociala platser på skolgårdarna. När barnen kommer upp i tonåren blir de sociala aspekterna allt viktigare, samtidigt som behovet av att vara fysiskt aktiv under skoltid finns kvar. Forskning visar att barns tillgång till rika och stimulerande miljöer påverkar folkhälsan även i vuxen ålder. Variation är därför avgörande. På en gård ska det finnas något för alla, även om allt inte är för alla.

Barnkonventionen

FN:s konvention för barnets rättigheter är lag i Sverige sedan år 2020. Det innebär att alla beslut, processer och verksamheter i Stockholms stad ska utgå från barn som rättighetsbärare där rättigheterna är formulerade i 54 artiklar. Som stad är vi ålagda att utreda och beakta barns bästa samt göra barn (0-18 år) delaktiga och organisera staden så att barnen får inflytande. Alla barn och unga har rätt god hälsa, utbildning, lek, vila och trygghet. Stadens uppdrag är att utforma skol- och förskolegårdar där alla barn trivs, oavsett behov, rörelseförmåga, intresse, personlighet eller preferens så att dessa rättigheter blir tillgodosedda.

En gård för alla

Variationen i åldrar, behov, erfarenheter, intressen, humör och förutsättningar, innebär att barn måste förstås som en mycket heterogen grupp. För att planera utemiljöer så att de blir en integrerad del av förskolans respektive skolans verksamheter, är det viktigt att förstå olika gruppers förutsättningar och villkor. Barn tillbringar en stor del av sin uppväxt i förskolan och skolan. I Sverige råder skollikt, vilket innebär att barnen inte kan välja bort att vistas i skolmiljön. Det är därför viktigt att skolornas utemiljöer är utformade med omsorg om alla barns bästa med målsättningen att passa och fungera för alla. En gård som är flexibel och mindre programmerad har större möjlighet att rymma barns olika behov av lek. Barnen ges också bättre förutsättningar att tillgodogöra sig leken på en sådan gård, än på en gård som är programmerad med förutbestämda aktiviteter.



0-18 år Definition av ett barn

VILL DU VETA MER OM
UNIVERSELL UTFORMNING
AV LEKMILJÖER?

Läs mer i **Inkluderande
lekmiljöer - praktisk
tillämpning av universell
utformning i en lekkontext**
av Levande leklandskap,
Myndigheten för delaktighet,
Örebro kommun, och Örebro
universitet, 2024.

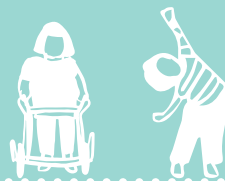


Olika platser ger olika förutsättningar för lek. Här skapar grönska rum för fantasilek, rollek och kreativ lek.

10 KATEGORIER AV LEK.

Den vanligaste definitionen av olika sätt att leka, både inom svensk och internationell forskning.

1. **Motorisk lek**, där den fysiska aktiviteten och rörelseglädjen står i centrum, som till exempel att klättra, balansera, kana och rulla.
2. **Utforskande lek**, där barn använder sina sinnen för att undersöka hur världen fungerar – hur saker luktar, smakar, känns, och hur man kan använda och manipulera material och saker.
3. **Rollek**, där barn utforskar och bearbetar sätt att vara och olika sociala situationer, som till exempel att leka familj, tjuv & polis med mera.
4. **Fantasilek**, lek där den vanliga världens regler inte längre styr, utan allt är möjligt.
5. **Kreativ lek**, då barn skapar och experimenterar med hjälp av olika sorters material och verktyg.
6. **Regellekar**, social lek utifrån bestämda regler som kan vara förutbestämda eller som omförhandlas av de barn som deltar i leken.
7. **Bråklek** (på engelska rough-and-tumble) som inte har så mycket med bråk att göra, utan mer om kroppslig närhet, brottning, kittling, att mäta sin styrka mot andras. I den fysiska leken lär sig barn bland annat var deras egna och andras gränser går.
8. **Närma sig fara** (på engelska deep play), där barn utmanar sig själva och utforskar situationer eller element som till exempel hög höjd, eld, eller insekter som ser läskiga ut. Genom dessa erfarenheter lär sig barn om sina reaktioner i skrämmande eller spännande situationer och att hantera sin egen rädsla.
9. **Lek genom kommunikation**, att prata, skoja, skämta, dramatisera med mera.
10. **Vidlyftig lek**, benämning på både fysisk, fantasifull och social lek där barns lek flödar fram och tillbaka i ett landskap och där barnen tillsammans hittar på och dramatiserar vad som händer.



Gårdens värde

Alla barn och unga har rätt till god hälsa, utbildning, lek, vila och trygghet. Det är staden som ansvarar för att utforma skol- och förskolegårdar så att dessa rättigheter blir tillgodosedda. Skola och förskola är viktiga samhällsinstitutioner med stora möjligheter att bidra till lösningar på flera av stadens utmaningar och behov. En väl placerad och utformad skoltomt kan till exempel bidra till bättre klimatanpassning, ökad biologisk mångfald och en mer attraktiv livsmiljö i ett bostadsområde. Men framför allt är den viktig i relation till barnens och elevernas utveckling, hälsa och välmående.

Placering av förskolor och skolor i staden

Oavsett var i staden skolan eller förskolan byggs är tomtens relation till omgivningen viktig. Här finns många parametrar att ta hänsyn till; trafiksäkerhet, ren mark

Förgårdsmark kan bidra till ett grönare gaturum och markera förskolor och skolors plats i staden.



utan föroreningar, goda kopplingar till gång- cykelstråk och kollektivtrafik, närhet till natur och grönområden, platsens bullerförhållanden och luftkvalitet, möjlighet för varutransporter och angöring bland annat.

Friytor kan placeras, planeras och utformas så de ger höga lekvärden och samtidigt hjälper staden att svara upp mot andra krav som till exempel ytor för hantering av skyfall, ekosystemtjänster och ökad biologisk mångfald. Tomtens placering kan också bidra till sociala värden, till exempel genom att fungera som mötesplats och park utanför verksamhetstid, på kvällar, helger och lov.

Bullernivåer, luftkvalitet och elevernas möjlighet att gå eller cykla till skolan påverkas av trafiksituationen

runt om gården. Barn och elevers möjligheter att gå till skolan främjas enligt forskning när det finns flera alternativa vägar, med lugn trafik, som leder till förskolan eller skolan. Barn, som är kortare än vuxna, är mer exponerade för miljöföroreningar. Enligt Boverket växer cirka 600 unga per årskull upp med påtagligt sänkt lungfunktion orsakat av dålig luftkvalitet i sin närmiljö.

Samnyttjande

Att samnyttja samhällsfastigheter är resurseffektivt. Såväl lokaler som ytor för spontanidrott, pulkabackar och andra utomhusmiljöer är funktioner som kan samnyttjas i en förskola eller skola. Gårdens relation till omgivningen avgör förutsättningarna för samnyttjandet. En gård som syns från gator, stråk och bostäder, och som används av lokalsamhället på kvällar och helger, löper mindre risk bli nyttjad för olika typer av lagöverträdelser och istället bidra till att öka tryggheten i området.

Skolgårdar och förskolegårdar är en del av stadens utemiljö och bidrar till den sammanhängande strukturen av öppna, gröna och tillgängliga ytor i stadsväven. Utemiljöer av olika slag kompletterar varandra och ska betraktas som arenor som barn och unga ska kunna tillgodogöra sig, och upptäcka i egen takt.

I Sveriges Lantbruksuniversitets (SLU) faktablad *Lebens natur* står att utemiljön ska ”locka till utmaningar, lek och uppmuntra och tillåta unga och barn att utforma och skapa platser och aktiviteter på deras egna villkor”, här kompletterar skolgårdar och förskolegårdar stadens övriga parker och naturområden. Utöver det kan tomtens också bidra till sociala värden i mötet med intilliggande kvarter, gator och parker.

Gårdens betydelse för fysisk aktivitet och hälsa

Sverige har idag en av världens mest stillasittande

FRIYTA, EN DEL AV TOMTEN.

”En friyta är ytan som går att leka på och som är tillgänglig för barnen i huvudsak under skoltid men även i viss mån på fritiden. Förrådsbyggnader, bil- och cykelparkering samt ytor för lastning och lossning är otillgängliga för barnen och ingår därmed inte i friytan. Takterrasser har begränsad tillgänglighet och betraktas därför som kompletterande ytor och ingår därmed inte heller i friytan.”
Boverket, 2024

befolkningar. Endast två av tio barn når, enligt Folkhälsomyndigheten, upp till WHO:s rekommenderade nivå av en timmes pulshöjande aktivitet per dag. Omkring en tredjedel tillbringar mycket eller nästan all sin fritid sittande eller liggande, det gäller både pojkar och flickor.

Forskning visar att vardagsrörelsen – den rörelse som vi gör varje dag, som blir av och går av sig själv – har större betydelse för hälsa och välbefinnande än man tidigare trott. Ökad rörelse i vardagen minskar risken för en rad sjukdomar, ger ökad koncentrationsförmåga, ökad livskvalitet och livslängd.

Barn och unga som är fysiskt aktiva och har en god kondition trivs och lyckas bättre i skolan än elever med sämre kondition. Fysiskt aktiva barn och unga sover bättre, mår bättre och presterar bättre. Forskning visar att tjugominuters vardagsrörelse på rasten ökar barnens inlärnings- och koncentrationsförmåga. Elever som känner hög skolstress har mer inaktiv tid, både totalt sett och under skoltid, än de som känner mindre skolstress. I ett flertal studier har forskare konstaterat att rörelsesatsningar i skolan lett till förbättrade skolresultat. Vid uppföljningar uppger många skolor att det även bidragit till förbättrad arbetsro och trygghet.

Boverket konstaterar att skol- och förskolegårdar kan ge en tredjedel av barns dagliga behov av fysisk aktivitet. Om barnen är beroende av personal för att ta sig till sin lekmiljö riskerar detta att dra ned aktivitetsnivån kraftigt.

Förutom att gården har betydelse för fysisk aktivitet bidrar även säkra skolvägar till att öka barnens rörelse. Ett effektivt sätt att bryta stillasittandet är enligt forskningen att etablera vanan att gå, cykla, rulla eller åka



Bild: Lennart Johansson

kollektivt till olika målpunkter i vardagen. För barn och unga är den viktigaste målpunkten i regel förskolan eller skolan. Att uppmuntra elever att gå eller cykla till förskolan och skolan är därför ett bra sätt att öka möjligheten för målgruppen att nå rekommenderade nivåer av daglig fysisk aktivitet.

Klimatanpassning

Med ökad urbanisering är grönare skolgårdar och förskolegårdar en viktig resurs i arbetet med klimatomställning. En grönare gård med mindre andel hårdgjorda ytor kan enligt forskning skapa bättre lokalklimat vid värmeböljor, bidra till att sänka temperaturen och uv-strålning betydligt samt hantera en större mängd regnvatten vid eventuella skyfall. Klimatanpassning styrs i Stockholms stad till exempel genom grönytefaktor, vilken varje gård som byggs på stadens mark ska uppnå. Grönytefaktor ställer ökade krav på bland annat krontäckning, d.v.s. att träden skuggar tomten.

På små gårdar innebär barnens utforskande lek och spring att jorden kompakteras, vilket leder till att syre och vatten inte når rötterna och växterna får svårt att utvecklas eller till och med överleva. Grönska kräver yta för att kunna etablera sig och frodas. Om en yta är liten och växterna få blir också det fysiska slitaget på växterna stort, vilket innebär en förlust av biomassa och förutsättningar för lek när bl.a. skuggning försämras.

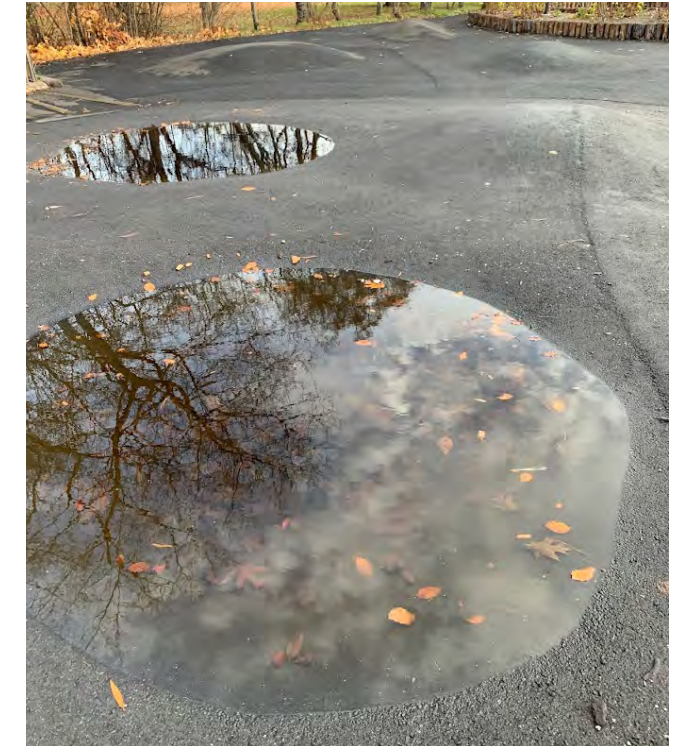
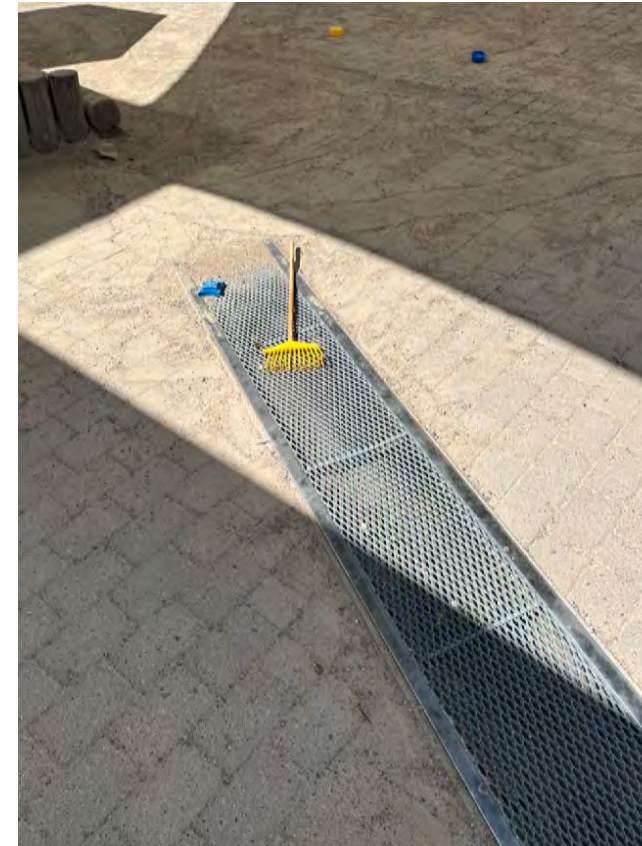
Klimatanpassningsåtgärder som hantering av dagvatten och skyfall samt rening av dagvatten regleras i plan- och bygglagen och miljöbalken.

Ekosystemtjänster och biologisk mångfald

Det pågår en kraftig minskning av biologisk mångfald i Sverige. Åtgärder för att stärka grönskastrukturer och förbättra den biologiska mångfalden blir allt mer akut. En stads samtliga grönytor är värdefulla resurser och gårdarna är, om de anpassas rätt, en del av den värdefulla strukturen.

I regeringens *'Strategi för levande städer'* anges att alla kommuner i Sverige, senast 2025, ska integrera ekosystemtjänster och stadsgrönska vid planering, byggande och förvaltning. Förskole- och skolgårdar är platser som har goda förutsättningar att bidra till exempelvis ökad biologisk mångfald och kan fungera som en kolsänka i staden.

Forskning visar att ökad biologisk mångfald, genom tillförsel av mer och varierad grönska, på förskole- och skolgårdar även bidrar till lek, ökad fysisk aktivitet, välmående, sensoriska upplevelser och lärande.



Det finns goda sätt att ta hand om dagvatten och stärka ekosystemtjänster som är både lärorika och säkra för barnen.



Gårdens egenskaper

3000
kvm

...är **Boverkets** bedömning av minsta yta för att fylla behovet av lek och sociala ytor.

10.000
kvm

...är **Boverkets** bedömning av behovet av yta för att gården ska ge förutsättningar för fysisk aktivitet.

Friytans storlek

Gårdarna ska skapa möjlighet till varierad lek samt främja socialt liv och fysisk aktivitet. De ska också ge naturkontakt, förutsättningar för lärande och möjlighet till återhämtning. En förutsättning för detta är enligt forskning att friytan är tillräckligt stor.

SLU har gjort en fördjupad analys om yta för förskole- och skolgårdar. Den visar följande samband kopplat till friytans storlek:

- Större lekymta leder till högre fysisk aktivitet hos barn.
- Begränsad yta, både inomhus och utomhus, leder till att barn kan bli mer ängsliga, upphetsade, stressade, irriterade och få svårt att fokusera.
- Ytan påverkar möjligheten till avkoppling. Gårdar ner mot 10 kvm per barn kan leda till att barn kan bli överstimulerade, vilket enligt studier ger konsekvenser för deras sociala samspel.

På mindre gårdar ökar slitaget och därmed kostnader för underhåll och drift. Gårdar med över 40 kvm/barn innebär ett begränsat slitage. På gårdar mellan 30–40 kvm/barn är det svårt att få till naturligt gräs som markmaterial, gårdar under 30 kvm/barn innebär omfattande slitage.

I Sverige är den genomsnittliga friytan i grundskolan 45,9 kvm/barn, i snitt har en grundskola i Sverige idag 261 elever per skola. Måttet kvm/barn måste balanseras mot gårdens totala friyta. Boverket hänvisar till forskning att förskolegården helst bör överstiga 3000 kvm för att utveckla lek och socialt samspel på ett sätt som tillgodoser barnens behov. I SLU:s sammanställning anges att förskolegårdar som är över 6000 kvm, och skolgårdar som är över 10 000 kvm, har markant högre nivåer av fysisk aktivitet och kan rymma fler önskvärda funktioner.

Tillräckligt stor yta och variation är en förutsättning för att skapa möjligheter till fysisk aktivitet, vila, god gruppdynamik och möjlighet för barn och unga att utvecklas.



Del 1. Det här vet vi



Bild: Thomas Henrikson



FÖRSKOLANS OCH SKOLANS UTEMILJÖ SKA GE MÖJLIGHET TILL:

- Varierad lek
- Socialt liv
- Fysisk aktivitet
- Naturkontakt
- Lärande
- Återhämtning

FRIYTORNA MINSKAR!

Friytan för grundskoleelever minskar i nästan hela Sverige. Mellan 2014 och 2020 minskade friytan med cirka 1,5 kvadratmeter per elev i Stockholm.



Del 1. Det här vet vi

Zonuppdelning

För att skapa en variation av lekmiljöer med olika karaktär, och funktioner som möter barnens skiftande behov ska gårdar utformas med olika zon-uppdelningar. Målsättningen är att zonerna tillsammans ska tillgodose alla de aktiviteter, ytor och funktioner som krävs för att uppnå en god utemiljö. I Stockholms stad är det vanligt att arbeta med tre zoner för förskola och fem zoner för grundskola.

Variation

En varierad gårdsyta med många olika funktioner skapar både möjligheter för individer att utvecklas och en mer socialt välfungerande grupp. Om det bara finns utrymme för en typ av funktion, till exempel motionsinriktad lek, kan barn delas upp på grund av varierande förmågor. Det gäller både för barn inom samma ålders-

grupp och för blandade åldersgrupper. Ett exempel är när yngre barn känner sig otrygga och rädda när äldre barn spelar boll på en yta ämnad för flera olika aktiviteter.

Studier visar att både fast utrustning, som gungor och klätterställningar, och öppna flexibla ytor leder till att barn rör sig mer. Olika typer av platser främjar rörelseglädjen och har goda effekter för den fysiska aktiviteten. De lekobjekt som finns tillgängliga påverkar barnens möjlighet till utveckling och utmaningar. Lösa lekobjekt ger förutsättningar för fantasilek, rollekar och kreativ lek, och kompletterar den motoriska leken.



En slänt med tallar är skolans bästa plats för att leka kull.

Naturkontakt och grönska

Det finns enligt forskning starka samband mellan barns utveckling och tillgång till grönska. Egenskaper och funktioner som kognitiv förmåga, självreglering, koncentrationsförmåga, varierad lek, ökad fysisk aktivitet, ökade sensoriska upplevelser, lärande och allmänt psykiskt välmående kan kopplas till mängden grönyta, andel träd och biologisk mångfald som barn har tillgång till under uppväxten. Träd och större buskar ger även ett behagligt lokalklimat som skyddar mot solljus och gör gårdarna användbara även under varma dagar.

Barn kan återhämta sig och hålla uppe koncentrationsförmågan bättre i naturliga miljöer jämfört med i en byggd miljö. Detta beror delvis på att återhämtning och barnens egna platser oftare går att finna i gröna miljöer.

Pedagogik och lärande

Egenskaper som kreativitet och samarbete främjas av att barn vistas i gröna miljöer. Kombinationen mellan

lärande inomhus och utomhus utmanar barn på flera plan på ett positivt sätt. För att stärka pedagogiska aspekter av utemiljön kan till exempel skärmtak underlätta vistelse ute. Genom att planera så att utemiljön är synlig inifrån kan barnen ta del av grönska, årstidsväxlingar och djurliv även inifrån.

Utemiljön kan med fördel användas i undervisningen och kan bli en viktig arena för pedagogik, i synnerhet för fritidspedagogik. Det underlättas om det redan i planeringen av en skola eller förskola görs en medveten utformning som främjar utomhusundervisning.

Multifunktionella ytor så som en upphöjd scen kan användas inom undervisning, som sittyta, för framträdanden och för sommaravslutningar. Att bevara kulturhistoriska eller naturhistoriska värden när gården byggs bör vara en förutsättning vid planeringen. Variation och upptäckarglädje är en bra grund för utepedagogik. Vattenlek, odling och kompost är exempel

LÄS MER OM hur naturmiljö påverkar återhämtning, koncentration och inlärning:

- Elevers koncentrationsförmåga ökar efter 20 min promenad i parkmiljö (Faber Taylor et al 2009)
- Förskolegårdar med inslag av naturmiljö gör bland annat att det är lättare att behålla koncentrationen under en aktivitet (Grahn et al 2009)

PLAN- OCH BYGGLAGEN, PBL anger att friytor måste vara tillräckligt stora och ska vara lämpliga för lek och utevistelse. Vad som anses vara tillräcklig friyta är upp till varje enskild kommun att bedöma. Behovet av yta måste finnas med som en grundförutsättning vid planläggningen.





Bild: Dennis Ersoz

TILLGÄNGLIGHET?
Tillgänglighet definieras utifrån det möte som sker mellan en individs funktionella kapacitet och den fysiska miljöns krav och utformning (Holmberg et al 2008). Användbarhet definieras utifrån att "individen ska kunna ta sig till/från och kunna använda, det vill säga förflytta sig, vistas i och bruka den fysiska miljön på samma villkor som andra" (Iwarsson 2003).

på aktiviteter för lärande tillsammans med upplevelser som att dofta, smaka och känna på olika typer av material.

En viktig förutsättning för att pedagogiskt arbete ska kunna bedrivas utomhus är att gården har en god bullernivå. Buller påverkar barns hälsa och inlärningsförmåga. Därför ska gårdens ytor för lek, vila och pedagogik ha så goda bullervärden som möjligt. Riktlinjer för acceptabla bullernivåer från Naturvårdsverket ska följas, och placering av byggnad med mera ska eftersträva att skapa en så god ljudnivå som möjligt på gården.

Trygghet

Förskole- och skolgården ska vara en trygg och säker miljö för barn och unga. Trygghet är utifrån hur barn upplever sin utemiljö och utgår därför från barnets egna perspektiv. Säkerhet är utifrån vuxnas perspektiv på utemiljön och ska säkerställa att gården inte innebär fara för hälsa och liv. Alla risker går inte att förutspå eller bygga bort. En viss typ av risker är bra för barnens motoriska utveckling då de lär sig att utmana sina fysiska förmågor. Riskerna ska då vara förutsägbara för

barnen och de ska öka i takt med förmåga och ålder. På så vis tränar sig barnen på att analysera och identifiera möjliga faror.

För att uppnå det behöver gården utformas på ett klokt sätt. Hela gården kan inte vara överblickbar från en punkt. Personalen behöver vara i rörelse för att kunna hålla koll över hela gården. I de fall det förekommer rymningsbenägna barn kan det vara motiverat att sätta upp någon typ av avgränsning på gården. Den avgränsade ytan ska innehålla flera karaktärer och zoner och vara tillgänglig för hela verksamheten. Syftet med avgränsningen är att underlätta för personalen som då kan bevaka enstaka öppningar istället för stora ytor.

Socialt stödjande och trygga platser kan finnas på olika delar av gården men är ofta förknippade med vegetation och olika slags rumsbildningar där barnen kan välja att umgås med andra eller kan vara för sig själva. Obefolkade, öde och hårdgjorda platser upplevs i högre grad som otrygga.

Belysning som säkrar framkomlighet ska kompletteras med så kallad social belysning. Social belysning ska-

par miljöer som är lugna och trygga, vilket är positivt både för barn och vuxna, men som är särskilt viktigt för de individer som är känsliga för intryck och kan bli stresspåverkade av stark belysning. Med social belysning kan hela gården nyttjas hela dygnet, året om. En belyst gård drabbas mindre av skadegörelse. Att gårdarna upplevs trygga utanför verksamhetstid är också viktigt.

Gårdar för delaktighet

Barn ska få utvecklas utan att begränsas av konststillhörighet eller funktionsnedsättning. Flera studier visar på skillnader mellan hur flickor och pojkar använder skolgårdar. Flickor använder i högre grad gröna och mer avgränsade platser i gårdens utkant med mindre trängsel. En grönare miljö och okodade rumsligheter leder till att flickors fysiska aktivitet ökar samtidigt som dessa miljöer främjar en mer jämställd och gemensam lek mellan flickor och pojkar. Medan pojkar i högre utsträckning använder sportplaner och hårdgjorda ytor så gynnas flickornas fysiska aktivitet både av grönska och av fasta lekobjekt såsom gungor där syftet inte är att tävla. Lösa material, och platser som

till exempel ett stort sandlandskap, erbjuder lekmiljöer där fler kan vara samtidigt med varandra och leka parallellt utifrån sina egna förmågor.

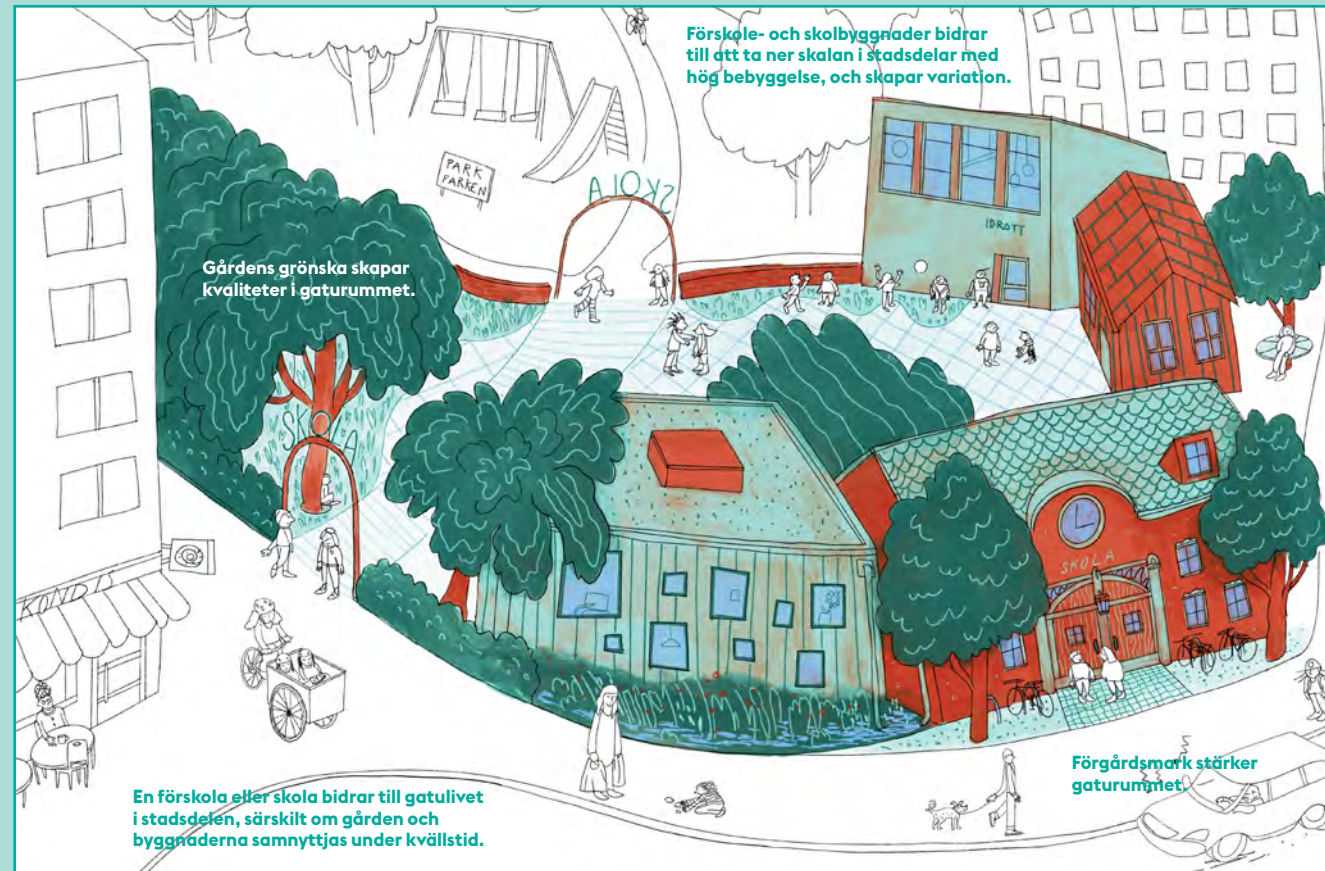
Barn och unga med en funktionsnedsättning trivs många gånger sämre i skolan än sina klasskamrater. En bidragande faktor är att den fysiska miljön skapar hinder att delta i leken på jämlika villkor. Variation i platser, lösa material, ombonade, grönskande miljöer, platser som kan nås på flera sätt, eller platser där många kan leka bredvid varandra utan krav på social interaktion minskar hinder för barns deltagande i den fysiska miljön. Vid nybyggnation finns det möjlighet att tänka rätt från början. På befintliga gårdar kan anpassningar behöva göras i den fysiska miljön för att undanröja hinder som motverkar delaktighet.

2 Det här vill vi



För Stockholm är skolor och förskolor en viktig tillgång. Med hjälp av lekvärdesriktlinjerna vill staden skapa grönare gårdar med tillräcklig friyta, högre pedagogisk kvalitet och möjlighet till mer rörelse. Syftet är att värna alla barns rätt till hälsa och goda uppväxtmiljöer.

Förskola och skola tar plats i staden



För Stockholm är skolor och förskolor en viktig tillgång i staden som bidrar till upplevelsen av våra olika stadsdelar. En skola eller förskola har ett viktigt symbolvärde. De signalerar det offentliga närvaro och visar att lärande och kunskap värderas i samhället. En förskola eller skola kan bidra till småskalighet i övrigt storskaliga strukturer, och kan skapa variation i en urban miljö med bostäder, kontor och handel.

Våra förskolor och skolor kan med fördel ha en öppen och tydlig gräns mot omgivande kvarter. Det ska vara tydligt vem som får vistas här och när, men de ska samtidigt bjuda in och signalera att gården är en plats där man får vistas utanför verksamhetstid.

Att bygga en skola eller förskola är en stor investering. Om gården samnyttjas med andra används samhällets resurser mer effektivt. Samnyttjande och delning av

stadens gemensamma resurser är positivt, t.ex. att en skolgård kan användas för lek på helgerna. Att platsen befolkas av flera olika grupper utanför verksamhetstid kan också bidra till trygghet.

När en ny förskola eller skola planeras ska ambitionen vara att även bidra till urbana kvaliteter. En god placering av förskola eller skola kan stärka gaturummet, till exempel med en väl utformad förgårdsmark eller med olika typer av grönska på gården. En gård med träd mot gatan gör att fler får möjlighet att uppleva grönska.

Gårdens förhållande till trafiken är viktig att bevaka när en förskole- eller skoltomt ska placeras i stadsdelen, så att även skolvägarna blir säkra för barnen. Förskolans och skolans placering har stor betydelse för barns möjlighet till självständig rörelse, något staden vill stärka.

Grönare gårdar

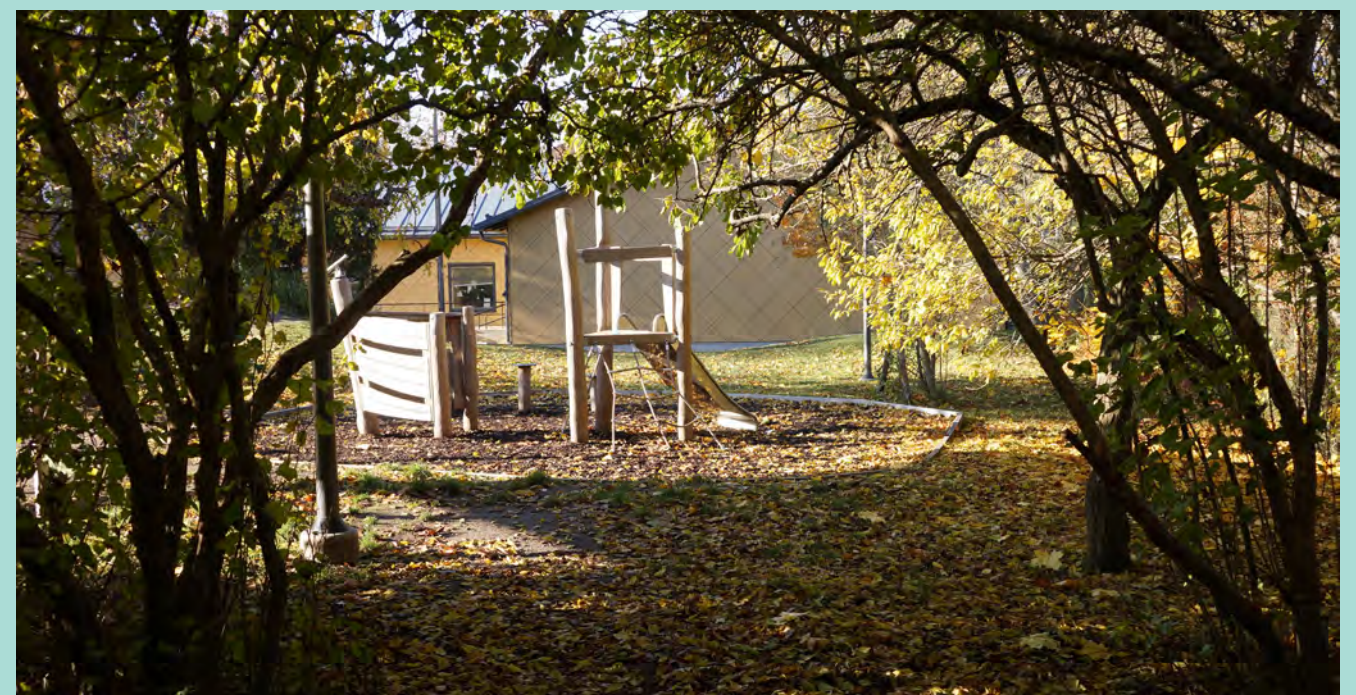
PÅ EN RETRÄTTPLATS KAN MAN reflektera och vila från skolarbetet eller från leken. En reträttplats ska ge kravlös sinnesstimulans, känslan av att befinna sig i en egen värld samt möjlighet att läsa av platsen och orientera sig (restorativa kvalitéer). En reträttplats med restorativa kvaliteter är kringgärdad av grönska, och kompletteras gärna med vatten och natursten (Olsson 1998).

Stockholms stad vill att förskole- och skolgårdarna ska bidra till att öka grönskan i staden. Grönskan är en central funktion för kvaliteten på barnens lekmiljöer och reträttplatser. Den ska därför i så hög utsträckning som möjligt utgöra basen för förskole- eller skolgårdars utformning. Ambitionen är att gårdarna ska vara så gröna som möjligt med träd, buskar och annan vegetation.

Om lekmiljöerna kompletteras med lekutrustning bör den, samt gårdens möbler, vara i naturliga material som är bra för barnens hälsa och miljö. Målet är att låta naturliga material och miljöer spela en större roll i utformningen av skol- och förskolegårdarna än vad de gör i dagsläget.



Grönska bidrar till att skapa platser för ro och avskildhet, och uppmuntrar samtidigt till att klättra och balansera.



Mer rörelse och aktivitet



Stadens förskole- och skolgårdar ska vara platser där det finns goda möjligheter för eleverna att röra sig fritt.

Gårdarna behöver innehålla ytor där det går att få upp fart för att springa och möjlighet att utveckla både grov- och finmotorik. Gårdar ska i möjligaste mån utformas med naturligt markmaterial och ha ytor där barnen utmanas och uppmuntras att använda hela kroppen. Det ska finnas möjligheter till att gå, snurra och springa och röra sig mellan gårdens olika zoner. Det ska finnas fasta redskap att klättra på, nivåskillnader i marken, markeringar och kanter att balansera på och olika typer av markmaterial och ojämnheter. Att skapa rörelse är ett viktigt mål med utformningen och utifrån olika behov behövs många olika angreppssätt för att stimulera rörelse.

Slingor som kopplar ihop lugnare områden med mer aktiva erbjuder barn med sociala trösklar möjlighet att utforska de mer aktiva delarna av gården.



Bild: Liselotte van der Meijs



Olika typer av rörelser utmanar barnen och ger kroppskontroll. Balansera, snurra, vippa och gunga och kunna få upp farten är särskilt avgörande aspekter för barns motoriska utveckling.



Bild: Rashid Sadykov

Variation för en inkluderande lekmiljö



Friytorna ska vara tillräckligt stora för att rymma alla funktioner som stödjer verksamhetens och barnens behov. En variation av olika typer av platser, med olika karaktär, storlek och olika innehåll ger den bästa förutsättningen för alla barns utveckling. Mellan ytor och zoner finns det möjlighet att planera in sociala bryn som kan bidra till variationen ytterligare.

Att minska konkurrensen om ytor och lekredskap är viktigt för att möjliggöra en varierad lek. Ett stort sandlandskap där många kan leka bredvid varandra är exempelvis bättre än att ha en liten sandlåda och en enda gunga. Oprogrammerade och naturliga miljöer, med varierad topografi, är att föredra framför lekredskap med bara en funktion. Miljöer där det går att både balansera, vippa, gunga och snurra bidrar till barns motoriska utveckling. Plana ytor, som kan vara runda, för spring- och bollekar bidrar också till variationen. Tillgängliga slingor hjälper barnen att röra sig på olika sätt



Sociala bryn mellan zoner är platser med övergångar mellan olika aktiviteter, till exempel hängplatser, lekytor i grönska eller topografiska skillnader. Bild nedre vänster: Dennis Ersoz

på gården och att upptäcka gårdens alla delar efter eget intresse. Till exempel kan barn med stora kroppar ha behov av liten lek, det vill säga äldre barn som har behov av lek som vanligen leks av yngre barn.

Platser för ro och återhämtning behövs också. Små gårdar är extra utsatta för höga ljudvolym och intensiv aktivitet. Där är det extra viktigt att värna plats för möjlighet att dra sig undan, i vissa fall skylta upp att det är en plats för ro, en pausplats. För intryckskänsliga barn kan återhämtning på gården också underlätta att vara delaktig i undervisningen.

En utemiljö med grönska förändras över tid av sig självt. Vegetationen växer och utvecklas, årstiderna innebär olika upplevelser beroende på temperatur, sol, snö och regn samtidigt som barnen utvecklas och växer som individer. Grönskan ger dem tillgång till nya upplevelser och utmaningar.

Skötsel och drift bidrar till lekvärden



Gårdens delar ska vara möjliga att sköta om, reparera och laga på ett resurssnålt sätt.

Vid planering av gröna miljöer är det extra viktigt att göra på rätt sätt från början och tänka långsiktigt. Storleken på gården påverkar behovet av skötsel och underhåll, en liten gård slits snabbt och måste underhållas mer, vilket är kostnadsdrivande. En större gård kan ha områden där skötseln inte är lika intensiv. Gårdarna ska planeras så att de har en flexibel och robust stomme som håller. Det bidrar till att hushålla med våra ekologiska och ekonomiska resurser.

Stadens mål om grönare gårdar samt lekvärden som är starkare kopplat till naturliga miljöer innebär att nya skötselmetoder kan behöva tas fram. Ekologi och biologisk mångfald ska vara nyckelbegrepp i stadens skötsel. Exempel på förändrade skötselrutiner på förskole- och skolgårdar kan vara att skapa mer ängsytor och blomsterängar i stället för kortklippt gräs.

En viss förståelse för betydelsen av naturens lekvärden kan ingå i skötseln av gården. Till exempel kan snö nyttjas som en resurs i form av exempelvis högar att glida nerför. Löv, som också har ett stort lekvärde, kan sparas i buskage och i naturmarken och som kompost. Detta lekvärde är både gratis och förnybart.

SNÖRÖJNING kan ske så att det stimulerar till lek genom att lagom stora snöhögar plogas ihop i stället för att fraktas bort. Löv och lövhögar lämnas för att användas i lek.



Trygga och säkra gårdar

Förskole- och skolgårdar ska vara trygga och säkra för barnen. Samtidigt behöver gårdarna också få vara ”roligt-läskiga” och erbjuda möjligheter för barn att utmana sig fysiskt genom att klättra, hoppa, balansera etcetera. Det ska finnas möjlighet att öka graden av utmaning i takt med att barnens färdigheter utvecklas. De risker som finns ska locka barnen att pröva igen om man inte lyckats. Det bidrar till att stärka barnets förmåga att bedöma risker vilket är positivt för välbefinnande, delaktighet och fysisk aktivitet, samt till att utveckla motoriska färdigheter.

Gården ska aldrig innebära fara för hälsa och liv. Personalen ska också kunna ha uppsikt över utemiljön och vad barnen gör. En gård behöver därför utformas så att barnen kan försvinna in i fantasilekar medan personalen kan ha uppsikt från, och när de rör sig mellan, olika ankarpunkter runt om på gården.

Förskolegårdar ska alltid avgränsas med staket och säkra grindar. Skolgårdar ska vara tryggt avgränsade, hur avgränsningarna utformas kan variera beroende på läge och omgivningar. Om det är en intensiv och stimmig situation utanför skolgården kan en intrycksskyddande avgränsning t.ex. en buskhäck komplettera ett utspringsskydd. Entréer ska placeras och utformas välkomnande och ombonat.

För att gården ska kännas trygg året runt är det viktigt med belysning som både är funktionell och social, som gör gården trygg och säker kvällstid och som gör det möjligt att nyttja hela gården vintertid, utan att personalen tappar uppsikt.



Bild: Per Olsson



Bild: Liselotte van der Meijs

En gård förändras över året och erbjuder olika sorters risker och glädjefylla aktiviteter beroende på väderlek.

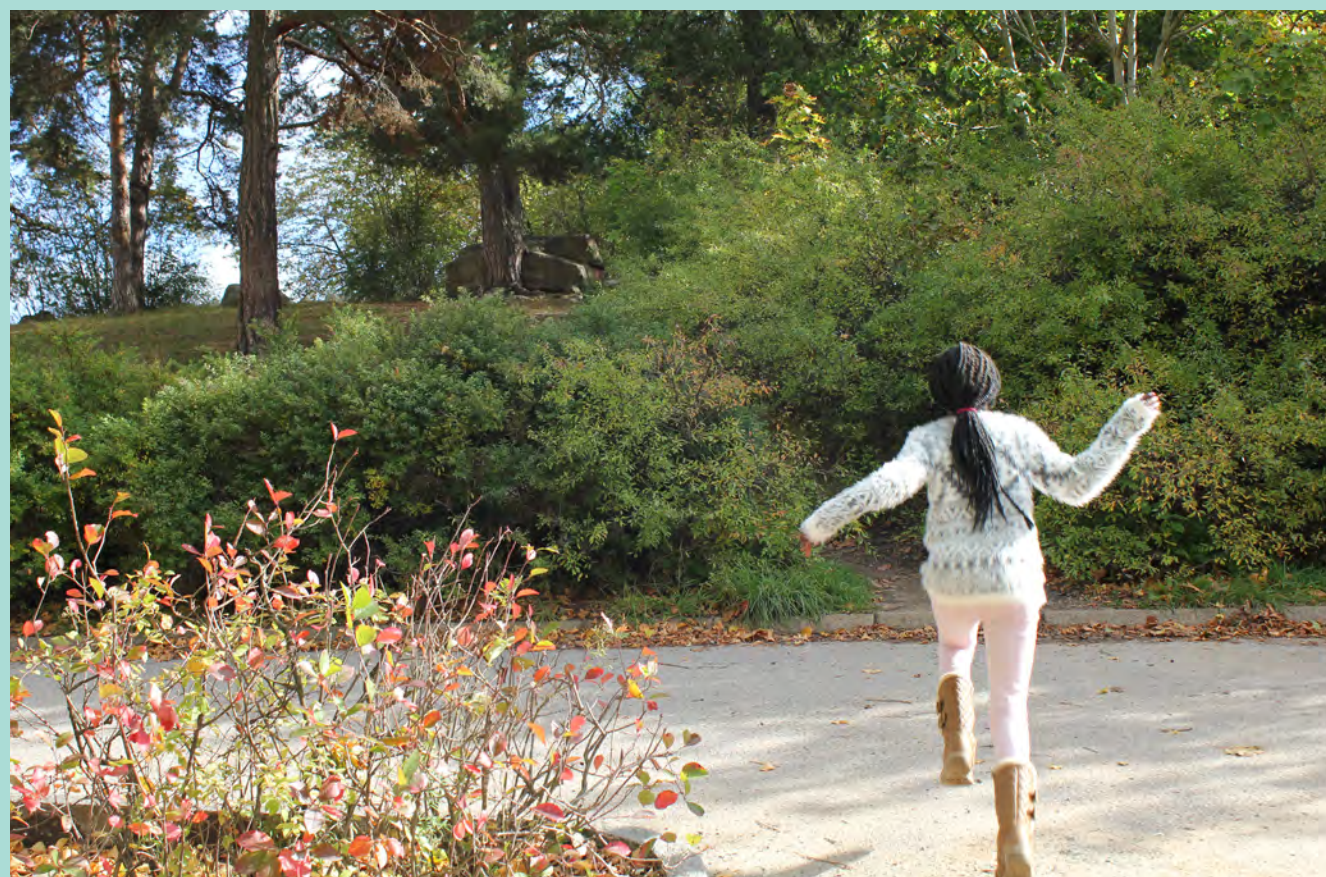
RISKY PLAY ÄR ETT BEGREPP som kan användas för att beskriva barns behov av att utmanas i sin lek. Utmaningarna ska alltid vara lagom, och ska öka i takt med att barnet utvecklas. I leken lär sig barnet förstå sina färdigheter och att bedöma risker utifrån sin nivå. En av de forskare som blivit tongivande i frågor som berör riskfull lek är Ellen Beate Sandseter, professor vid Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i Trondheim. I sin forskning har Sandseter beskrivit åtta olika typer av ”risky play” som alla har fokus på motorisk lek:

1. Lek med höga höjder
2. Lek med hög fart
3. Lek med potentiellt farliga verktyg
4. Lek med riskfulla element som eld eller vatten
5. Bråklek (rough-and-tumble)
6. Komma-bort-lek (gömma sig, låtsas vara vilse)
7. Lek med krafter och kollisioner
8. Risk genom ombud – att observera andra barns risktagande och dela dessa känslor





Det är viktigt att skapa ytor där det är möjligt att hoppa in och ut ur leken utan att vara inbjuden.



Barn är delaktiga



En gård med utrymme att utforska och göra egna avtryck bidrar till att barnens delaktighet ökar.

Enligt barnkonventionen ska barn alltid involveras i beslut som rör dem. När, och på vilket sätt, ska bedömas utifrån situationen och barnens förutsättningar. Ökad delaktighet i utformningen av miljön där barn vistas bidrar till ansvarskänsla och lärande vilket är viktigt för barns utveckling.

Eleverna ska ges möjlighet att vara delaktiga i utformningen av stadens förskole- och skolgårdar. Barnens erfarenheter och kunskaper är viktiga utgångspunkter i arbetet. Vid upprustningar eller förändringar av befintliga gårdar är det givetvis enklast och mest logiskt att involvera eleverna på skolan eller barnen på förskolan. Vid planeringen av en ny förskola eller skola är det barnen som berörs av byggnationen som i första hand engageras. Om projektet är i ett tidigt planeringsskede kan dagens barn som bor eller vistas i området visa på värden och möjligheter, utifrån sitt perspektiv, som är värda att ta med i planeringen.

3 Så här gör vi



Lekvärdesriktlinjerna är baserade på forskning, erfarenhet och goda exempel. Här beskrivs hur staden konkret ska arbeta för att tillföra fler lekvärden på våra förskole- och skolgårdar med beräkningsverktyget lekytefaktor.

Lekvärden i planeringsprocessen

Förutsättningar för goda lekvärden

För att säkerställa att Stockholm skapar bra utemiljöer med stora lekvärden för förskola och skola så använder staden beräkningsverktyget Lekytefaktor (LYF). Det säkerställer tillräckliga friytor och goda förutsättningar för variation, med ökad grönska och mer pedagogiska utemiljöer.

Tillräcklig friyta med stor variation ger förutsättningar för barn att tillgodogöra sig lek och lärande i utemiljön. Variationen är viktig eftersom barns intressen och behov är olika och de har olika individuella förutsättningar.

Bedömning av lekvärden

Beräkningsverktyget LYF inleds med bedömning av tomtens friyta och förutsättningar för många och varierade lekvärden. Därefter bedöms möjliga zoner, värden som topografi, grönska och lokalklimat, samt möjligheten till platser för alla, varierad lek, förutsättningar för pedagogik och övriga frågor som materialförvaring.



LYF som helhet ska därmed säkerställa att Stockholms förskole- och skolgårdar uppnår de goda lekvärden som staden eftersträvar och att de samhällsviktiga synergier som gårdarna skapar når sin fulla potential. En beräkning med hjälp av LYF ska göras av alla aktörer som planerar och bygger förskola eller skola, såväl privata som kommunala.

LYF-modellen ska även användas för att förbättra lekvärden på befintliga gårdar som ska rustas upp eller för att göra avvägningar vid behov av nedläggning av förskola eller skola.



Tillräckliga friytor



Tillräcklig friyta är den enskilt mest avgörande förutsättningen för att främja lekvärden på gården. Det handlar både om tillräckligt många kvm/barn och att ha en stor sammanhängande yta. Målet är att alla elever ska kunna vara ute samtidigt utan att det uppstår trängsel. En tillräcklig friyta är en förutsättning för att kunna disponera gården i olika zoner, samt för att skapa och behålla grönska.

Planera för tillräcklig friyta

I ett tidigt skede ska utgångspunkten vara att friytan för förskolegårdar ska vara minst 3 000 kvm och för skolgårdar minst 10 000 kvm. Utgångspunkten är även en friyta som medger minst 20 kvm/barn för förskola och minst 15 kvm/elev för skola. Med dessa förutsättningar finns möjlighet att skapa gårdar med höga lekvärden. Antal kvadratmeter per barn är också ett viktigt mått. Om gården är stor och innehåller en bra mängd lekvärden kan det väga upp ett lägre antal kvm/barn.

Yta är en faktor som inte går att förändra i efterhand. Det är därför klokt att planera in en förskole- eller skoltomt med en friyta som är dimensionerad för dess maximala kapacitet. Ändras behovet är det lättare att göra en mindre tomt framöver än tvärtom. Vid nybyggnation är det inte lämpligt med utsläppsgårdar.

Friliggande skolor och förskolor har bäst förutsättningar

En friliggande förskola eller skola ger bättre förutsättningar till att planera gården utifrån barnens och verksamhetens behov utan att kompromissa med

andra verksamheters behov. När ytan delas med andra minskar barnens möjlighet att känna ägandeskap över sin gård. En friliggande byggnad med tillhörande gård skapar också bättre förutsättningar för grönska och vegetation då friytan oftare blir större och mer sällan förlagd på bjälklag. En friliggande gård ger således bättre förutsättningar att kunna uppnå tillräcklig friyta, mer grönska och hög pedagogisk kvalitet än vad en gård som delar utrymme med andra har.

Disponera friytan klokt

För att åstadkomma en friyta som rymmer alla nödvändiga kvaliteter är tomtens planering viktig. Angöring, cykelparkering och andra tillhörande funktioner ska ske på tomten, men utanför friytan. Friytan ska under verksamhetstid endast vara för barnen och för verksamheten. Byggnadens placering påverkar lekvärden - skugga, relationen mellan inne och ute, att rinnvägar för dagvatten inte blockeras och att partikel- och bullernivåerna är acceptabla.

Friytans lokalklimat och förutsättningar för hälsa

Förskole- och skolgårdar ska ha ett gott lokalklimat med sol och skugga, en god ljudmiljö och god luftkvalitet. Barnens vistelse ska kunna ske i både sol och skugga, och de ska inte utsättas för stark uv-strålning. Lövskugga ger lägre temperaturer och skapar möjlighet för barnen att välja sol eller skugga. Platser som är kraftigt utsatta för buller, partiklar och andra hälso- och säkerhetsrisker, eller tomter med markföroreningar, bör inte föreslås som markanvändning till förskolor och skolor.

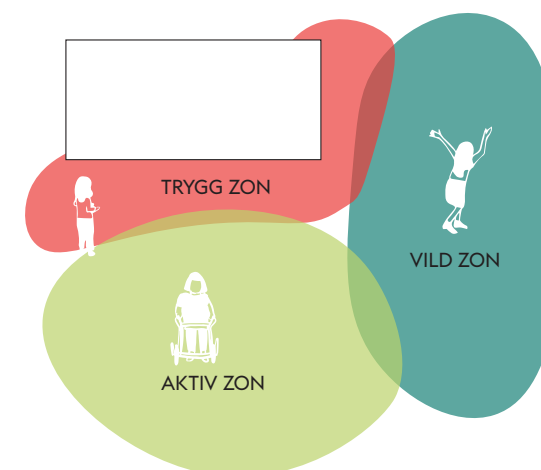
Flera olika zoner för ökad variation

Zonering innebär att gården disponeras i miljöer med olika karaktär som kompletterar varandra och ger förutsättningar för olika typer av användning och lek.

Förskolegårdens zoner

Förskolegårdar ska disponeras i tre olika zoner;

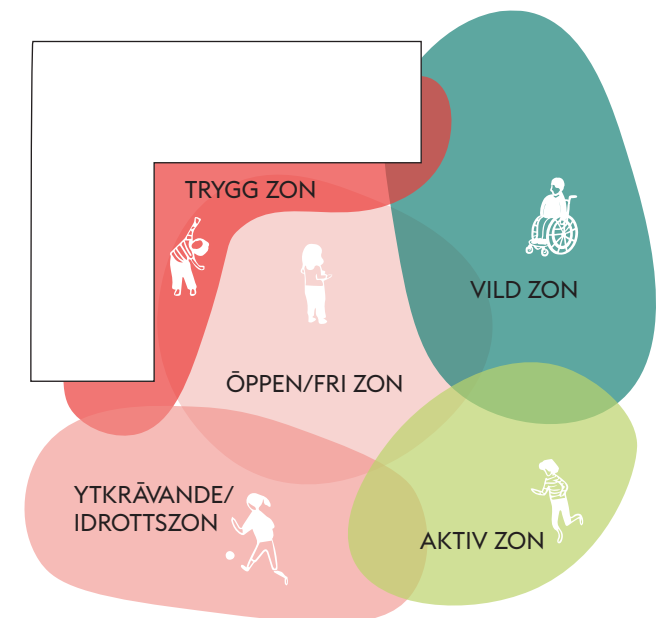
- **den trygga** (ex sittplatser och bord nära byggnad)
- **den aktiva** (ex klättring, balans, kullekar och spring)
- **den vilda zonen** (ex kuperad terräng och natur)



Skolgårdens zoner

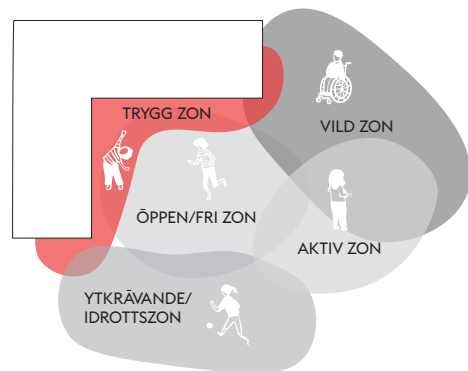
Skolgårdar ska disponeras i fem olika zoner;

- **den trygga** (ex sittplatser och bord nära byggnad)
- **den aktiva** (ex klättring och balans)
- **den vilda zonen** (ex kuperad terräng och natur)
- **den ytkrävande** (ex boll-lek och spring)
- **den öppna** (flexibel, ex kullekar)

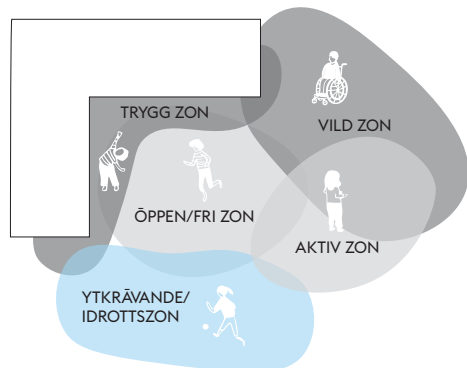


Förskolegårdens tre zoner
kompletterar varandra och
möjliggör flera sorters lek.

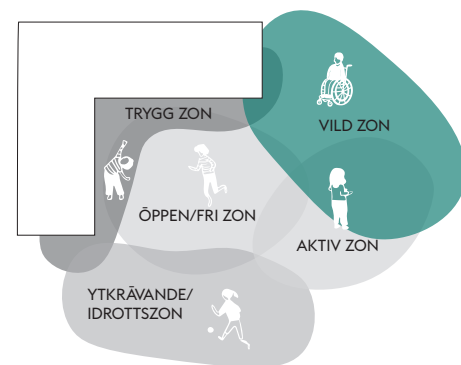




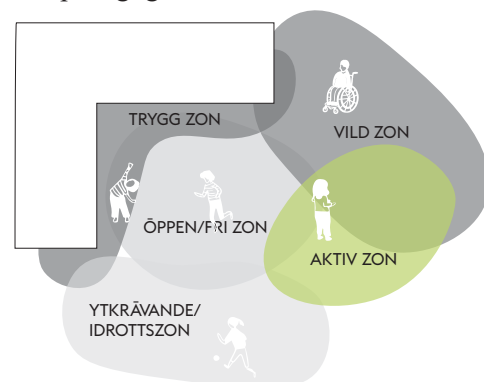
Den trygga zonen närmast byggnaden och dess entréer är en yta för barnen att utgå från, eller återvända till när de vill ha lugn och ro eller vara nära vuxna. ”Icke-lek” så som betraktande eller konverserande aktiviteter är typiska för zonen. Aktiviteter som fungerar som en koppling mellan utomhus- och inomhusaktivitet lämpar sig också i den trygga zonen, exempelvis pussels, läsning, experiment och skapande uppgifter. Även aktiviteter som leds av vuxna är lämpliga här, t.ex. odling, snickrande, uteateljéer, grupparbeten och på förskolor utesovplatser. Ett större sandlandskap i denna zon är bra på förskolor och lågstadium.



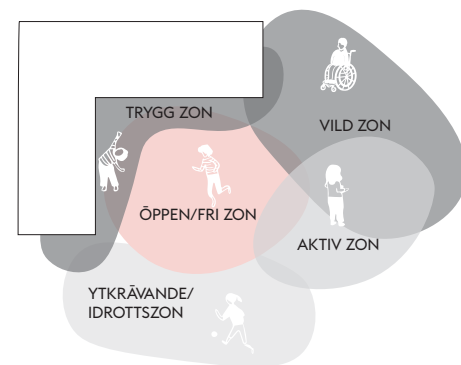
Den ytkrävande zonen (skolgårdar) rymmer plats för till exempel bollek av olika slag, hinderbana eller liknande. Även regellekar är lämpliga. Zonen har stor betydelse för att få barnen i rörelse och hur den utformas spelar roll för vilka som vistas här. Genom rätt utformning ryms möjlighet att betrakta det som pågår och ytor för att testa aktiviteter utan att vara i allas blickfång. Då kan flera grupper engageras att delta, inte bara de som känner sig mest säkra på hur aktiviteten eller sporten ska utföras.



Den vilda zonen ger barn en känsla av rörelsefrihet. Här kan barnen hitta sina egna platser för att ta en paus, utan att känna sig övervakade. Här är det möjligt att förlora sig in i fantasilekar och rollerkar. Det bör även finnas en samlingsplats för en barngrupp. Det ska finnas vegetation att leka vid, med eller i. Löst material och platser för naturpedagogik finns här.



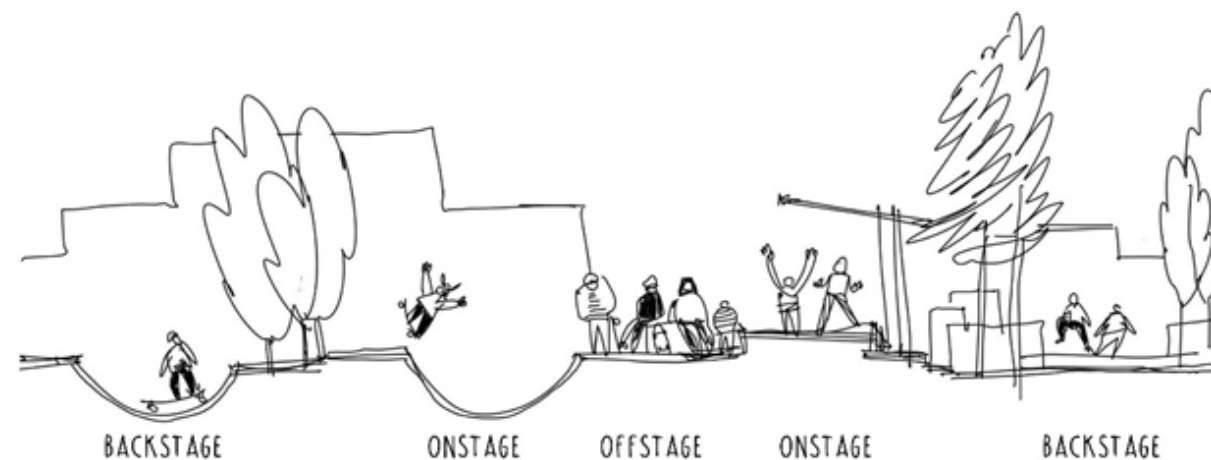
Den aktiva zonen lämpar sig för rörelse, dynamik och flexibilitet. Tummel eller kull-lek är exempel på lekar för den aktiva zonen. En klätterställning placeras lämpligen här. Med hjälp av en variation av lekvärden, höjdskillnader och vegetation, samt en blandning mellan öppna och slutna ytor så kan ett attraktivt leklandskap med många möjligheter skapas. Solskydd, med hjälp av krontäckning, är extra viktigt i denna zon.



Den öppna, fria zonen (skolgårdar) är placerad centralt på gården och är en plan yta med plats för temporära aktiviteter och möjlighet för barnen att få upp farten. Pedagogledda rörelseaktiviteter placeras i den öppna zonen, liksom gå på styltor, hjula, tillfälliga byggen och kull.

Del 3. Så här gör vi

ON-STAGE – OFF-STAGE – BACKSTAGE är en designprincip med syfte att inkludera fler på en plats där någon form av aktivitet utövas, till exempel på gårdens bollplan. Bollplanen utgör då scenen där de som spelar boll gör det on-stage. Off-stage kan andra sitta och betrakta vad som sker on-stage och bli intresserade, och lära sig av de som känner sig kunniga och bekväma on-stage. För många är det ett stort steg att göra något för första gången, i centrum där man kan bli betraktad, för dem finns ett backstage-område där de kan träna.



Utformning med tydlig struktur

Bearbetade gränser mellan zoner gör att gården går att läsa av och förstå. Gränser tydliggör skillnaderna mellan olika platser och zoner. De kan vara utformade på ett sådant sätt att de bjuder in över gränsen och skapar interaktion mellan olika områden. Om gränsen slingrar eller knixar sig fram blir ”brynet” mellan zonerna längre. Det innebär att det skapas flera mindre ”rum i rummet”. Dessa mellanrum fungerar som dragspel mellan det sociala och det oväntade, där flera grupper kan vara och olika aktiviteter kan pågå samtidigt. De blir också en yta där barn kan observera leken innan de själv vågar testa på, i enlighet med on-stage – off-stage – backstage.

Avgränsningar ska inte användas mellan zoner. Det kan förekomma fall där avgränsning med exempelvis stängsel är motiverat. I dessa fall ska avgränsningens placering inte hindra lek på gårdens alla ytor och ingen del ska vara mindre än 3000 kvadratmeter. Syftet med

avgränsning ska vara att underlätta för personalen att ha uppsikt över rymningsbenägna barn, till exempel vid anpassad grundskola.

På gården bör det vara möjligt att röra sig genom de olika zonerna och inom dem. Olika typer av slingor kan komplettera zoneringen. Slingorna ska skapa ett rörelsemönster som gör att skolgården kan upplevas i olika sekvenser där man rör sig mellan aktivt och lugnt, vilt och ordnat, öppet och mer slutet. De kan också fungera som gå-klassrum. En slinga bör vara kontinuerlig, som en åtta eller som en bana utan början och slut, och byta karaktär beroende på vilken zon den passerar. Denna utformning gör också att gården blir tydlig, lättare att tolka och underlättar för barn att röra sig vidare till nya upptäckta platser, minst en slinga ska vara fysiskt framkomlig med hjälpmedel. I synnerhet för de barn som har svårt att överblicka platser och sortera intryck, och behöver hjälp med den rumsliga förståelsen.

Del 3. Så här gör vi

Skolgårdens fem zoner
kompletterar varandra och
möjliggör för flera sorters lek.

Praktisk tillämpning

Lämpliga ytor enligt PBL

Processen för att identifiera lämpliga ytor för förskolor och skolor sträcker sig över flera planeringsskeden och olika kompetenser. Enligt Plan- och bygglagen (PBL) ska det för förskola och skola på tomten eller i närheten av den finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse. Det är upp till varje kommun att bedöma vad som är en lämplig yta och ett lämpligt innehåll.

I Stockholms stad ska lekytefaktor (LYF) användas som ett verktyg att bedöma att ytorna som avses blir lämpliga för lek och utevistelse.

Arbetsmetod

Stadens förvaltningar och bolag ansvarar för att implementera lekvärdesriktlinjerna i sin planering av skol- och förskolegårdar. Metoden används vid:

- planering och uppförande av nya förskolor och skolor,
- ändring av befintlig fastighet från annan verksamhet till förskola eller skola,
- upprustning av befintlig fastighet för förskola eller skola.

Steg 1

I steg 1 görs en övergripande bedömning om en fastighet har förutsättningar att uppnå tillräckliga värden i LYF. Stadens förvaltningar och bolag ska utifrån sina uppdrag, använda steg 1 för att förstå vilken placering av förskolan eller skolan som är lämplig och att tillräcklig yta avsätts. Steg 1 bedömer de lekvärden som behöver säkras innan projektet startar, så som storlek på friytan, topografi och befintlig naturmark. Syftet är att tidigt kunna bedöma om det är ett lämpligt projekt. Resultatet från steg 1 bedöms i tre nivåer:

Goda förutsättningar att uppnå LYF - Föreslagen tomt har god förutsättning att få till en friyta med bra lekvärden.
Förutsättningar finns att uppnå LYF - Kostnader och komplexitet ökar om man går vidare med denna förutsättning.
Inga förutsättningar att uppnå LYF - Föreslagen tomt har inte förutsättning att få till en friyta med bra lekvärden.

Staden ska inte gå vidare med resultat i den röda nivån, dvs inga förutsättningar att uppnå LYF. Eventuellt behov av avsteg kräver beslut (se förtydligande om avsteg på nästa sida).

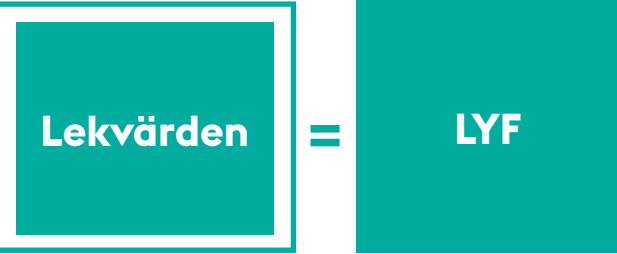
Steg 2

Går förslaget vidare till genomförande används både steg 1 och 2 för att bedöma gårdens LYF. Det är i detta skede den fullständiga lekytefaktorn kan beräknas.

Steg 1



Steg 2



Processbeskrivning

I NYA PROJEKT

1. Tidigt i planprocessen använder staden LYF **steg 1** för att göra en bedömning av placering av förskole- och skoltomter. När exploateringsnämnden beslutar om markanvisning för förskola eller skola ska godkänt värde av LYF **steg 1** redovisas. Utbildningsförvaltningen eller aktuell stadsdelsförvaltning, tillsammans med byggaktören, ansvarar för att säkerställa att godkänt värde av LYF **steg 1** uppnås. Har eventuella avsteg gjorts ska dessa redovisas i samband med beslut om markanvisning till exploateringsnämnd.
2. Stadsbyggnadskontoret beaktar lekvärdesriktlinjerna inför och under arbetet med ny detaljplan för skola eller förskola för att bedöma markens lämplighet.
3. När den planerande förskolan eller skolan bedrivs i kommunal regi ska projektet redovisa att LYF **steg 1** och **steg 2** når godkända värden i beslut till utbildningsnämnd eller aktuell stadsdelsnämnd, har eventuella avsteg gjorts från LYF ska de redovisas. Aktuell stadsdelsförvaltning och utbildningsförvaltningen ansvarar för att inhämta uppgifter av byggaktören med redovisad LYF **steg 1** och **steg 2**.

PÅ BEFINTLIGA FÖRSKOLOR OCH SKOLOR

1. Vid upprustning av befintliga gårdar som bedrivs i kommunal regi används både **steg 1** och **steg 2** i LYF:en. Som första steg ansvarar aktuell stadsdelsförvaltning och utbildningsförvaltningen för att en bedömning görs av nuläget och vilka lekvärden som finns på gården. Detta resulterar i ett LYF värde.
2. Därefter analyseras vilka kategorier som har uppnått låga poäng och vilka lekvärden som därmed bör utvecklas.
3. Ett förslag till upprustning av gården tas fram i samråd med fastighetsägaren.
4. En LYF-beräkning av det nya förslaget görs för att synliggöra vilka nya lekvärdeskvaliteter gården har fått.

ÖVERGÅNGSREGLER

Lekvärdesriktlinjerna gäller från och med när beslut fattats i kommunfullmäktige. För projekt med planerade förskolor och skolor där planprocessen passerat samråd eller där exploateringsnämnden tidigare beslutat om markanvisning fullföljs fattade beslut och ingångna avtal.

AVSTEG

Det kan finnas tillfällen när staden behöver besluta om förskolor och grundskolor som inte uppnår en godkänd LYF. Staden ska t.ex. erbjuda alla barn en förskola eller skola nära hemmet. I de delar av staden som redan är tätbebyggda kan avsteg behöva göras från LYF för att kunna garantera det.

Ibland behöver staden bygga upp tillfälliga lokaler på förskolegården eller skolgården för att kunna möta ett tillfälligt ökat behov av barn- eller elevplatser eller för att delar av en förskola eller skola behöver renoveras eller byggas om. I dessa fall kan det vara bättre att friytan minskar tillfälligt än att barnen blir hänvisade till en annan förskola eller skola längre bort. Innan avsteg från LYF görs ska andra alternativ undersökas och en sammanvägd bedömning av barnens bästa göras.

Exploateringsnämnden ska redovisa möjligheterna att leva upp till lekytefaktorn i samband med beslut om markanvisning. Behöver avsteg göras ska även detta beskrivas. Avsteg redovisas och beslutas i utbildningsnämnd eller aktuell stadsdelsnämnd i samband med beslut om ny förskola eller skola, se ovan processbeskrivning.

INOM STOCKHOLMS STAD HAR EN RAD OLIKA FÖRVALTNINGAR OCH BOLAG ANSVAR FÖR ARBETET MED LYF.

Exploateringskontoret:

Utvecklar och förvaltar stadens samlade markinnehav och markanvisar tomter till skolfastighetsbolag.

Förskoleförvaltningen:

Förskoleförvaltningen ansvarar för att samordna och leda det stadsövergripande kvalitetsarbetet för förskolor.

SISAB:

Skolfastigheter i Stockholm AB, äger förskolor och skolor. De uppför och förvaltar kommunala skolfastigheter.

Stadsbyggnadskontoret:

Ansvarar för stadens fysiska planering och prövar lämpligheten att uppföra förskolor och skolor i planprocess enligt plan- och bygglagen och miljöbalken.

Stadsdelsförvaltningarna:

Ansvarar för kommunala förskolor inom sin stadsdel.

Utbildningsförvaltningen:

Ansvarar för kommunala grund- och gymnasieskolor, inkl. anpassad grund- och gymnasieskola samt fritidsverksamhet.

Beräkning av LYF

Beräkningen av LYF utgår från gårdens friyta, antal barn och tomtens förutsättningar för lek. Enkelt beskrivet så bygger LYF på att det ska finnas en variation av lekvärden på en tillräckligt stor gård. Det finns inga ab-soluta gränstal på storlek eller kvm/barn utan den ger en samlad bedömning där de faktorerna vägs samman med vilka förutsättningar för olika lekvärden gården har. Olika kategorier av lek ska vara representerade och i balans för att LYF ska bli godkänd. Beräkning av LYF ska utföras av relevant kompetens.

BERÄKNINGSVERKTYGETS UTFORMNING OCH INNEHÅLL

Lekvärden - tre flikar för olika gårdar

Beräkningsverktyget innehåller tre olika flikar, en för respektive:

- förskola
- skola, åk F-9
- endast högstadieskola , åk 7-9

Flikarna bygger på samma modell men beroende på barnens ålder ställs ibland olika krav, till exempel på den totala friytan. Vissa lekvärden blir mer eller mindre betydelsefulla när barn blir äldre varför vissa lekvärden viktas olika mellan de olika flikarna/skoltyperna. Det är endast fälten i kolumnen VÄRDE som ska fyllas i.

Obligatoriska fält

I beräkningsverktyget finns ett antal celler som visar de värden stadens gårdar måste ha. Det gäller till exempel förutsättningar för vegetation samt att det ska finnas ytor både för sol och skugga. Alla lekvärden som är obligatoriska behöver uppfyllas för att gården ska bedömas som lämplig.

Balansering

För att uppnå godkänd LYF ställs också krav på att respektive kategori av lekvärden ska uppnå en viss poäng. Detta för att gården ska få en god blandning av lekvärden.



Översikt lekvärden

Nedan redovisas en översikt över alla poänggivande kriterier i LYF-beräkningen. Under nästa avsnitt beskrivs alla kriterier en och en hur de bedöms och hur de ska fyllas i, i *Lekyte-faktor - beräkningsverktyg*. För samtliga lekvärden beskrivs i löptext kraven för att lekvärdet ska uppfyllas. Obligatoriska lekvärden är markerade i tabellen nedan samt vid respektive be-skrivning av lekvärdet.

KATEGORI	STEG 1 LEKVÄRDEN	OBLIGATORISKT VÄRDE
1. Friyta	1.1 Gårdens friyta	
	1.2 Kvadratmeter friyta/barn	
	1.3 Byggnaden är friliggande	
2. Lekvärden - tidig bedömning	2.1 Gården är sammanhängande	
	2.2 Det finns en plan, öppen yta där det går att få upp fart	
	2.3 Gården har en varierad topografi	
	2.4 Del av gården har befintlig naturkaraktär	
	STEG 2 LEKVÄRDEN	
3. Zonering	3.1. Antal zoner	
4. Topografi	4.1 Det finns kulle och/eller slänt som lämpar sig för lek	
	4.2 Lekutrustning nyttjar topografin	
	4.3 Gården innehåller topografiska element	
5. Grönska	5.1 Del av gården har anlagd naturkaraktär	
	5.2 Det finns en stor variation av växtarter	
	5.3 Vegetationen skapar rumsligheter	
	5.4 Det finns minst ett stort befintligt träd	
	5.5 Det finns minst ett befintligt, eller planeras för minst ett, stort träd	
6. Lokalklimat	6.1 Ytor för lek och reträtt-/pratplatser finns i sol och i skugga	
	6.2 Vegetation ger skugga i alla gårdens zoner	
	6.3 Det finns platser med väderskydd	
	6.4 Skärmtak kompletterar lövskugga	

KATEGORI	STEG 2 LEKVÄRDEN	OBLIGATORISKT VÄRDE
7. Platser för alla	7.1 Det finns reträttplatser	
	7.2 Det finns icke-programmerade ytor	
	7.3 Det finns områden enligt on-, off-, backstage-principen	
	7.4 Det finns en scen	
	7.5 Det finns skyddade sittplatser i den trygga zonen	
	7.6 Det finns pratplatser	
	7.7 Det finns lugna pausplatser tillgängliga med hjälpmedel	
	7.8 Det finns platser för aktiv lek tillgängliga med hjälpmedel	
8. Förutsättningar för varierad lek	8.1 Det finns varierade platser för lek/aktivitet	
	8.2 Det finns plank	
	8.3 Gården innehåller naturliga element	
	8.4 Det finns en yta med formbar sand	
	8.5 Markmaterial är varierat	
	8.6 Det finns förutsättning för motorisk lek	
9. Förutsättningar för pedagogik	9.1 Det finns samlingsplatser	
	9.2 Växtval är gjorda för att ge pedagogiska mervärden	
	9.3 Hårdgjord yta anpassad för skapande finns i närheten av materialförvaring	
	9.4 Det finns väggar/plank att sätta upp material på	
	9.5 Det finns vattenlek	
	9.6 Det finns odlingsmöjligheter	
10. Övrigt	10.1 Det finns materialförvaring anpassat efter elevantal och årskurs	
	10.2 Det finns eluttag	
	10.3 Det finns vattenutkastare	
	10.4 Gården har funktionell och social belysning anpassad efter respektive zon	
	10.5 Minst hälften av gården är inte underbyggd	
	10.6 Friytan ligger dikt an entréer	

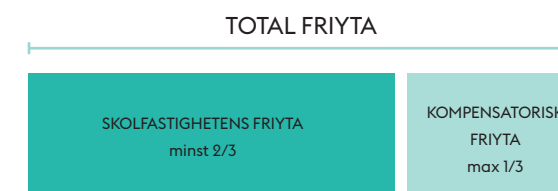
Beskrivning av lekvärden

STEG 1

1. Friyta

Med friyta menas den yta som går att leka på och som är tillgänglig för barnen/elev-erna. Bil- och cykelparkering samt ytor för lastning och lossning är otillgängliga för barnen/elev-erna och ingår inte i friytan. Takterrasser, som inte ansluter i nivå till resten av gården har begränsad tillgänglighet och betraktas som kompletterande ytor och ingår därmed inte heller i friytan. Samma sak gäller bullerstörda ytor och branta slänter som inte går att nyttja som lekyta. Materialförvaring i bod samt växthus räknas som del av friyta. För skola kan kompensatorisk yta åberopas, den ska ligga dikt an skolgården, utan barriärer som regional cykelbana eller bilväg. Ytan får inte vara bullerstörd, förorenad eller på annat sätt olämplig som skolgård, den får heller inte planeras för annat ändamål, t.ex. kommande bebyggelse eller vara ianspråktagen av andra.

- Friytan ska vara placerad i direkt anslutning till verksamheten.
- Friytan ska vara ändamålsenlig och säker.
- Friytan bör vara sammanhållen.
- Antal barn beräknas efter förskolans eller skolans totala kapacitet.
- Kompensatorisk yta får inte överstiga 1/3 av den totala friytan.



Exempel: Är skolfastighetens tillgängliga friyta 8000 kvm kan ytterligare 4000 kvm räknas som kompensatorisk friyta utanför fastigheten om den uppfyller kraven i punktlistan ovan.

1.1 Gårdens friyta

Större friyta ger högre poäng, dock ges maximalt 5 pluspoäng. Ytor mindre än 3000 kvm för förskola, 10 000 kvm för skola och 4000 kvm för högstadium innebär negativt värde. För skola/högstadium går att ange hur stor tillgänglig kompensatorisk yta som finns utanför skoltomten. (kvm)

1.2 Kvadratmeter friyta/barn

Ju fler kvm/barn desto högre poäng, upp till 5 poäng. För högstadium ges inga poäng men gården ska ha minst 5 kvm/barn. I beräkningsverktyget anges antal barn planerade i verksamheten, friytan per barn räknas ut automatiskt. Medges olika antal avdelningar fylls maxantalet barn i. (antal barn)

1.3 Förskolans/skolans byggnad är friliggande

Förskolan/skolan har en egen byggnad med tillhörande egen gård. Den är inte del av bostadsgård, industri- eller kontorsfastighet. (ja/nej)



STEG 1

2. Lekvärden - tidig bedömning

2.1 Gården är sammanhängande

Gården är en helt sammanhängande yta utan att vara uppdelad på olika plan, till exempel mellan markplan och takterrass eller med stängsel. Barn ska kunna nyttja hela gården självständigt. Gården ska heller inte avgränsas av hinder som barnen inte själva kan ta sig förbi eller delas upp av byggnadsvolymer som skapar oattraktiva eller mörka ytor. För elever med särskilda behov kan dock en uppdelad gård vara nödvändig, ingen del bör vara mindre än 3000 kvm. (ja/nej)

2.2 Det finns en plan, öppen yta där det går att få upp fart **OBLIGATORISK!**

Det ska finnas en öppen, plan yta utanför den trygga zonen, där man kan springa och få upp fart. En plan yta utan hinder som är minst 10 meter i diameter eller 20x8 meter för förskola respektive 20 meter i diameter eller 25x8 meter för skola ska finnas för att möjliggöra för barn att kunna springa och få upp fart. Ytan ska inte vara del av gång- eller entréstråk utan kunna nyttjas separat för lek. (ja/nej)

2.3 Gården har varierad topografi

Höjdsättningen eller den naturliga topografin innebär en kuperad mark som fungerar bra att använda i leken. Den varierade topografin kan vara både naturmark och hårdgjorda ytor. Marken ska ha varierade lutningsriktningar, en jämn ensidig lutning bedöms inte som kuperad. Poäng ges för yta med varierad topografi på mellan 10 % och 50 % av friytans totala yta. (kvm)

2.4 Del av gården har befintlig naturkaraktär

Med befintlig naturkaraktär avses ojämn eller kuperad mark med flerskiktad vegetation, som behållit sin naturliga utformning sedan innan förskolan eller skolan placerades på platsen. Stenblock, stubbar och stockar lämnas kvar. Det är inte önskvärt att hela tomten har naturkaraktär. Poäng ges i stigande skala mellan 5 % och 50 % naturkaraktär. Gräs- eller ängsyta är inte naturkaraktär. Berg i dagen/berghäll kan vara del av naturkaraktär, men maximalt 50 % av naturkaraktären. (kvm)



STEG 2

3. Zonering

3.1 Antal zoner

Förskolegården ska innehålla **3 olika zoner**: en trygg, en aktiv och en vild zon. Den trygga zonen är i närheten av entréerna, den innehåller platser för lugnare lek. Den aktiva zonen är utformad för att skapa rörelse hos barnen, här finns plats för klättring, balans och annan motorisk rörelse. Den vilda zonen har lekvänlig vegetation, här kan barnen leka fantasi- och rollekar. Den aktiva och den vilda zonen placeras där de fungerar bäst och möjliggör högst lekvärde. Obligatoriskt att gården har minst 2 zoner, poäng för 3 zoner. (antal zoner)

Skolgården ska innehålla **5 zoner**: en trygg, en aktiv, en vild, en öppen och en ytkrävande. Den centralt placerade öppna fria zonen är en plan yta med plats för temporära aktiviteter och möjlighet för barnen att få upp farten. I den ytkrävande zonen finns exempel bollek av olika slag, hinderbana eller liknande. Även regellekar är lämpliga. Obligatoriskt att gården har minst 2 zoner, poäng för 3 zoner eller fler. (antal zoner)

4. Topografi

4.1 Det finns kulle och/eller slänt som lämpar sig för lek **OBLIGATORISK!**

Det ska finnas en kulle eller slänt utan hinder som lämpar sig för pulka, rulla, kana, glida. Lutningen ska vara mellan 15 % och 30 %. Höjdskillnaden ska vara minst 1 meter på förskolegård och 1,5 meter på skolgård. Lekvärdet är inte obligatoriskt för högstadiet. (ja/nej)

4.2 Lekutrustning nyttjar topografin

Det ska finnas lekutrustning som nyttjar topografin som till exempel vattenlek i slänt, rutsch, rep, klättring, bollbana eller liknande. Omfattningen ska stå i relation till gårdens storlek samt andra platsspecifika förutsättningar. Olika typer av utrustningar som utnyttjar topografi ger poäng. (antal typer)

4.3 Gården innehåller topografiska element.

Poäng ges för varje typ av topografiska element som finns på gården, exempelvis:

- Trappa med minst 5 trappsteg som är som är minst 80 cm hög.
- Dike eller grop som har minst 40 cm höjdskillnad och är minst 4 meter lång.
- Kant, vilken ska vara minst 10 cm hög och max 30 cm hög jämfört med omkringliggande mark och minst 4 meter lång. (antal typer)



STEG 2

5. Grönska

5.1 Del av gården har anlagd naturkaraktär

Det är inte önskvärt att hela tomten har naturkaraktär och natuirtytan kan inte vara mindre än 100 kvm. Poäng ges i stigande skala upp till 50 % naturkaraktär av totala friytan. Naturmarken ska ha flerskiktad vegetation och marken ska vara ojämn eller kuperad med inslag av stenblock, stubbar och stockar. (kvm naturkaraktär)

5.2 Det finns en stor variation av växtarter

Växter kan användas på många olika sätt och har pedagogiska, biologiska och andra värden. Det är viktigt med stor variation (arter som blommor på olika tider och har olika kulörer, höstfärger, bladformer mm) för att öka lekvärdet. En variation av vedartade växter, perenner, örter och lökar är önskvärt. Många arter ger material (frön, löv, kottar, blommor) till olika typer av lekar. 10-60 olika vedartade växter ger poäng. (antal vedartade växter)

5.3 Vegetation skapar rumsligheter

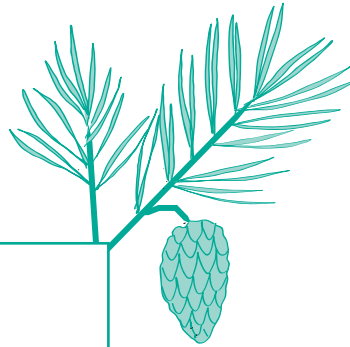
Vegetation, som träddidåer, buskage, häckar, planteringar mm, skapar rumslighet och visuellt skydd för platser för vila och aktiviteter. Till exempel vid platser för samling, runt reträttplatser, avskärmning av bollplan mm. Antal platser/rum som är avgränsade av vegetation, minst 2 rumsligheter ska finnas; en reträttplats och en aktiv yta. (ja/nej)

5.4 Det finns minst ett befintligt träd

Gården har minst ett befintligt träd med minst 15 cm i stamdiameter. Detta är inte ett krav men ger extra värde till gården. Om det finns ett stort träd uppfylls också 5.5. (ja/nej)

5.5 Det finns minst ett befintligt, eller planeras för minst ett stort träd **OBLIGATORISK!**

Det är ett obligatoriskt krav att gården antingen ska ha ett befintligt träd, med minst 15 cm i stamdiameter, eller att det planeras för, och skapas förutsättningar, ett stort träd.



STEG 2

6. Lokalklimat

6.1 Ytor för lek och reträtt-/pratplatser finns i sol och i skugga **OBLIGATORISK!**

Förskola/Skola: Det ska finnas ytor för både aktiv lek och reträttplatser i såväl sol som i skugga. Minst två ytor för aktiv lek och två reträttplatser, det vill säga totalt minst 4 olika ytor.

Högstadium: För högstadium gäller samma krav som för förskola/skola, men här ska det dessutom finnas minst en pratplats i sol respektive skugga. Totalt minst 6 olika ytor för lek/aktivitet, reträtt- och pratplatser för högstadium.

6.2 Vegetation ger skugga i gårdens alla zoner

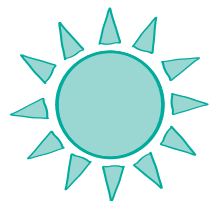
Alla zoner har skugga från vegetation. Platserna ska vara tillräckligt stora för att kunna rymma till exempel baksandlådor, samlingsplatser, platser med bänkar och bord, läktare. Friytan ska, inom 10 år efter att den anläggs, vara minst 30% skuggad den lövade säsongen, klockan 12 på dagen vid sommarsolståndet. (ja/nej)

6.3 Det finns platser med väderskydd

Det finns ett väderskydd på gården. (ja/nej)

6.4 Skärmtak kompletterar lövskugga

Skärmtak (solsegel, pergola mm) finns för att ge skugga innan växterna, främst träden, vuxit upp. Sandytor ska inte täckas av tak för att inte bli för torra. (ja/nej)





7. Platser för alla

7.1 Det finns reträttplatser

Det finns platser dit man kan dra sig undan, ensam eller tillsammans med någon, för återhämtning eller för att iaktta andras lek. Det är till exempel platser bakom eller i buskage, pilkojor, vindskydd, lekhus. Poäng ges om det planeras för fler än 6 reträttplatser. (antal)

7.2 Det finns icke-programmerade ytor

Det finns minst 2 ytor, på minst 20 kvm var för förskola eller på minst 40 kvm var på skola, som kan användas flexibelt, utan fast lekutrustning. Till exempel för kull, kubb och filthäng. Ytorna ska kunna användas för lek och ska inte vara kommunikationsytor, pågår lek ska man kunna passera leken utan att störa. (ja/nej)

7.3 Det finns områden enligt on-, off-, backstage-principen

On-, off-, backstage är en designprincip med syfte att inkludera fler på en plats där någon form av aktivitet utövas. Se mer på sidan 43. Minst en sådan disposition ska finnas. (ja/nej)

7.4 Det finns en scen

Yta minst 2x3m, gärna större. Ytan bör vara något höjd över andra ytor och det ska finnas plats för publik framför. (ja/nej)

7.5 Det finns skyddade sittplatser i den trygga zonen

Förskola: Det finns skärmtak eller veranda utanför entréer med möjlighet att sitta.

Skola: Det finns bänkbord och sittmöjligheter i trygga zonen på skolgården. (ja/nej)

7.6 Det finns pratplatser

Pratplatser av olika slag är objekt lite högre än omgivningen, till exempel gradänger, sittbara murar, stenblock, parksoffa, det kan också vara en promenadslinga. 3-5 antal olika typer av pratplatser ger poäng för förskola och skola. 3-10 olika typer ger poäng för högstadium. (antal)

7.7 Det finns lugna pausplatser tillgängliga med hjälpmedel **OBLIGATORISK!**

Det ska finnas avskilda platser dit man kan ta sig utan att passera över kanter eller gå i trappor.

7.8 Det finns platser för aktiv lek tillgängliga med hjälpmedel **OBLIGATORISK!**

Det ska finnas platser av olika karaktär, lämpade för aktiv lek, dit man kan ta sig utan att passera över kanter eller gå i trappor.

8. Förutsättningar för varierad lek

8.1 Det finns varierade platser för lek

Det finns platser i olika storlek, för olika typer av lek. De olika typerna av lek ska tas i beaktande vid utformningen av gården, se sidan 11. (ja/nej)

8.2 Det finns plank

Planket ska ha slät yta (ej locklistpanel eller dylikt). Planket, med möjlighet för bollspel/målning/snöbollskastning, ska vara minst 3 m brett och 2 m högt på förskola och minst 4 m brett och 2,3 m högt på skola. (ja/nej)

8.3 Gården innehåller naturliga element

Poäng ges för varje typ av naturligt material: t.ex. naturlig eller ditplacerad stubbe som är minst 25 cm i diameter och 25 cm hög, stock som är minst 2 m lång och 30 cm i diameter, minst fyra naturliga stenblock som är minst 20 cm höga och 50 cm breda, eller liknande element. (antal typer)

8.4 Det finns yta med formbar sand

Det ska finnas sandlandskap med formbar sand, beroende på barn/elevantal. Ytan/ytorna ska vara så stora att flera barngrupper ska kunna leka parallellt, minst 20 kvm gärna 100 kvm stor. Gäller ej högstadieskolor. (ja/nej)

8.5 Markmaterial är varierat

Markmaterial kan vara: strid sand, träflis, trädäck, träkubb, marksten, stensmjöl, grus, asfalt, plattor, marktegel, kullersten, smågatsten, storgatsten med flera. Det måste finnas minst ett markmaterial som går att forma/rista, till exempel strid sand, stensmjöl eller grusyta. Poäng ges från och med 6 olika typer av markmaterial. (antal typer)

8.6 Det finns förutsättning för motorisk lek

Förskola/skola: Gården innehåller minst en klätterställning eller likvärdigt anpassad efter barnens/elevernas ålder. Det ska vara utmanande även för de äldsta barnen i verksamheten.

Högstadium: Gården innehåller ett utegym, hinderbana eller liknande, med minst 5 redskap/hinder. (ja/nej)



STEG 2



9. Förutsättningar för pedagogik

9.1 Det finns samlingsplatser

Samlingsplatser för större och mindre grupper. Platserna ska inte vara bullerstörda. (ja/nej)

Förskola: Det finns minst två ställen på gården att samlas. (ja/nej)

Skola: Det finns yta med sittplatser, bord och väderskydd lämpad för utomhuspedagogik. (ja/nej)

9.2 Växtval är gjorda för att ge pedagogiska mervärden

Minst 10 olika inhemska trädarter ska finnas, för att ge förutsättning att känna till våra vanligaste träd. Växter med olika typer av knoppar, bladformer, blommor, färger. (ja/nej)

9.3 Hårdgjord yta anpassad för skapande i närheten av materialförvaring

I närhet till materialförvaring ska det finnas yta för att kunna ställa upp undervisningsmaterial, arbeta i olika grupper, ställa upp saker och skapa konstruktioner. Ytan ska vara minst 20 kvm. (ja/nej)

9.4 Det finns väggar/plank att sätta upp material på

Det ska vara möjligt att sätta upp material på en väggyta. Det ska finnas plats framför så att man kan samlas och titta på det uppsatta. Det kan vara på till exempel byggnadsvägg, ett staket, stängsel eller på ett separat plank. Ytan behöver vara minst 8 kvm. (ja/nej)

9.5 Det finns vattenlek

Det ska finnas vattenlek nära en vattenutkastare. Vattenleken ska antingen vara:

- fast utrustning i form av t.ex. ränna med uppsamlingsytor
- medveten utformning i markytan på gården så att vattnets väg kan följas med uppsamlings ytor
- lös utrustning som kan tas in t.ex. på vintern. Typ av utrustning behöver i så fall beskrivas och finnas extra plats för i materialbod. (ja/nej)

9.6 Det finns odlingsmöjligheter

Odlingsbäddar ska finnas på gården. Det ska vara ett jorddjup om minst 45 cm och ytan ska vara minst 4 kvm, upp till 20 kvm ger poäng. (kvm)

STEG 2



10. Övrigt

10.1 Det finns materialförvaring anpassad efter elevantal och årskurs **OBLIGATORISK!**

Det finns flera förråd för material, antal/storlek anpassad efter elevantal. Placering och utformning av förråd och leklådor ska underlätta åtkomst för barn i leken och främja ett självständigt nyttjande av förvarad lekutrustning. Förråden ska ha belysning på ut- och insida och vara inredda med hyllor m.m. lämpliga för verksamheten. Placering och utformning av förråd och leklådor ska underlätta åtkomst för barn i leken och ska främja ett självständigt nyttjande av förvarad lekutrustning.

10.2 Det finns eluttag **OBLIGATORISK!**

Eluttag ska placeras på byggnadens fasad alternativt i/på ett förråd eller på andra lämpliga ställen på gården.

10.3 Det finns vattenutkastare **OBLIGATORISK!**

Det finns minst 1 vattenutkastare på gården. En större gård bör ha fler lägen med vatten, exempelvis vid odling, vattenlek och för vattenspridare. Lekvärdet är inte obligatoriskt för högstadiet.

10.4 Gården har funktionell och social belysning anpassad efter respektive zon

För att skolgården/förskolegården ska vara funktionell över hela året ska belysningen planeras på ett sådant sätt att hela gården går att använda även under mörka vinterdagar. Det betyder att belysningen dels ska vara funktionell och lysa upp stråk och göra platser tillgängliga, dels vara social och skapa rumsligheter och identitet på platser för lek och vistelse. **OBLIGATORISK!**

10.5 Minst hälften av gården är inte underbyggd

Gårdar på bjälklag ger sämre förutsättningar för vegetation, mindre flexibilitet i marknivåer och övriga stora laster och sämre möjlighet till infiltration. (ja /nej)

10.6 Friytan ligger dikt an entréer

Det finns entréer vilka ligger i direkt anslutning till friytan vilket innebär att barnen/eleverna enkelt kan röra sig mellan inomhus- och utemiljön. (ja/nej)

Litteratur- och källista

Akoumianaki-loannidou, Anastasia et al (2016). School grounds as a resource of green space to increase child-plant contact. Urban Forestry & Urban Greening, 20, 375-386.

Antoniadis, Dimitrios et al (2018). Simulation of schoolyard's microclimate and human thermal comfort under Mediterranean climate conditions: effects of trees and green structures. Int J Biometeorol, 62, 2025–2036.

Bengtsson, Anna (2015). Sveriges Lantbruksuniversitet, From experiences of the outdoors to the design of healthcare environments.

Berglind, Daniel (2024). Karolinska Institutet, intervju.

Boverket (2015). Gör plats för barn och unga!

Boverket (2021). Trygghetsskapande gestaltning i utemiljön.

Beckman, M. Crawley, E. Frödén, S. (2024). Inkluderande lek miljöer – Praktisk tillämpning av universell utformning i en lekkontext.

Beckman, Mimmi (2018). Lek på riktigt.

Fernelius, Courtney L. et al (2017). Systematic Review of Evidence-Based Practices for Inclusive Playground Design. Children, Youth and Environments, 27(3), 78-102.

FN. (2024). Agenda 2030 www.globalamalen.se.

Folkhälsomyndigheten (2021). Riktlinjer för fysisk aktivitet och stillasittande. Kunskapsstöd för främjande av fysisk aktivitet och minskat stillasittande.

Folkhälsomyndigheten (2023). Skolbarns hälsovanor i Sverige 2021/22 Nationella resultat.

Hab-o-Lek (2024). intervju.

Holmberg, B., Ståhl, A., Almén, M. och Wennberg, H. (2008). Tillgänglighet, trygghet och andra subjektiva aspekter. I Traf iken i den hållbara staden. Hydén, C., (red.). Lund: Studentlitteratur.

Iwarsson, S. och Ståhl, A. (2003). Accessibility, usability and universal design-positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. Disability and Rehabilitation 25(2): 57-66.

Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (2018:1197).

Kommittén för främjande av ökad fysisk aktivitet, SOU 2023:29.

Myndigheten för delaktighet (2020). Skapa en trygg skola.

Mårtensson, Fredrika (2009). Lek i verklighetens utmarker.

Mårtensson, Fredrika et al. (2011). Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontakts betydelse för barns hälsa och miljöengagemang. (Rapport 6407). Naturvårdsverket.

Olsson, Titti (1998). Människans natur – Det grönas betydelse för vårt välbefinnande. Stockholm: Formas

Panter, Jenna R. (2010). Neighborhood, Route, and School Environments and Children's Active Commuting. American journal of preventive medicine. 38(3), 268-78.

Plan- och bygglag (2010:900).

Puhakka, Riikka. (2019). Greening of Daycare Yards with Biodiverse Materials Affords Well-Being, Play and Environmental Relationships. International Journal of Environmental Research and Public Health, 16, 2948.

Rodenkirschen, Åsa (2024). intervju.

SCB (2022). Grundskolor och friytor.

Sveriges Lantbruksuniversitet (2008). Lekens natur. a phenomenological case study at nursing homes

Sveriges Lantbruksuniversitet (2021). Rum för utemiljö.

Sveriges regering (2018). Strategi för levande städer. Skr. 2017/18:230.

Wells, Nancy M. et al (2006). Nature and the Life Course: Pathways from Childhood Nature Experiences to Adult Environmentalism. Children, Youth and Environments 16(1), 1-24.

Wight, Alan R. et al. (2016). Can playscapes promote early childhood inquiry towards environmentally responsible behaviors? An exploratory study, Environmental Education Research, 22(4)





Stockholms
stad



Så här gör vi - stöd vid utformning



Stockholms
stad

Så här gör vi – stöd vid utformning

Konsult Landskapslaget genom

Lise Strand Hellström
Ida-Maria Classon Frangos
Patrik Glansholm
Gunnel Sandestedt

Bildreferenser

Bilder:
Landskapslaget, alternativt Stockholms stad eller SISAB, där ej annat
anges. Bilder sida 9-11: Unsplash
Illustrationer:
Landskapslaget och Max Goldstein.



Detta är ett stödmaterial som ska tillämpas vid
utformning av förskolors och skolors utemiljöer.
Det riktar sig till dig som beställer och gestaltar
förskole- och skolgårdar.

Topografi

Topografisk variation - plana ytor, kullar och rum



En bevarad berghäll eller en kulle med stockar, stenar och stubbar erbjuder både motorisk lek och en plats att samlas på.
Bild ovan: Stefan Bohlin



Gården ska ha en topografisk variation som utmanar barnen motoriskt och skapar möjligheter till lek och rörelse, det vill säga att barnens aktiviteter nyttjar och tar till vara topografin. Den ska vara fysiskt tillgänglig på så många platser och områden som är möjligt, utifrån miljöns förutsättningar.

Tomter som naturligt har en topografisk karaktär, med berghällar och kullar, är alltid bäst, men det är också möjligt att bygga upp en topografisk variation. Topografin är rumsskapande och ger utblickar. Med höjdsättning kan gården ges olika uttryck beroende på väder. Även små nivåskillnader har värden för att skapa spännande lekmöjligheter med exempelvis vatten.

De topografiska områdena på gården ska ha vistelsevärden och kan därför inte vara för branta, bullriga eller avskärmade från övriga gården. De ska erbjuda utsikt, klättring och annan rörelselek och barnen ska kunna kana, rutscha och rulla. Topografin kan nyttjas för att samlas i grupp för undervisning och för att integrera lekutrustning, till exempel rutschkana, hinderbana, terrasseringar eller vattenlek. Även väldigt små topo-



Ovan: Lekredskap som nyttjar topografin.

grafiska skillnader kan vara av värde, till exempel att kunna rulla över nivåskillnader med rullstol, gästol eller andra hjälpmedel.

Öppna och plana ytor ska finnas i flera av gårdens zoner. Här ska det vara möjligt att utföra olika aktiviteter som att uppföra tillfälliga byggkonstruktioner och att få upp fart i spring och lek. Plana ytor kan vara av olika material och kan med detaljerad gestaltning och medveten höjdsättning höja lekvärderna på gården. De kan vara av olika material; asfalterade, belagda med marksten eller stensmjöl. Viktiga stråk ska kunna skottas vintertid, och på minst ett ställe bör det vara möjligt att placera snö i högar.

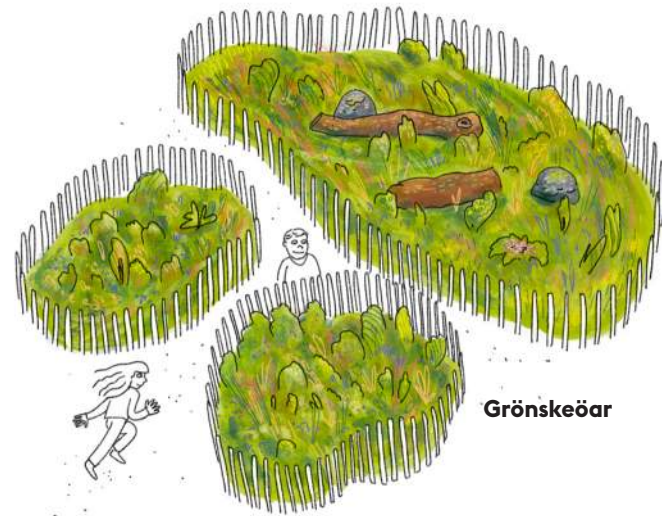


Ovan och nedan: På en från början platt yta kan ett topografiskt landskap konstrueras för lek.



Grönska

Vegetation för grönare gårdar



Grönskeöar



Större grönskeö



Stigar och spänger

För att åstadkomma grönare gårdar finns det i huvudsak tre olika strategier att tillämpa. Syftet är att skapa goda förutsättningar för barnens vistelse och för vegetationens etablering. Genom att skapa slingor, gångar och passager genom eller runt vegetationen tillgängliggörs grönskan för barnen. Barnen kan omslutas av grönska och få tillgång till taktila värden så som doft, smak och känsel, inte bara när man vistas i grönskan, utan också i de tillgängliga mellanrummen.

- På gårdar där friytan är liten fungerar det inte att barnen vistas i grönskan. Slitage och kompaktering blir för omfattande för att växterna ska klara sig. Ett sätt att arbeta med grönska på sådana gårdar är att anlägga grönskeöar som är instängslade, åtminstone under etableringstiden. Även om barnen inte är i grönskan så kan de ta del av skugga, dofter, rumsligheter med mera. Grönskeöar är också ett sätt att möjliggöra för alla barn att röra sig genom grönskan, även med hjälpmedel.
- Om det är möjligt kan man arbeta med större grönskeöar där kanten blir ett intressant element med mervärden för barnen.
- På tillräckligt stora gårdar finns förutsättningar att planera gröna ytor där barnen kan vistas fritt. För att motverka ett stort slitage och kompaktering kan stigar, spänger och liknande inslag planeras in.

Bevara befintlig natur

Befintlig natur ska alltid bevaras i största möjliga mån. Ojämn markyta, med rötter, berghällar, nedfallna pinor och kottar, stenar och naturliga ojämnheter ger höga lekvärden. Befintliga träd är särskilt viktiga, men även buskar och sly är betydelsefulla då de bidrar till olika karaktärer och skapar rumsligheter.

Om tomten inte har naturkaraktär från början bör naturlig miljö anläggas. Det innebär att plantera träd och buskar samt att skapa ojämnheter på ett sådant sätt att barnen upplever zonen som vild och naturlig.



Asfalt som brutits upp i fantasifulla mönster i samråd med barnen gör plats för grönska.

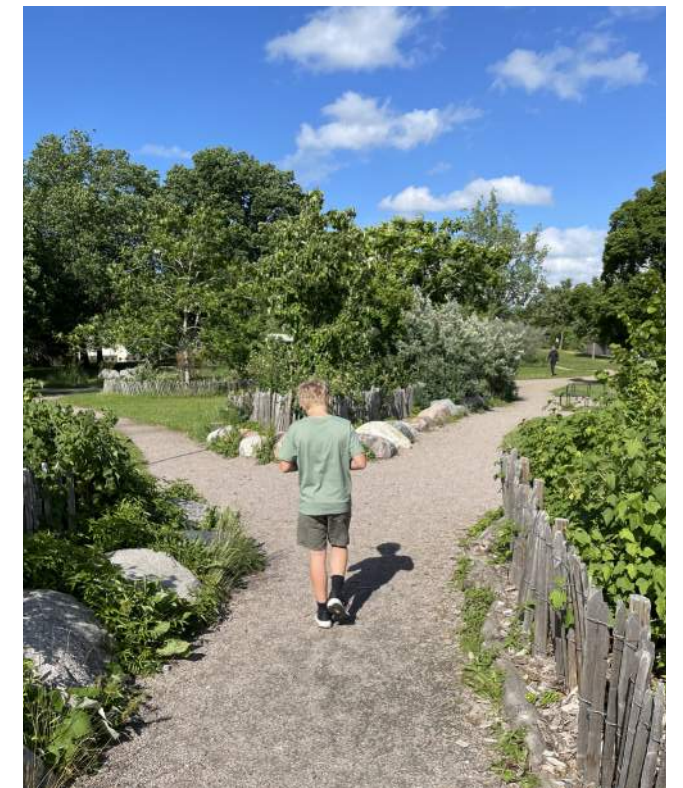
Plantera varierad vegetation

Gården bör ges en stor variation av växtarter som bidrar till att gården förändras mellan årstider och över tid.

Vid etablering av planteringsytor måste vegetationen hägnas in så att den kan etablera sig. Placeringen av planteringsytor är avgörande för hur väl växterna klarar sig, särskilt på små gårdar. Skydd kan ske med instängsling av olika slag, så att barnen kan uppleva vegetationen, sticka in handen och lukta och smaka. Planteringen bidrar också med skugga, temperaturreglering och fördröjning av vatten.

Flera olika trädkarter ger både träd som blir stora och karaktärsskapande, och träd som är mindre, ger frukt eller går att klättra i. Artval ska utgå från platsens förutsättningar, och träden ska planteras i ordentligt tilltagna växtbäddar. Växterna bör vara robusta, tåliga och ska klara torka och slitage. Flerstammiga träd är inte lika sköra för att t.ex. en av stammarna behöver tas bort på grund av slitage. Träden kan skapa lövtak och stammarna ger rum med stark karaktär.

Buskar av olika storlekar, perenner, marktäckare, örter och lökar bidrar till variation och helhet. En variation av buskar, som bildar rumsligheter och har olika lek-



Ovan: Instängslad grönska med gångar emellan ger växterna möjlighet att etablera sig. Nedan: Spänger samlar barnspring så att grönskan kan etablera sig och jorden ej kompakteras.





Lövskugga bidrar till en god miljö för barn att vistas i.



värden, bör planeras in. Dessa rumsligheter skapar viktiga platser för avskildhet och reträttplatser som ger barnen möjlighet till återhämtning.

Vegetation som ger löst material är värdefull, det kan vara kottar, bär, näsor och löven på hösten.

Möjlighet till odling bör eftersträvas. Det innebär att en lämplig yta finns med tillräckligt jorddjup och med närhet till vattenutkastare. En del av odlingslådorna ska vara högre för bättre tillgänglighet. Odlingsytorna kan användas av verksamheten utifrån hållbart lärande eller av till exempel fritidsverksamhet. Det är positivt om ytan är flexibel över tid och kan förändras utifrån verksamhetens behov och önskemål.

KOMUREBI är ett japanskt ord som beskriver när solljus strilar genom vegetation. En bra miljö för barn att vistas i!



Lönn, höstfärg



Ovan: Japansk lönn Nedan: Avenbok

VARIATION ÖVER ÅRSTIDER
Årets variationer ger möjlighet till många olika sinnesintryck. Välj växter på gårdarna som skapar grönska, blomning och höstfärg.



Sälg , våraspekt



Ovan: Rönnbär. Nedan: Vintergäck





Ovan: Häggmispel. Nedan: Sälg



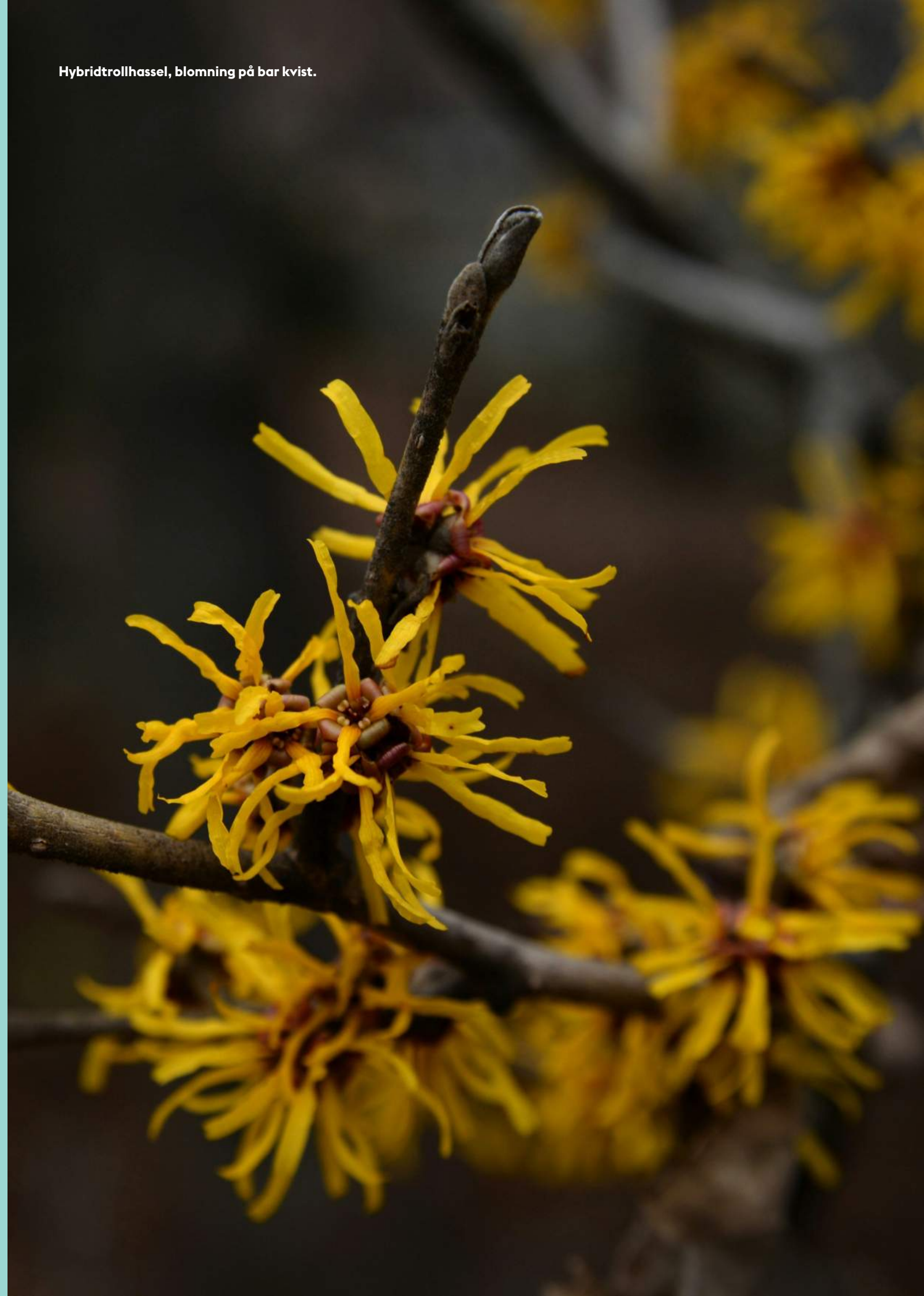
Ovan: Lönnäsa. Nedan: Vintergrön tall. Längst ner: Blommande syrén



ATT TÄNKA PÅ VID PLANERING AV VÄXTLIGHET

- Lukta, smaka, känna: Föreslå växter som ger möjlighet att förundras - det sinnliga, olika dofter, färger, texturer, lövsus.
- Växter ska alltid vara giftfria.
- Föreslå växter som ger årstidsvariation.
- Lösa material som kottar, bär och löv ger möjlighet för lek.
- Olika sorters löv, räkna kottar, grenvinklar och fraktaler ger möjlighet för pedagogik.
- Odling skapar möjlighet att förstå ekosystem och kan kopplas till läroplanen.
- Variation av arter ger rikare upplevelser.
- I de delar av gården som utsätts för stort slitage, nära entréer och intill vissa målpunkter bör det föreslås robust vegetation som till exempel slår rotskott.
- Planera in träd så det inte gör något om ett träd försvinner. Plantera dungar.
- Flerstammiga buskträd ger goda lekmiljöer.

Hybridtrollhassel, blomning på bar kvist.



Lokalklimat

Sol och skugga för behagliga miljöer



Pergolor är viktiga komplement till lövskugga.



Vandrande skugga ger förutsättning för lek olika årstider och vid olika väder.



Samlingsplatser under träd ger möjlighet till undervisning i skugga.

För att uppnå ett gott lokalklimat behöver barnens lek och den pedagogiska verksamheten kunna ske i både sol och skugga.

Målsättningen är att nyetablerade gårdar inom 10 år ska ha minst 30 % lövskugga. Om det inte varit möjligt att bevara uppvuxen vegetation kan det behövas pergolor, soltak och liknande för att kompensera brist på lövskugga, innan de nya träden blivit stora.

Platser för stillasittande lek, till exempel sandlandskap, ska skuggas minst 50 %. Skugga vid stillasittande aktivitet, i synnerhet för yngre barn, är av största vikt. En sandyta kan placeras så att den skuggas av befintliga träd eller skuggas av nya träd som planteras på lämpliga ställen. Vid planeringen av pergolor och soltak är det viktigt att tänka på att solen rör sig över dagen och står olika högt beroende på årstid. En pergola skuggar ibland bäst om den inte är placerad just över sandlådan.

Eventuell bollek måste ha en öppen yta, då är det bra att planera in en träddridå eller liknande vid sidan av planen så att delar av ytan skuggas.

Träd kan med fördel skugga **byggnadens fasad** för att svalka inomhusmiljö och bidra till naturkontakt i yver inifrån byggnaden.

Väderskydd ska planeras in för att skapa förutsättningar för utevistelse och lek även under nederbörd och kyla. Väderskydd behövs i direkt anslutning till entrén samt på minst ett ställe ute på gården. Skärmar, plank, topografi och bodar fungerar som vindskydd och kan ge gott lokalklimat till exempel under tidiga vårdagar. De ska utformas och placeras så att de inte blir otrygga platser utanför verksamhetstid.

TÄNK PÅ ATT! Ofta varierar bullernivåer och luftkvalitet över gården. Placera därför viktiga platser som uteklassrum, samlingsplatser och den trygga zonen i områden med bäst värden avseende buller och luftkvalitet.



Bild: Naturlekplatser

Solsegel kompletterar lövskugga vid behov.



Platser för alla

Inbjudande och tillgängliga gårdar



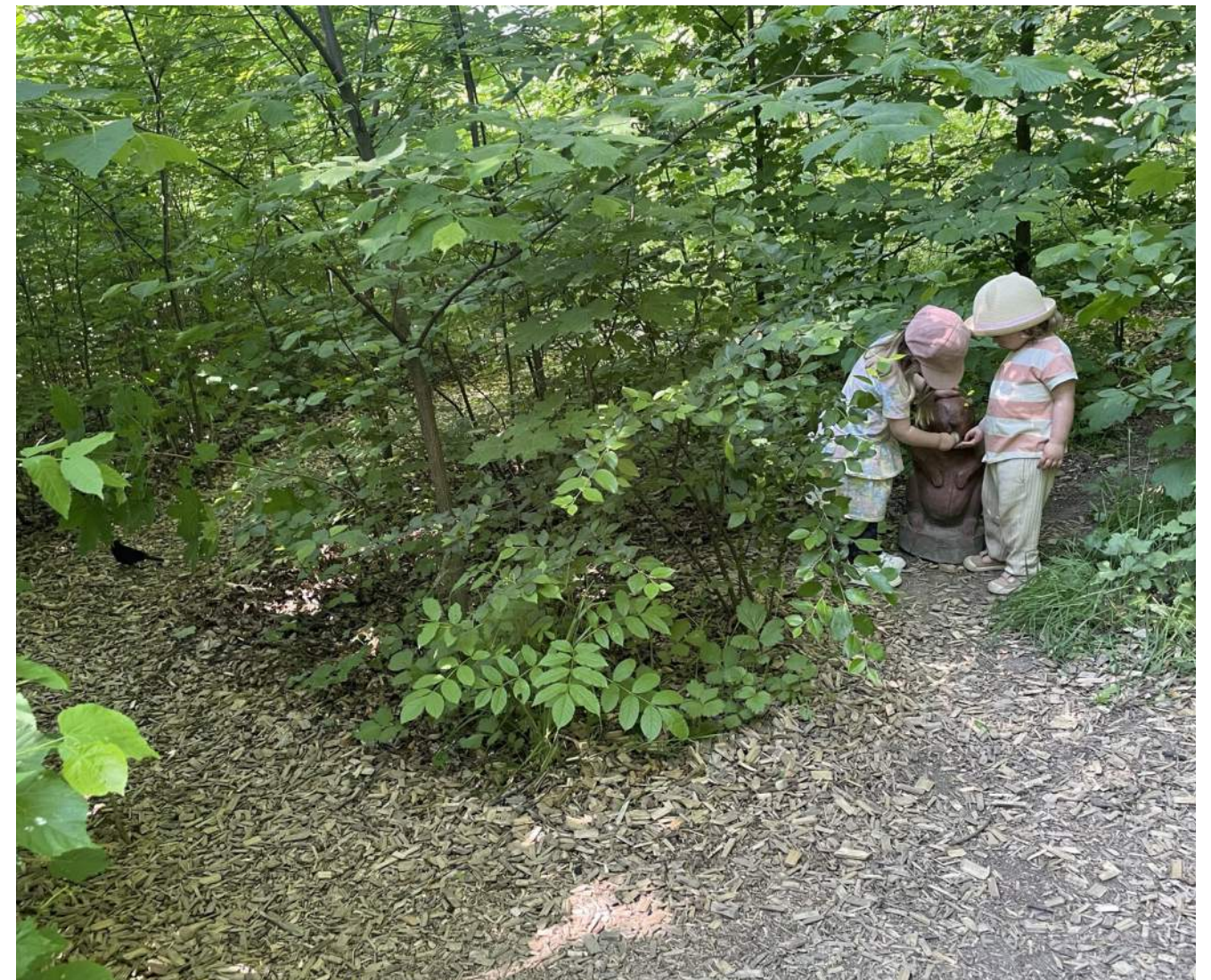
Våra skol-och förskolegårdar ska utformas för att alla barn ska kunna delta i lek och rörelse och få möjlighet till återhämtning utifrån sina förutsättningar och behov. Miljön behöver utformas för att ta hänsyn till olika behov av att vara social, olika förmåga att hitta fokus, se, höra och röra sig.

Tillgängliga för alla. Stadens gårdar ska vara tillgängliga för alla. Målsättningen är att utemiljön passar för alla barn och unga oavsett behov och förutsättningar, det betyder att det måste finnas en variation – det ska finnas något för alla även om allt inte är för alla. Gestaltningen behöver skapa möjlighet till att barn och unga kan leka på jämlika villkor. Det betyder till exempel att det ska gå att rulla sig fram till platser för både aktiv lek och för lugn i alla zoner. Sandlandskap med lekbord och vattenlek som är möjliga att ta del av även för barn med hjälpmedel är exempel på hur en aktivitet gestaltas för att alla barn och unga ska kunna delta. Att olika aktiviteter har tydliga rum är bra för alla, detta är extra viktigt vid perceptionssvårigheter och kognitiva funktionsnedsättningar. Tillgängliga ledstråk som binder samman utemiljön ökar också delaktigheten genom att alla barn och unga självständigt kan röra sig mellan aktiviteter och zoner. Ledstråken kan med fördel kompletteras med sinnliga och lockande element som uppmuntrar till rörelse och upptäckarglädje. Ett vindspel i början av ett ledstråk, planteringar av väldoftande örter eller en spännande portal är exempel på lockande element. Planteringar bör planeras utifrån att alla barn ska kunna känna och lukta på växterna, det innebär att planteringar bör planeras i olika nivåer, antingen genom planteringslådor eller val av olika höga växter.

Flera icke-programmerade ytor ska finnas på gården i syfte att ge utrymme för barn att själva påverka sin miljö, ge plats för lek som barnen initierat själva, samt ge utrymme för flexibilitet hos verksamheten. Icke-programmerade ytor är inte samma sak som tomma ytor, det kan vara trädgångar, kullar, områden med sly eller öppna asfaltsytor.



Del av sandlandskap med bakkbord som tillgängliggör leken för fler.



Vildvuxna partier är lämpliga för reträtt.

Reträttplatser är platser där barn kan varva ner, dra sig undan och har möjlighet att skapa sin egen värld. Platsen ska vara en kontrast till en intensiv inomhusmiljö, och ge möjlighet till vila, att tränga sig in i ett utrymme och vara omsluten. Reträttplatserna kan med fördel skyltas som en ”paus-plats” så det blir tydligt för alla barn och unga vad som gäller på de platserna, tydligheten gynnar särskilt barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Platserna ska finnas i flera av gårdens zoner och präglas av grönska och material som barnen kan göra avtryck på. I den trygga zonen kan en reträttplats finnas på en veranda vid entrén nära personalens ankarplats. I den aktiva zonen kan reträttplatsen vara i ett buskage eller vid lekhus. I den vilda zonen är vildvuxna partier lämpliga för reträtt där barnen kan skapa kojor med mera. Vad en reträttplats innebär är olika för olika barn. Möjlighet till fantasilek och upplevelse av grönska, naturväxlingar, utblickar/utsikt och att pyssla om något är exempel på nedvarvning för barn.

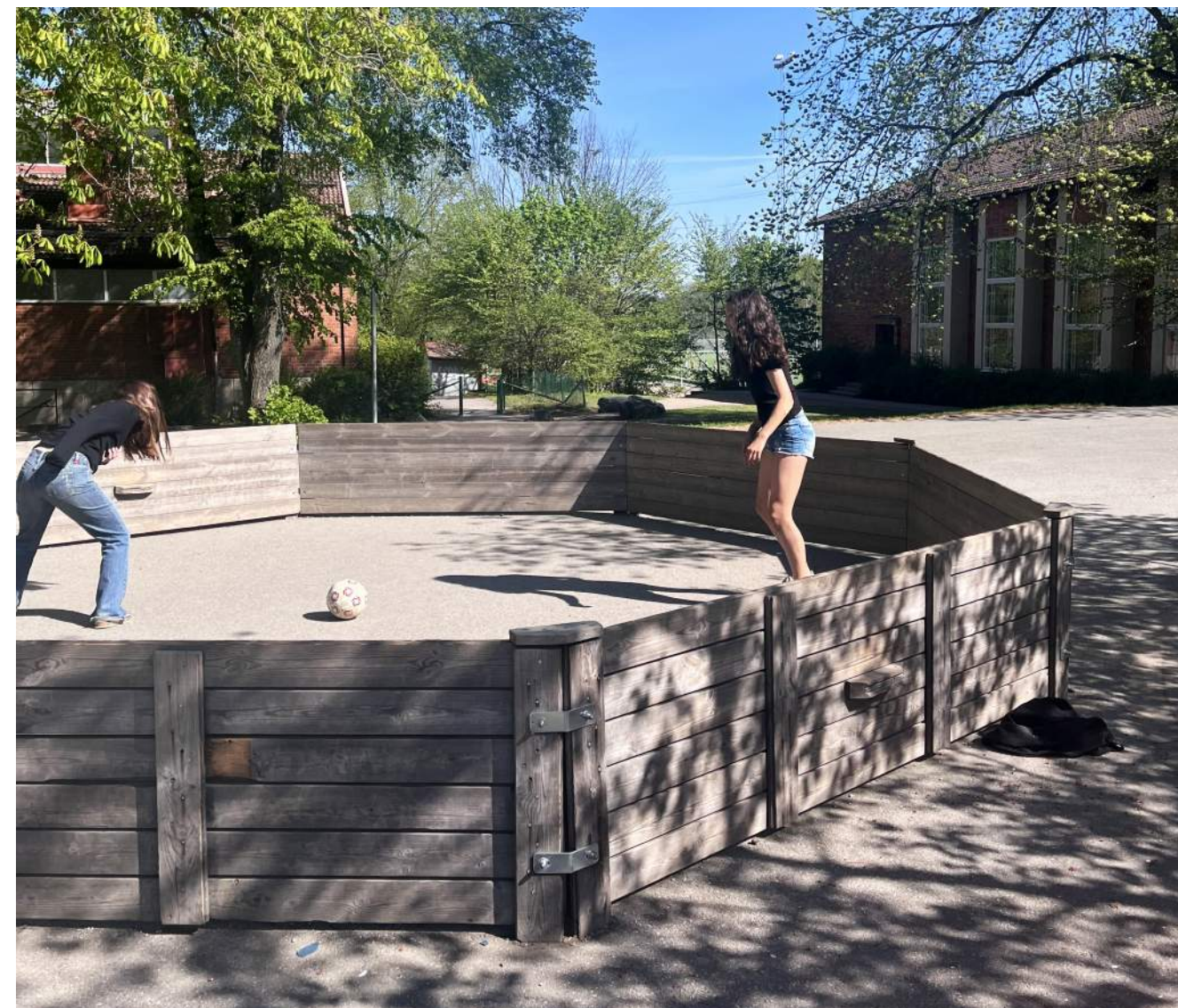
TIO GESTALTNINGSPRINCIPER SOM FRÄMJAR INKLUDERINGEN AV BARN OCH UNGA MED FUNKTIONS-NEDSÄTTNING:

- Cirkulär lekyta
- Lekutrustning gestaltad som igenkännbara/vanliga objekt
- Lösa lekobjekt på lekytan
- Tillgängliga ytor och tillräcklig plats mellan utrustning för att röra sig
- Lika delar marknivå som upphöjd nivå med system för att förflytta sig mellan dem
- Lekutrustning som kräver att fler än ett barn leker med den samtidigt
- Utrustning som erbjuder utmaning för alla
- Platser att titta ifrån eller hoppa in i leken
- Bekväma eller mysiga platser
- Aktiviteter med sensorisk stimulering och visuella eller taktila element.

(Fernelius & Christensen, 2017).



Pratplatser är en viktig del av skolgården för de lite äldre barnen och särskilt flickor. För dem behöver skolgården vara minst lika attraktiv som uppehållsrum eller skolkafé. Pratplatser kan vara platser där det går att sitta, promenera, eller på andra sätt vistas i grupp medan man pratar. Pratplatser kan exempelvis vara sittplatser med varierande utformning, inte bara bänkar utan även utegym, slingor, kanter, utsiktsplatser, off-stage-områden vid en bollplan eller scen, eller rum skapade av häckar eller buskage. De får gärna vackert utformade och det är positivt om det går att spela musik på någon av platserna. Platserna ska placeras och utformas så att andra kan passera förbi utan att en känner sig utsatt för blickar.



Ytor för sport bör finnas på skolgårdar. Dessa används i idrottsundervisningen men även under raster och av fritidsverksamheten. För att bollplanen inte bara ska användas av de som redan är duktiga är det viktigt att den placeras så att alla som tycker det är roligt med bollspel uppmuntras att prova på och delta. Genom att tillämpa den så kallade on-stage, off-stage, backstage-principen, ges nyfikna barn möjlighet att betrakta de som spelar. De som vill öva kan göra det på en yta som inte ligger i

omedelbart centrum för andras blickfång. Principen bör användas även för scen, basket, isrink och andra aktiviteter där barnen kan uppleva att det behövs någon typ av förkunskap för att delta. Ytorna för bollsport bör vara placerade i gårdens kanter, för grundskola i den ytkrävande zonen, för att inte tränga undan andra lekvärden i den öppna och aktiva zonen.

Rörelseglädje
Självvalda utmaningar
Stimulering av fantasin
Möjlighet till eget skapande
Social stimulans
Positiva sinnesupplevelser
Föränderliga miljöer
Praktiska uppgifter som ger mening

JÄMSTÄLLDA:

- balansera
- hoppa
- klättra
- gräva
- naturlek
- lek med lösa material

Varierad lek

Skala, material och platser



Skolgården/förskolegården ska ha varierade platser för lek och innehålla element och miljöer som ger förutsättningar för detta.

OLIKA FORMER AV LEK

1. Motorisk lek
2. Utforskande lek
3. Rollek
4. Fantasilek
5. Kreativ lek
6. Regellekar
7. Bråklek (på engelska rough-and-tumble)
8. Närma sig fara (på engelska deep play)
9. Lek genom kommunikation
10. Vidlyftig lek



Olika typer av markmaterial möjliggör lek på olika sätt, till exempel att rista.



När barnen leker i naturen är **löst material** en viktig komponent. Att kunna samla pinnar, kottar eller andra fröställningar gör det möjligt för barnen att använda dem i sin lek, men också i verksamhetens pedagogiska arbete.

På gården ska det finnas **stockar, stenar och stubbar** som barnen kan leka på och med. De bidrar till att barnen utvecklar sin motorik och stimulerar till en mer fri lek än av fabriktillverkad lekplatsutrustning. Leken blir mer jämställd och fredlig. Stockar och stenar kräver också mindre underhåll än ordinär lekutrustning. För att uppnå detta är det positivt att skoltomten eller förskoletomten är förlagd på en plats där det till största del går att nyttja befintlig natur.

Varje förskolegård/skolgård ska ha ett **sandlandskap**. Sandlandskap är populära upp i mellanstadieåldern, men även äldre barn på t.ex. anpassad grundskola kan vilja leka i sandlandskapet. Området med sand bör vara minst 20 kvadratmeter så att flera lekar kan pågå parallellt. Helst ska gården ha flera stycken, varav ett i den trygga zonen. Regnskydd eller tät pergola bör inte vara placerad över sandlandskap för att sanden inte ska torka. Den bästa skuggan är lövskugga. Sandlandskapet ska ge möjlighet till varierad lek, motorisk träning för de minsta, möjlighet att skapa i formbar sand och

möjlighet att gräva. Ett sandlandskap utformas i flera delar och bör ha en sarg av trall eller stockar, samt en tillgänglig del. Olika lekredskap kan integreras i sandlandskapet, till exempel balanslek.

Gården ska ha en **variation av markmaterial**. De ska ha olika karaktär och egenskaper, som släta, ruffiga, hårda och mjuka, genomsläppliga. Materialen ska även ge möjlighet för barnen att själva göra avtryck, exempelvis genom att rista. Variationen av markmaterial ska bidra till en känsla av rumslighet, visa på gränser mellan olika platser och zoner och ge barnen olika upplevelser. Barnen ska få en upplevelse av att olika material känns olika när man kliver på dem. Asfaltsytor kan målas för olika typer av lekar och spel och kan användas för olika konstyttringar och för att tillgängliggöra ett ledstråk.

På skolgården bör det finnas **plank** som kan användas för lek. Mot ett plank kan man spela boll eller kasta snöbollar, men det är också möjligt att sätta upp dukar för målning eller andra former av skapande. Planket kan finnas i den öppna eller aktiva zonen och gärna ligga nära platser för annan pedagogisk verksamhet, till exempel ett uteklassrum.

MOTSATSER ATT TÄNKA PÅ FÖR ATT SKAPA VARIATION:

- Öppet - slutet
- Hårt - mjukt
- Plant - kuperat
- Löst - fast
- Utrustning - okodade ytor
- Högt - lågt
- Sol - skugga



Bild: Fredrik Sandin Carlsson

TÄNK PÅ ATT

Traditionell lekutrustning kan med fördel integreras i den gröna miljön. En större klätterställning med olika nivåer bidrar till variation och lekvärde där man kan öva sin motorik, leka kull med mera. Olika nivåer i klätterställningen utmanar barnen allt eftersom de växer och utvecklas.

Pedagogik

Gården som plats för lärande



Utomhusklassrum. En skolgård bör ha en yta särskilt lämpad för utomhuspedagogik, till exempel ett utomhusklassrum. Ett utomhusklassrum bör placeras i en lugn del av gården, där ljudnivåerna är relativt låga och det är möjligt att vistas utan att störas av områden för lek och stråk med förbipasserande.

Växter i det pedagogiska arbetet. Växtval som tydligt visar på årstidsväxlingar med blommor eller fröställningar på våren och röda löv på hösten lär barnen om naturens processer. Med träd, buskar och perenner som ger löv, kottar och fröställningar i olika färger och former kan gårdens växter bidra på många olika sätt till undervisningen. En stor variation av arter är alltid positivt och ökar möjligheterna för verksamheten att använda utemiljön i undervisningen.

Odling och kompost bör vara en möjlighet på skolgården/förskolegården. Det ger barnen möjlighet att lära sig om odling, ekosystemtjänster, matförsörjning och biologisk mångfald.



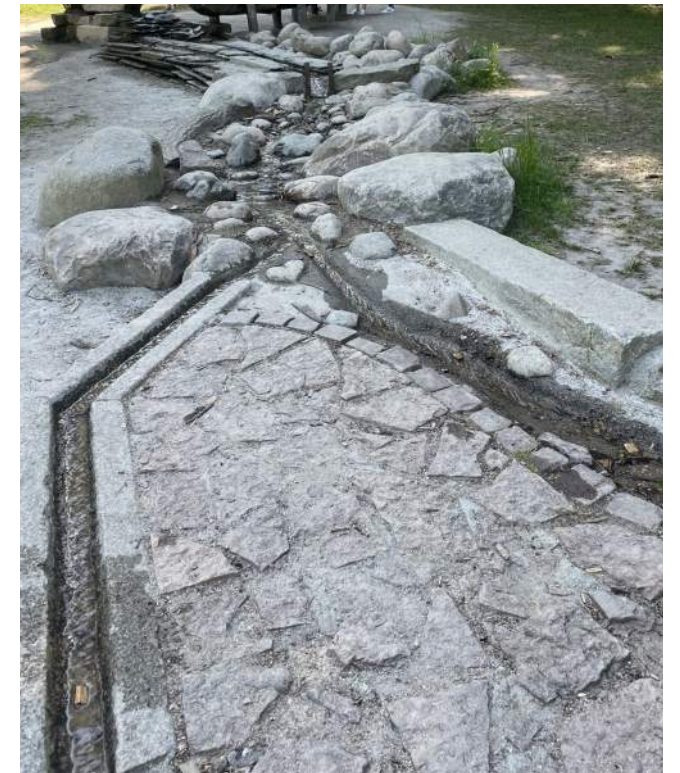
Bild: Filip Urban

Materialförråd. Vid de platser där gården har materialförvaring ska det finnas en hårdgjord yta i närheten. Här kan barnen använda styltor, byggklossar, ställa fram stafflier och annat material i undervisningen eller för rastverksamheten.

Vattenlek. Förutsättningar för vattenlek ska alltid finnas på en gård och gärna på flera platser. Vattenleken är också lämplig att integrera i slänter eller andra typer av sluttningar, finns det inte naturligt på gården kan de konstrueras på olika sätt så att vattnet kan få en fallhöjd.

TÄNK PÅ ATT!

På gården kan det finnas skyltning som beskriver gårdens växter. Den kan användas i undervisningen, bli en del av berättelsen om barnens utemiljö och förklara för föräldrarna hur gårdens växtlighet är planerad utifrån barnens behov.



Övrigt

Förvaring, belysning, eluttag och vattenutkastare



För att gården ska fungera praktiskt ska stöttande funktioner finnas. Det handlar bland annat om vattenutkastare och eluttag, som placeras och utformas så att obehöriga inte kan använda dem utanför verksamhetstid.

Eluttag ska placeras på byggnadens fasad alternativt i/ på ett förråd eller på andra lämpliga ställen på gården. Det ska också finnas minst en **vattenutkastare**. En större gård bör ha fler lägen med vatten, exempelvis vid odling, vattenlek och för vattenspridare.

Förvaring ska vara ändamålsenlig och dimensionerad för förskolans eller skolans planerade elevantal och vara tillgänglig för rastverksamheten och för personalen i undervisningen.

Belysning. För att gården ska vara tillgänglig och användbar året runt ska gårdarna ha, inte bara funktionsbelysning, utan även social belysning. Att belysa vertikala element och vegetation så att rum och gränser framträder skapar trygghet under den mörka tiden och ger ytterligare variation i upplevelsen av gården. Det innebär att belysningen dels ska vara funktionell, lysa upp stråk och göra platser tillgängliga, dels att den ska vara social och skapa rumsligheter och identitet på platser för lek och vistelse.



Att väga olika intressen

Att skapa goda utemiljöer för förskolor och skolor är komplext, det finns många motstående intressen. I planeringen av gårdarna är det viktigt är att vara transparent i att det finns intressekonflikter, i nästan alla projekt måste val och prioriteringar göras. Med barnrättsperspektivet i fokus ska detta göras, med hänsyn till lekvärden och övriga aspekter som påverkar och stöttar en hållbar utformning. Några vanliga intressekonflikter att ta ställning till när ytor disponeras, programmeras och utformas listas här:

Grönska – Slitage/kompaktering

Grönska på gårdar utsätts för högt slitage. Gräs och lågt växande planteringar kan få svårt att etablera sig. Trädrötter kan inte få näring, vatten och luft när jorden kompakteras. För att säkra grönska på gårdarna är det därför nödvändigt att planera för tålig vegetation av olika slag och växtbäddar som inte kompakteras. Att arbeta med grönskeöar och att stängsla in grönskan under etableringen är en strategi för att minska slitage och kompaktering av grönytor.

Naturliga markmaterial – Fysisk tillgänglighet

Stadens mål är att minska andelen hårdgjord yta och anlägga gårdar som har en större andel naturliga miljöer. Samtidigt ska gårdarna vara tillgängliga för alla barn. En viktig aspekt är att alla barn ska ha tillgång till olika funktioner, men hela gården behöver inte vara tillgänglig för alla. Den fysiska tillgängligheten till grönska kan till exempel göras genom grönskeöar med tillgängliga spänger eller gångar. Ytor som anläggs med icke naturliga markmaterial behöver utformas med omsorg för att skapa attraktiva och intressanta miljöer för barn.

Överblickbarhet – Avskildhet

Överblickbarhet är en fråga om pedagogernas möjlighet att ha uppsikt över barnen men påverkar också hur öppna gårdarna uppfattas utanför verksamhetstid. Att det finns avskilda ytor för återhämtning är viktigt, för alla beroende på dagsform och humör och särskilt för barn med NPF-diagnoser. Avskildhet kan åstadkommas på olika sätt, ett exempel är att arbeta med flerskiktighet

i vegetation. Överblickbarhet kan också åstadkommas genom att pedagogerna rör sig runt på gården och har flera ankarplatser så att de kan ha god uppsyn.

Högintensiva ytor – Avskilda ytor

Om tillräcklig yta finns och alla önskade zoner finns minskar risken för intressekonflikter. När ytan är begränsad kan funktionerna på gården inkräkta på varandra. Exempelvis har ytor för sport en intensiv karaktär som riskerar att dominera och tränga undan andra lekvärden samt påverka värdet av reträttplatser.

Leriga miljöer – Leriga barn

Fler naturmaterial och utrymmen för lek i naturmiljö innebär goda lekvärden för barnen, men ställer också krav på tåliga kläder. Leriga och smutsiga kläder kan innebära utmaningar för såväl verksamhet som vårdnadshavare. Viktigt att utgångspunkten är att barnen ska ha tillgång till en fri och stimulerande lek.

Löst material – Skräpighet

Barn och vuxna har ofta olika blick på vad som är skräpigt och vad som är ett potentiellt lekvärde. Höga lekvärden på en gård innebär löst material och ytor barnen kan påverka själva, för till exempel kojbyggen. Skötsel av gårdarna behöver ske så att gårdarna inte får en steril miljö och att löst material finns tillgängligt för barnen. Hur viktigt är det att klippa ner sly? Hur ofta måste man sopa asfalten?

Skapa en miljö – Ta hand om en miljö

Vissa ytor eller lekvärden kan periodvis vara svåra att upprätthålla, det kan gälla till exempel odling. När dessa ytor planeras in är det bra att tänka att de även kan ha en tillfällig användning, till exempel att odlingsytor kan täckas över och användas som sittplatser eller liknande under delar av året eller under de perioder när det är svårt att sköta om dem.





FÖRSKOLA

Projekt: Xxxxx
Byggaktör: Xxxxx

BERÄKNINGSVEKTYG - LEKYTEFAKTOR (LYF)

OBS: Beskrivning av hur bedömingen av varje lekvarde ska ske finns i kap 4 i dokumentet "Lekvärdesriktlinjer för skolgårdar". **Endast celler i kolumnen "VÄRDE" ska fyllas i.** Celler med tjocka kantlinjer är obligatoriska och beöver vara uppfyllda.

LEKVÄRDEN STEG 1		VÄRDE	ENHET	PROCENT	LEKVÄRDESAKTOR	KOMMENTAR
PROJEKTFÖRUTSÄTTNING	Gäller projektet nybyggnation eller upprustning av befintlig gård?	VÄLJ				
1. FRIYTA	1.1 Gårdens friyta	3000	kvm		0,0	Area under 3000 kvm ger negativt värde. Max 5 pluspoäng.
	Hur många barn planeras verksamheten för?	150	antal			
	1.2 Kvadratmeter friyta/barn	20,0	m2/barn		0,0	Area under 20 kvm/barn ger negativt värde. Max 5 pluspoäng.
	1.3 Byggnaden är friliggande	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
2. LEKVÄRDEN TIDIG BEDÖMNING	2.1 Gården är sammanhängande	NEJ			0,0	Ger 1 poäng.
	2.2 Det finns en plan, öppen yta	VÄLJ				Obligatoriskt.
	2.3 Gården har varierad topografi	0	kvm	0	0,0	10-50% av gården ger poäng. Max 3 poäng.
	2.4 Del av gården har befintlig naturkaraktär	0	kvm	0	0,0	Från 5-50% ger stigande skala poäng. Max 5 poäng.
	Hur många procent av gården utgörs av direkt berg i dagen/berghäll	0	kvm	0	0,0	
Preliminär LYF Steg 1					0,0	Ange om projektet avser nybyggnation eller upprustning
LEKVÄRDEN STEG 2						
3. ZONERING	3.1 Antal zoner	VÄLJ	antal		0,0	Obligatriskt: Minst 2 zoner. Poäng vid 3 zoner, 2 poäng.
4. TOPOGRAFI	4.1 Det finns kulle och/eller slänt som lämpar sig för lek	VÄLJ				Obligatoriskt.
	4.2 Lekutrustning nyttjar topografin	0	antal		0,0	Antal lekutrustning. Fem fasta utrustningar ger maxpoäng
5. GRÖNSKA	4.3 Gården innehåller topografiska element (trappa, dike, kanter)	VÄLJ	antal		0,0	Max 1 poäng.
	LYF TOPGRAFI				0,0	
	5.1 Del av gården har anlagd naturkaraktär	0	kvm	0	0,0	Kvm av gården. Från 5-50% ger stigande skala poäng
	5.2 Det finns en stor variation av växtarter	0	antal		0,0	Mellan 10 och 60 arter ger stigande skala poäng. Max 2,5 poäng.
	5.3 Vegetationen skapar rumsligheter	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
	5.4 Det finns minst ett stort befintligt träd	NEJ			0,0	
	5.5 Det finns minst ett befintligt, eller planeras för minst ett, stort träd	VÄLJ				Obligatoriskt.
LYF GRÖNSKA				0,0		
6. LOKALKLIMAT	6.1 Ytor för lek och reträttplatser finns i sol och i skugga	VÄLJ				Obligatoriskt.
	6.2 Vegetation ger skugga i alla gårdens zoner	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
	6.3 Det finns platser med väderskydd	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
	6.4 Skärmtak kompletterar lövskugga	0	kvm		0,0	Ger 1 poäng vid minst 1% av friytan.
7. PLATSER FÖR ALLA	LYF LOKALKLIMAT				0,0	
	7.1 Det finns reträttplatser	VÄLJ	antal		0,0	Max 2 poäng.
	7.2 Det finns icke-programmerade ytor	NEJ			0,0	Ger 1 poäng.
	7.3 Det finns områden enligt onstage, offstage backstage-principen	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
	7.4 Det finns en scen	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
	7.5 Det finns skyddade sittplatser i den trygga zonen	NEJ			0,0	Ger 1 poäng.

8. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR VARIERAD LEK	7.6 Det finns pratplatser	0	antal	0,0	Antal platser. Mellan 3 och 5 platser ger poäng. Max 1 poäng. Obligatoriskt. Obligatoriskt.
	7.7 Det finns lugna pausplatser tillgängliga med hjälpmedel	VÄLJ			
	7.8 Det finns platser för aktiv lek tillgängliga med hjälpmedel	VÄLJ			
	LYF PLATSER FÖR ALLA			0,0	
	8.1 Det finns varierade platser för lek	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	8.2 Det finns plank	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	8.3 Gården innehåller naturliga element	0	antal	0,0	En poäng för om det finns stubbar, stenar resp. stockar
	8.4 Det finns yta med formbar sand	VÄLJ		0,0	Max 2 poäng.
	8.5 Markmaterial är varierat	0	antal	0,0	Max poäng för 12 olika markmaterial, max 2 poäng.
	8.6 Det finns förutsättning för motorisk lek	NEJ		0,0	Ger 2 poäng.
9. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR PEDAGOGIK	LYF FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR VARIERAD LEK			0,0	
	9.1 Det finns samlingsplatser	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.2 Växtval är gjorda för att ge pedagogiska mervärden	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.3 Hårdgjord yta anpassad för skapande i närheten av materialförvaring	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.4 Det finns väggar/plank att sätta upp material på	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.5 Det finns vattenlek	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.6 Det finns odlingsmöjligheter	0	kvm	0,0	Ange kvm. Ytor mellan 4 och 20 kvm ger 0,5 p. Över 20 kvm 1 p
10. ÖVRIGT	LYF FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR PEDAGOGIK			0,0	
	10.1 Det finns materialförvaring anpassat efter elevantal och årskurs	VÄLJ			Obligatoriskt.
	10.2 Det finns eluttag	VÄLJ			Obligatoriskt.
	10.3 Det finns vattenutkastare	VÄLJ			Obligatoriskt.
	10.4 Gården har funktionell och social belysning anpassad efter resp. zon	VÄLJ			Obligatoriskt.
	10.5 Minst hälften av gården är inte underbyggd.	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	10.6 Friytan ligger dikt an entréer	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
RESULTAT LYF				0,0	



SKOLA (F-9)

Projekt: Xxxxx
Byggaktör: Xxxxx

BERÄKNINGSVEKTYG - LEKYTEFAKTOR (LYF)

OBS: Beskrivning av hur bedömingen av varje lekvarde ska ske finns i kap 4 i dokumentet "Lekvärdesriktlinjer för skolgårdar". Endast celler i kolumnen "VÄRDE" ska fyllas i. Celler med tjocka kantlinjer är obligatoriska och beöver vara uppfyllda.

LEKVÄRDEN STEG 1		VÄRDE	ENHET	PROCENT	LEKVÄRDEFAKTOR	KOMMENTAR
PROJEKTFÖRUTSÄTTNING	Gäller projektet nybyggnation eller upprustning av befintlig gård?	VÄLJ				
1. FRIYTA	1.1 Gårdens friyta <i>Hur stor tillänglig lekyta finns dikt an gården (kompensatorisk friyta)?</i> Gårdens tillgängliga friyta + kompensatorisk yta <i>Hur många elever planeras verksamheten för?</i>	10000	kvm			
		0	kvm		0,0	Area under 10 000 kvm ger negativt värde. Max 5 pluspoäng.
		10000	kvm			
		665	antal			
		15,0	m2/elev		0,0	Area under 15 kvm/elev ger negativt värde. Max 5 pluspoäng.
	1.2 Kvadratmeter friyta/elev					
	1.3 Byggnaden är friliggande	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
2. LEKVÄRDEN TIDIG BEDÖMNING	2.1 Gården är sammanhängande	NEJ			0,0	Ger 1 poäng.
	2.2 Det finns en plan, öppen yta	VÄLJ				Obligatorisk.
	2.3 Gården har varierad topografi	0	kvm	0	0,0	10-50% av gården ger poäng. Max 3 poäng.
	2.4 Del av gården har befintlig naturkaraktär	0	kvm	0	0,0	Från 5-50% ger stigande skala poäng. Max 5 poäng.
	<i>Hur många procent av gården utgörs av direkt berg i dagen/berghäll</i>	0	kvm	0	0,0	
Preliminär LYF Steg 1					0,0	Ange om projektet avser nybyggnation eller upprustning
LEKVÄRDEN STEG 2						
3. ZONERING	3.1 Antal zoner	VÄLJ	antal		0,0	Poäng ges vid 3 zoner. Alla gårdar ska innehålla minst 2 zoner. Max 2 poäng
	4. TOPOGRAFI	VÄLJ				Obligatorisk.
5. GRÖNSKA	4.1 Det finns kulle och/eller slänt som lämpar sig för lek	0	antal		0,0	Fem fasta utrustningar ger maxpoäng, 2 poäng.
	4.2 Lekutrustning nyttjar topografin	VÄLJ	antal		0,0	Max 1 poäng.
	4.3 Gården innehåller topografiska element (trappa, dike, kanter)				0,0	
	LYF TOPGRAFI				0,0	
	5.1 Del av gården har anlagd naturkaraktär	0	kvm	0	0,0	Från 5-50% ger stigande skala poäng
6. LOKALKLIMAT	5.2 Det finns en stor variation av växtarter	0	antal		0,0	Mellan 10 och 60 arter ger stigande skala poäng. Max 2,5 poäng.
	5.3 Vegetationen skapar rumsligheter	NEJ			0,0	Läs i beskrivning för bedömning
	5.4 Det finns minst ett stort befintligt träd	NEJ			0,0	
	5.5 Det finns minst ett befintligt, eller planeras för minst ett, stort träd	VÄLJ				Obligatorisk.
	LYF GRÖNSKA				0,0	
7. PLATSER FÖR ALLA	6.1 Ytor för lek och reträttplatser finns i sol och i skugga	VÄLJ				Obligatorisk.
	6.2 Vegetation ger skugga i alla gårdens zoner	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
	6.3 Det finns platser med väderskydd	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
	6.4 Skärmtak kompletterar lövskugga	0	kvm		0,0	Ger 1 poäng vid minst 1% av friytan.
	LYF LOKALKLIMAT				0,0	
7. PLATSER FÖR ALLA	7.1 Det finns reträttplatser	VÄLJ	antal		0,0	Max 2 poäng.
	7.2 Det finns icke-programmerade ytor	NEJ			0,0	Ger 1 poäng.
	7.3 Det finns områden enligt onstage, offstage backstage-principen	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
	7.4 Det finns en scen	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
	7.5 Det finns skyddade sittplatser i den trygga zonen	NEJ			0,0	Läs i beskrivning för bedömning
	7.6 Det finns pratplatser	0	antal		0,0	Antal platser. Mellan 3 och 8 platser ger poäng

8. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR VARIERAD LEK	7.7 Det finns lugna pausplatser tillgängliga med hjälpmedel	VÄLJ			Obligatorisk.
	7.8 Det finns platser för aktiv lek tillgängliga med hjälpmedel	VÄLJ			Obligatorisk.
	LYF PLATSER FÖR ALLA			0,0	
	8.1 Det finns varierade platser för lek	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	8.2 Det finns plank	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	8.3 Gården innehåller naturliga element	0	antal	0,0	Poäng för om det finns stubbar, stenar resp. stockar. Max 1,5 poäng.
	8.4 Det finns yta med formbar sand	VÄLJ		0,0	Max 2 poäng.
	8.5 Markmaterial är varierat	0	antal	0,0	Max poäng för 12 olika markmaterial, max 2 poäng.
	8.6 Det finns förutsättning för motorisk lek	NEJ		0,0	Ger 2 poäng.
	LYF FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR VARIERAD LEK			0,0	
9. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR PEDAGOGIK	9.1 Det finns samlingsplatser	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.2 Växtval är gjorda för att ge pedagogiska mervärden	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.3 Hårdgjord yta anpassad för skapande i närheten av materialförvaring	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.4 Det finns väggar/plank att sätta upp material på	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.5 Det finns vattenlek	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.6 Det finns odlingsmöjligheter	0	kvm	0,0	Ange kvm. Ytor mellan 4 och 20 kvm ger 0,5 p. Över 20 kvm 1 p
	LYF FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR PEDAGOGIK			0,0	
10. ÖVRIGT	10.1 Det finns materialförvaring anpassat efter elevantal och årskurs	VÄLJ			Obligatorisk.
	10.2 Det finns eluttag	VÄLJ			Obligatorisk.
	10.3 Det finns vattenutkastare	VÄLJ			Obligatorisk.
	10.4 Gården har funktionell och social belysning anpassad efter resp. zon	VÄLJ			Obligatorisk.
	10.5 Minst hälften av gården är inte underbyggd	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	10.6 Friytan ligger dikt an entréer	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
RESULTAT LYF				0,0	



HÖGSTADIUM

Projekt: Xxxxx
Byggaktör: Xxxxx

BERÄKNINGSVEKTYG - LEKYTEFAKTOR (LYF)

OBS: Beskrivning av hur bedömingen av varje lekvarde ska ske finns i kap 4 i dokumentet "Lekvärdesriktlinjer för skolgårdar". **Endast celler i kolumnen "VÄRDE" ska fyllas i.** Celler med tjocka kantlinjer är obligatoriska och beöver vara uppfyllda.

LEKVÄRDEN STEG 1		VÄRDE	ENHET	PROCENT	LEKVÄRDESAKTOR	KOMMENTAR
PROJEKTFÖRUTSÄTTNING	Gäller projektet nybyggnation eller upprustning av befintlig gård?	VÄLJ				
1. FRIYTA	1.1 Gårdens friyta	4000	kvm		0,0	Area under 4000 kvm ger negativt värde. Max 10 pluspoäng
	Hur stor tillänglig lekyta finns dikt an gården (kompensatorisk friyta)?	0	kvm			
	Gårdens tillgängliga friyta + kompensatorisk yta	4000	kvm			
	Hur många elever planeras verksamheten för?	400	antal			
	1.2 Kvadratmeter friyta/elev	10,0	m2/elev		Area under 5 m2/elev accepteras inte. Inga poäng ges.	
1.3 Byggnaden är friliggande	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.	
2. LEKVÄRDEN TIDIG BEDÖMNING	2.1 Gården är sammanhängande	NEJ			0,0	Ger ett poäng.
	2.2 Det finns en plan, öppen yta	VÄLJ				Obligatorisk.
	2.3 Gården har varierad topografi	0	kvm	0	0,0	10-50% av gården ger poäng. Max 1,5 poäng.
	2.4 Del av gården har befintlig naturkaraktär	0	kvm	0	0,0	Från 5-50% ger stigande skala poäng. Max 5 poäng.
	Hur många procent av gården utgörs av direkt berg i dagen/berghäll	0	kvm	0	0,0	
Preliminär LYF Steg 1					0,0	Ange om projektet avser nybyggnation eller upprustning
LEKVÄRDEN STEG 2						
3. ZONERING	3.1 Antal zoner	VÄLJ	antal		0,0	Obligatriskt: Minst 2 zoner. Poäng vid 3 zoner eller fler. Max 2 poäng.
4. TOPOGRAFI	4.1 Ej relevant för högstadium					
	4.2 Ej relevant för högstadium					
5. GRÖNSKA	4.3 Gården innehåller topografiska element (trappa, dike, kanter)	VÄLJ	antal		0,0	Antal olika topografiska element. Max 1 poäng.
	5.1 Del av gården har anlagd naturkaraktär	0	kvm	0	0,0	Från 5-50% ger stigande skala poäng.
	5.2 Det finns en stor variation av växtarter	0	antal		0,0	Antal arter. Mellan 10 och 60 arter ger stigande skala poäng. Max 2 poäng.
	5.3 Vegetationen skapar rumsligheter	NEJ			0,0	Läs i beskrivning för bedömning. Ger två poäng.
	5.4 Det finns minst ett stort befintligt träd	NEJ			0,0	Ger två poäng.
6. LOKALKLIMAT	5.5 Det finns minst ett befintligt, eller planeras för minst ett, stort träd	VÄLJ				Obligatoriskt.
	LYF GRÖNSKA				0,0	
	6.1 Ytor för lek, reträtt- och pratplatser finns i både sol och i skugga	VÄLJ				Obligatoriskt.
	6.2 Vegetation ger skugga i alla gårdens zoner	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
	6.3 Det finns platser med väderskydd	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.
7. PLATSER FÖR ALLA	6.4 Skärmtak kompletterar lövskugga	0	kvm		0,0	Ger 1 poäng vid minst 1% av friytan.
	LYF LOKALKLIMAT				0,0	
	7.1 Det finns reträttplatser	VÄLJ	antal		0,0	Max 3 poäng.
	7.2 Det finns icke-programmerade ytor	NEJ			0,0	Ger 1 poäng.
	7.3 Det finns områden enligt onstage, offstage backstage-principen	NEJ			0,0	Ger 4 poäng.
7.4 Det finns en scen	NEJ			0,0	Ger 2 poäng.	

8. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR VARIERAD LEK	7.5 Det finns skyddade sittplatser i den trygga zonen	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	7.6 Det finns pratplatser	0	antal	0,0	Mellan 3 och 10 platser ger poäng. Max 3,5 poäng.
	7.7 Det finns lugna pausplatser tillgängliga med hjälpmedel	VÄLJ			Obligatoriskt.
	7.8 Det finns platser för aktiv lek tillgängliga med hjälpmedel	VÄLJ			Obligatoriskt.
	LYF PLATSER FÖR ALLA			0,0	
	8.1 Det finns varierade platser för aktivitet	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
9. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR PEDAGOGIK	8.2 Det finns plank	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	8.3 Gården innehåller naturliga element	0	antal	0,0	En poäng för om det finns stubbar, stenar resp. stockar. Max 1,5 poäng.
	8.4 <i>Ej relevant för högstadium</i>				
	8.5 <i>Ej relevant för högstadium</i>				
	8.6 Det finns förutsättning för motorisk lek/träning	NEJ		0,0	
	LYF FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR VARIERAD LEK			0,0	
10. ÖVRIGT	9.1 Det finns samlingsplatser	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.2 Växtval är gjorda för att ge pedagogiska mervärden	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.3 Hårdgjord yta anpassad för skapande i närheten av materialförvaring	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.4 Det finns väggar/plank att sätta upp material på	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	9.5 <i>Ej relevant för högstadium</i>				
	9.6 <i>Ej relevant för högstadium</i>				
	LYF FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR PEDAGOGIK			0,0	
	10.1 Det finns materialförvaring anpassat efter elevantal och årskurs	VÄLJ			Obligatoriskt.
	10.2 Det finns eluttag	VÄLJ			Obligatoriskt.
	10.3 Det finns vattenutkastare	VÄLJ			Obligatoriskt.
	10.4 Gården har funktionell och social belysning anpassad efter resp. zon	VÄLJ			Obligatoriskt.
	10.5 Minst hälften av gården är inte underbyggd	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
	10.6 Friytan ligger dikt an entréer	NEJ		0,0	Ger 1 poäng.
RESULTAT LYF				0,0	